

Nr 221.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om räntereglering m. m.; given Stockholms slott den 19 oktober 1951.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed, jämlikt § 87 regeringsformen, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag om räntereglering m. m.

GUSTAF ADOLF.

Per Edvin Sköld.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

I syfte att skapa betingelser för en effektiv kreditpolitik från statsmakternas sida utan ogynnsamma återverkningar på ränteområdet framlägges i propositionen förslag till lag om räntereglering m. m. Förslaget om denna lagstiftning, som är av fullmaktsnatur, får i första hand ses som en beredskapsåtgärd.

Förslaget innebär i huvudsak att Konungen i särskilda lägen skall äga förordna om rätt för riksbanken att vidtaga vissa räntereglerande åtgärder. Sålunda skall riksbanken kunna föreskriva räntestopp och vidare fastställa maximiräntor vid utlåning och minimiräntor vid bankmässig inlåning. Undantagna från ränteregleringen äro dock sådana räntor, för vilkas beräkning gälla särskilda bestämmelser i lagar eller allmänna författningar. Riksbanken skall vidare kunna bemyndigas föreskriva, att obligationer och förlagsbevis icke skall få utgivas utan tillstånd av riksbanken. Detta stadgande gäller dock icke riksgäldskontorets obligationsutgivning.

Lagen om räntereglering skall enligt förslaget gälla i första hand t. o. m. den 30 juni 1953.

F ö r s l a g
till
L a g
om räntereglering m. m.

Häri genom förordnas som följer.

Inledande bestämmelser.

1 §.

I den mån så prövas oundgängligen nödigt för att uppnå det mål, som fastställts för riksbankens penningpolitiska verksamhet, må Konungen på framställning av fullmäktige i riksbanken förordna, att stadgandena i 4—7 §§ om befogenhet för riksbanken att föreskriva anmälningsskyldighet, räntestopp, maximi- eller minimiränta eller skyldighet att inhämta tillstånd i fråga om utgivande av vissa skuldebrev helt eller delvis skola äga tillämpning.

2 §.

Med ränta likställes i denna lag varje annan gottgörelse, som utgör vederlag vid lån av penningar.

3 §.

Stadgandena i denna lag hava ej avseende å ränta, för vars beräkning eller fastställande gälla särskilda bestämmelser, givna i lag eller annan allmän författning eller eljest i beslut, som meddelats av Konungen.

Om anmälningsskyldighet.

4 §.

Riksbanken äger föreskriva skyldighet för den som yrkesmässigt driver utlåning av penningar att

1) till riksbanken anmäla därvid tillämpade räntesatser och övriga lånevillkor samt, om i verksamheten ingår inlåning av penningar från allmänheten på räkning som av bank allmänligen begagnas, jämväl räntesatser och övriga villkor vid sådan inlåning; ävensom

2) om höjning av utlåningsränta eller sänkning av inlåningsränta är avsedd att vidtagas, minst åtta dagar före ränteförändringen göra anmälan därom till riksbanken med angivande av skälen till förändringen.

Om räntereglering m. m.

5 §.

Riksbanken äger föreskriva, att den som utlånar penningar icke må utan tillstånd av myndighet som Konungen bestämmer tillämpa högre ränta vid viss utlåning eller, om jämväl inlåning av penningar sker från allmänheten på räkning som av bank allmänligen begagnas, lägre ränta vid viss sådan inlåning än den, som han tillämpade å dag som i föreskriften angives, eller, om han då icke i jämförbar form utlånade eller inlånade penningar, den ränta, som den angivna dagen var att anse som gängse eller som han före nämnda dag senast tillämpat (*räntestopp*).

Föreskrift om räntestopp meddelas att gälla för viss tid, högst sex månader. Då skäl äro därtill må räntestoppet förlängas, varje gång för högst sex månader.

Har räntestopp föreskrivits beträffande viss ut- eller inlåning, äger riksbanken då så prövas skäligt förordna om sänkning av utlåningsräntan eller höjning av inlåningsräntan. Sådant förordnande må jämväl meddelas beträffande allenast viss person eller visst företag. Förordnande gäller under den tid räntestoppet är gällande.

6 §.

Riksbanken äger fastställa viss högsta ränta vid viss utlåning (*maximiränta*) eller viss lägsta ränta vid viss inlåning av penningar från allmänheten på räkning som av bank allmänligen begagnas (*minimiränta*). Ej må maximiränta överskridas eller minimiränta underskridas med mindre myndighet som Konungen bestämmer givet tillstånd därtill.

Vad i 5 § andra stycket stadgas skall äga motsvarande tillämpning i fråga om föreskrift om maximi- eller minimiränta.

7 §.

Riksbanken äger föreskriva, att obligationer, förlagsbevis eller andra för den allmänna rörelsen avsedda skuldebrev ej må utgivras utan tillstånd av riksbanken. Vad nu sagts skall dock ej gälla skuldebrev, som utgivras av riksgäldskontoret.

Om tillsyn.

8 §.

Tillsyn över efterlevnaden av föreskrifter, som lämnas med stöd av denna lag, utövas av myndighet som Konungen bestämmer (*tillsynsmyndighet*).

Tillsynsmyndighet äger förelägga den som yrkesmässigt driver utlåning av penningar ävensom annan, vilken kan antagas hava utlånat penningar i sådan form att meddelad föreskrift om räntestopp eller maximiränta är tillämplig å utlåningen, att till tillsynsmyndigheten lämna de uppgifter myndigheten finner erforderliga för tillsynen ävensom att för kontroll av lämnade uppgifter eller tillämpade räntor förete handelsböcker och affärshandlingar för myndigheten. Vid föreläggande må vite utsättas.

Ansvarsbestämmelser m. m.

9 §.

1 *mom.* Med dagsböter eller fängelse i högst sex månader eller, om brottet med hänsyn till omständigheterna är att anse som grovt, med fängelse eller straffarbete i högst två år straffes

1) den som uppsåtligen underlåtit att fullgöra anmälningsskyldighet, som föreskrivits jämlikt 4 §;

2) den som vid anmälan, varom i 4 § sägs, lämnat medvetet oriktig uppgift;

3) den som, med vetskap om att räntestopp föreskrivits i fråga om viss ut- eller inlåning eller att förordnande jämlikt 5 § tredje stycket om sänkning av viss utlåningsränta eller höjning av viss inlåningsränta givits eller att maximiränta eller minimiränta fastställts vid viss ut- eller inlåning, utan tillstånd uppburit eller betingat sig högre utlåningsränta eller erlagt eller utfäst lägre inlåningsränta än den sålunda bestämda;

4) den som, med vetskap om föreskrift som meddelats jämlikt 7 §, i strid mot samma föreskrift utgivit skuldebrev som avses i nämnda paragraf; eller

5) den som vid lämnande av uppgift som avses i 8 § sökt vilseleda tillsynsmyndighet.

Ej må vid överskridande av fastställd utlåningsränta låntagaren eller vid underskridande av fastställd inlåningsränta insättaren dömas för medverkan till brottet, där han ej är anstiftare.

2 mom. Överskrider någon fastställd utlåningsränta, vare han pliktig att till kronan utgiva värdet av uppburen ränta. I den mån särskilda förhållanden föranleda därtill, må dock nedsättning ske av det värde som skall utgivas.

3 mom. Underlåter någon, som genom lagakraftvunnen dom dömts till ansvar jämlikt 1 mom. 1), att därefter fullgöra honom åliggande anmälningsskyldighet, äger riksbanken vid vite ålägga den försumlige att fullgöra sin skyldighet.

10 §.

Vad som med stöd av bestämmelserna i denna lag inhämtats genom anmälan eller uppgift eller vid granskning av handelsböcker eller affärshandlingar må ej yppas i vidare mån än som erfordras för att vinna det med bestämmelserna avsedda ändamålet. Bryter någon häremot, straffes, där han för brottet ej är underkastad ansvar enligt allmänna strafflagen, med dagsböter.

11 §.

Brott varom i 9 § sägs må av allmän åklagare åtalas allenast efter anmälan eller medgivande av myndighet, som Konungen bestämmer.

Brott som avses i 10 § må, där det icke skall straffas enligt allmänna strafflagen, av allmän åklagare åtalas allenast efter angivelse av målsäganden.

12 §.

Böter och viten, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan.

13 §.

Över riksbankens beslut må klagan icke föras.

14 §.

Konungen äger meddela de närmare bestämmelser, som erfordras för tillämpningen av denna lag.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling, samt gäller till och med den 30 juni 1953.

Förordnande, som meddelas jämlikt denna lag, skall ej gälla längre än lagen äger giltighet. I 10 § meddelad föreskrift om tystnadsplikt och vad i lagen stadgas rörande överträdelse av samma föreskrift ävensom vad där stadgas i fråga om annat brott, som begåtts under tiden för de i lagen meddelade bestämmelsernas giltighet, skall äga tillämpning även efter det lagens bestämmelser i övrigt upphört att gälla.

Föreskrift, som meddelats med stöd av 5 eller 6 §, skall icke utgöra hinder mot att ränta som bestämts i avtal om ut- eller inlåning, vilket slutits före ikraftträdandet av föreskriften, tillämpas jämväl efter denna tidpunkt, i fall då rätt att uppsäga avtalet föreligger, under en tidrymd, som motsvarar uppsägningstiden, samt eljest så länge lånet enligt avtalet löper. Föreskrift som avses i 7 § skall icke äga tillämpning på skuldebrev, vilka utjudits till allmänheten innan föreskriften trätt i kraft.

*Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 28 sep-
tember 1951.*

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG, ANDERSSON, LINGMAN, HAMMARSKJÖLD, NYGREN.

Chefen för finansdepartementet, statsrådet Sköld, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *lagstiftning angående räntereglering m. m.* samt anför därvid följande.

Inledning.

I skrivelse den 23 augusti 1951 ha *fullmäktige i riksbanken* behandlat frågan om lämpliga åtgärder för att hindra att en icke önskvärd räntestegring inträder som följd av kreditåtstramande åtgärder. I skrivelsen har hänvisats till en inom riksbanken upprättad, vid skrivelsen fogad promemoria. Skrivelsen utmynnar i en hemställan, att Kungl. Maj:t ville förelägga årets riksdag förslag till lag om räntereglering m. m. i huvudsaklig överensstämmelse med ett till nämnda promemoria fogat utkast. Detta lagutkast torde såsom *Bihang* få fogas till statsrådsprotokollet.

Vid skrivelsen har vidare fogats protokollsutdrag utvisande reservationer, som anförts vid frågans behandling inom bankofullmäktige.

Över bankofullmäktiges framställning ha, efter remiss, utlåtanden avgivits av *fullmäktige i riksgäldskontoret, bank- och fondinspektionen, sparbanksinspektionen, bostadsstyrelsen, generalpoststyrelsen, kommerskollegium* (med överlämnande av yttranden från handelskamrarna i Stockholm, Malmö och Norrköping), *försäkringsinspektionen, pensionsstyrelsen, riksförsäkringsanstalten, statens priskontrollnämnd, Svenska bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen, Svenska stadsförbundet, Sveriges grossistförbund, Sveriges köpmannaförbund, Sveriges hantverks- och småindustriorganisation, Stockholms handelskammare, Sveriges industriförbund, Svensk industriförening, Svenska försäkringsbolags riksförbund, Försäkringsanstalterna Folket och Samarbeta, Kooperativa förbundet, Sveriges allmänna hypoteksbank, Konungariket Sveriges stadshypotekskassa, Svenska jordbrukskreditkassan, Svenska bostadskreditkassan, Landsorganisationen i Sverige, Tjänstemännens centralorganisation, Statstjänstemännens riksförbund, Sveriges akade-*

mikers centralorganisation, Sveriges lantbruksförbund och Riksförbundet Landsbygdens folk. Därjämte ha skrivelser i anledning av framställningen inkommit från handelskamrarna i Gävle, Göteborg och Sundsvall. *Svenska landskommunernas förbund*, som beretts tillfälle inkomma med yttrande över förslaget, har i skrivelse meddelat, att förbundets styrelse beslutat avstå från att avgiva yttrande.

Innan jag redogör för bankofullmäktiges förslag torde jag få erinra om vissa åtgärder, som sommaren 1950 och därefter vidtagits i syfte att hindra en fortsatt kreditexpansion och främja en lämplig fördelning av kreditgivningen.

Lagstiftning angående bankaktiebolags kassareserv.

Enligt 49 § 2 mom. första punkten lagen den 22 juni 1911 (nr 74) om bankrörelse är bankaktiebolag skyldigt att i tillgångar, vilka kunna med lätthet förvandlas i penningar, redovisa kassareserv till belopp, som tillsammans med den ineliggande kassan motsvarar minst 25 procent av de förbindelser, som det åligger bolaget att vid anfordran fullgöra.

Alltsedan år 1937 ha särskilda bestämmelser — utöver det i lagen om bankrörelse intagna stadgandet — varit meddelade beträffande bankaktiebolags kassareserv. Denna provisoriska kassareservslagstiftning har till syfte att vara ett led i strävandena att åstadkomma restriktivitet på kreditmarknaden. De nu gällande bestämmelserna i förevarande hänseende äro upptagna i lagen den 3 juni 1949 (nr 314) angående rätt för Konungen att i vissa fall meddela särskilda bestämmelser om bankaktiebolags kassareserv.

I nämnda lag stadgas följande.

Enligt 1 § äger Konungen i den mån sådant med hänsyn till utomordentliga omständigheter prövas nödigt — på framställning av fullmäktige i riksbanken och efter hörande av bank- och fondinspektionen — förordna

a) att kassareserv, som avses i 49 § 2 mom. första punkten lagen om bankrörelse, tillsammans med bankaktiebolags ineliggande kassa skall uppgå till viss bestämd kvotdel, högst tjugufem procent, av bolagets förbindelser med undantag av garantiförbindelser och skulder på grund av insättningar å sparkasseräkning;

b) att viss bestämd kvotdel av den summa av bankaktiebolags ineliggande kassa och kassareserv, som bolaget jämlikt nämnda lagrum eller, om förordnande enligt a) meddelats, jämlikt förordnandet är skyldigt att redovisa, skall utgöras av, förutom ineliggande kassa, medel innestående i riksbanken och, i händelse sådant finnes kunna medgivas, likvida avista tillgodohavanden hos utländsk bank eller bankir;

c) att viss bestämd kvotdel av den under b) angivna summan skall utgöras av medel innestående i riksbanken samt att, om bankaktiebolags i riksbanken innestående medel icke uppgå till sålunda föreskrivet belopp, bolaget skall till riksbanken gälda ränta å underskottet, beräknat enligt av

Konungen angivna grunder, efter en räntesats som fastställs av riksbanken, dock högst en procent över riksbankens lägsta diskonto vid diskontering av växlar på högst tre månader.

Oavsett vad som föreskrivits vid förordnande enligt a) skall kassareserven utgöra lägst det i lagen om bankrörelse bestämda beloppet.

I 2 § stadgas, att förordnande enligt 1 § må meddelas beträffande samtliga bankaktiebolag eller sådana, vilkas egna fonder uppgå till visst angivet belopp, och att de bankaktiebolag, som förordnandet omfattar, må efter storleken av egna fonder uppdelas i grupper, för vilka olika kvotdelar fastställas.

Enligt 3 § må Konungen, efter hörande av fullmäktige i riksbanken samt bank- och fondinspektionen, beträffande visst bankaktiebolag medgiva sådan avvikelse från meddelat förordnande, som med hänsyn till de för bolaget föreliggande särskilda omständigheterna prövas erforderlig.

Av Konungen jämlikt lagen meddelat förordnande må ej äga tillämpning längre än lagen äger giltighet.

Ifrågavarande lag, som trädde i kraft den 1 juli 1949, gällde ursprungligen till och med den 30 juni 1950. Giltighetstiden har därefter förlängts, senast genom lag den 18 maj 1951 (nr 252) till och med den 30 juni 1952.

Förordnande enligt den särskilda kassareservlagstiftningen har första gången meddelats i kungörelse den 10 augusti 1950 (nr 483). Nu gällande förordnande återfinnes i kungörelsen den 18 maj 1951, nr 253. Detta förordnande innefattar

a) att kassareserv, som avses i 49 § 2 mom. första punkten lagen den 22 juni 1911 (nr 74) om bankrörelse, tillsammans med bankaktiebolags ineliggande kassa skall uppgå beträffande bolag, vars egna fonder överstiga 50 miljoner kronor, till minst tio procent, beträffande bolag, vars egna fonder överstiga 10 miljoner kronor men icke 50 miljoner kronor, till minst åtta procent samt beträffande annat bolag till minst sex procent av bolagets förbindelser med undantag av garantiförbindelser och skulder på grund av insättningar å sparkasseräkning;

b) att minst fyrtio procent av den summa av bankaktiebolags ineliggande kassa och kassareserv, som bolaget enligt a) är skyldigt att redovisa, skola utgöras av, förutom ineliggande kassa, medel inestående i riksbanken;

c) att minst tjugufem procent av den under b) angivna summan av bankaktiebolags ineliggande kassa och kassareserv skola utgöras av medel inestående i riksbanken; samt

d) att, om bankaktiebolags i riksbanken inestående medel icke uppgå till i c) föreskrivet minimibelopp, bolaget skall till riksbanken gälda ränta å underskottet efter en räntesats, som fastställs av riksbanken, dock högst en procent över riksbankens lägsta diskonto vid diskontering av växlar på högst tre månader.

Kungörelsen innehåller vidare följande föreskrifter.

Underskott, som avses under d), skall anses föreligga, om det belopp, som

bankaktiebolag vid utgången av dag haft inestående i riksbanken, understiger vad bolaget vid ingången av då löpande kalendermånad enligt c) skulle hava haft inestående. Ränta beräknas för varje dag sådant underskott föreligger. Upplupen ränta skall erläggas omedelbart efter utgången av den kalendermånad, under vilken underskott uppkommit.

Oavsett vad som föreskrivits under a) skall kassareserven utgöra lägst det i lagen om bankrörelse bestämda beloppet.

Överenskommelser mellan riksbanken och kreditinstitut.

Mellan riksbanken och affärsbankerna ha under sommaren 1950 överläggningar förts i syfte att få till stånd en på sådant sätt differentierad kreditbe- gränsning, att den i minsta möjliga utsträckning drabbade de delar av lan- dets näringsliv som voro av väsentlig betydelse för försörjningen och för att bibehålla den samhällsekonomiska balansen. På grundval av dessa över- läggningar har i slutet av augusti 1950 överenskommelse träffats om vissa allmänna riktlinjer, som tills vidare skulle vara vägledande vid de svenska kreditinstitutens långivning. Dessa riktlinjer ha sammanfattats i en den 28 augusti 1950 upprättad promemoria. Däri har bl. a. uttalats, att kreditinsti- tuten vid det stöd, som dessa i sin utlåningsverksamhet lämnade produktio- nen, borde lämna företräde åt sådan verksamhet, som ledde till hävdandet av exporten eller som resulterade i minskat importbehov av för landets för- sörjning angelägna varor. Å andra sidan borde utlåningen handhas så restriktivt som möjligt, då det gällde att finansiera igångsättande eller ut- vidgning av produktion av förhållandevis umbärliga varor. Samma princi- per borde gälla vid kreditgivningen inom övriga områden av näringslivet. Särskild prövning ur nu angivna synpunkter erfordrades givetvis icke be- träffande sådana investeringar, för vilka tillstånd lämnats inom ramen för den statliga byggnadsregleringen. Krediter ägnade att mobilisera köpkraft för annat än produktiva ändamål borde så långt möjligt undvikas. Som led i en återhållsam kreditpolitik inginge en strängare säkerhetsprövning och skärpta amorteringskrav. Beträffande varubelåning av olika slag borde sålunda försiktighet iakttagas vid belåningsvärdets fastställande. Vid belå- ning av bostads- och jordbruksfastigheter borde av konjunkturläget onormalt uppskruvade fastighetspriser icke läggas till grund för bestämmandet av be- låningsgränsen. Obligations- eller förlagslån borde icke emitteras genom kre- ditinstitutet, förrän kontakt tagits med riksbanken och samförstånd upp- nåtts angående lånets angelägenhetsgrad, lämplig tidpunkt för emitteringen m. m.

I detta sammanhang må nämnas att svenska bankföreningen i cirkulär till affärsbankerna den 20 juni 1951 uppmanat dessa till viss restriktivitet vid utlåning. I cirkuläret anföres bl. a., att bankerna i sin kreditgivning borde ha för ögonen önskemålet att söka undvika en ökning av den sammanlagda utlåningskvantiteten, även om inlåningen genom fortsatt tillflöde av pengar i marknaden skulle komma att visa ytterligare stegring. Det framhålles, att

detta bör ske såväl med hänsyn till önskemålet att åstadkomma en viss åtstramning på penningmarknaden, varmed bankföreningen närmast torde avse kreditgivningen, som med tanke på bankernas likviditet. Vidare föreslås att bankerna böra söka undvika att nedbringa byggnadskrediternas relativa andel i den samlade utlåningen under vad som på senare tid varit normalt.

Allmänna ekonomiska synpunkter.

Bankofullmäktiges skrivelse.

I förutnämnda skrivelse ha *fullmäktige i riksbanken* inledningsvis behandlat riktlinjerna för penningpolitiken och verkan av de åtgärder i kreditåtstramande syfte, som sommaren 1950 och därefter vidtagits. Till en början hänvisas till vad bankofullmäktige i skrivelse till bankoutskottet den 28 april 1951 uttalat rörande riktlinjerna för penningpolitiken samt för riksdagens ställningstagande till denna skrivelse. Härom anföres följande.

Fullmäktige framhöll, att en fortsatt kraftig ökning av kreditinstitutens utlåning ägt rum även sedan sommaren 1950, då skärpningen av kassareservbestämmelserna för affärsbankerna trädde i kraft och överenskommelsen med kreditinstituten träffades rörande en mera restriktiv kreditgivning. I skrivelsen diskuterades även orsakerna till denna utveckling, varvid bl. a. framhölls, att kreditinstitutens möjligheter att hålla tillbaka kreditutvidgningen uppenbarligen varit begränsade i den aktuella situationen, enär utlåningsökningen i väsentlig mån hade påverkats av de ekonomiska förhållandena utomlands.

Fullmäktige uttalade beträffande den allmänna räntepolitiken, att det i då rådande läge icke borde förekomma ett upprepande av den ränteglidningsprocess, som ägde rum från sommaren 1950 till och med november 1950. Ränteförändringar skulle enligt fullmäktiges åsikt vara resultatet av beslut, fattade av de ansvariga myndigheterna under beaktande av tendenserna i det rådande läget och efter övervägande av räntans sannolika inverkan på den ekonomiska utvecklingen i dess helhet.

En av fullmäktiges ledamöter, herr Kristensson, reserverade sig mot skrivelsen och framhöll bl. a. nödvändigheten av att riksbanken snarast vidtog åtgärder för att åstadkomma en stramare penningmarknad, som skulle framtvinga återhållsamhet i kreditgivningen. Även om en sådan åtstramning skulle medföra viss räntehöjning, borde denna olägenhet tagas. En eventuell räntehöjning borde enligt reservanten kunna hållas inom måttliga gränser samt betraktas som endast av begränsad varaktighet.

Fullmäktiges suppleanten herr Sundén anmälde, att han, därest han varit röstberättigad vid ifrågavarande ärendes behandling i fullmäktige, icke skulle kunnat ansluta sig till skrivelsen. Han framhöll, att det för att hejda penningvärdeförsämringen torde vara ofrånkomligt att tillgripa också en icke oväsentlig räntehöjning. Detta innebure emellertid icke, att han hölle en hög räntenivå normalt för önskvärd.

I sitt utlåtande nr 20 tog bankoutskottet ställning till de av fullmäktige diskuterade problemen. Utskottet underströk bl. a., att omsorgen om penningvärdet vore den främsta angelägenheten för den ekonomiska politiken. Enligt utskottets mening kunde man dock endast genom en på alla områden

hårdhänt politik — investeringsbegränsningar, budgetöverskott etc. — skapa förutsättningar för att en åtstramning av kreditmarknaden inom skäliga gränser verksamt skulle kunna bidra till att undanröja inflationsriskerna. Enbart en kreditåtstramning med följande räntestegring kunde enligt utskottets mening icke motverka de krafter, som verkade i inflatorisk riktning, och den i slutet av 1950 företagna räntestegringen hade icke heller haft några synbara verkningar på utvecklingen.

I en reservation till utskottsutlåtandet utvecklade representanter för högern och folkpartiet de skäl, som enligt reservanternas mening talade för bl. a. en mera restriktiv penningpolitik, även om en sådan politik med all sannolikhet komme att leda till en viss räntehöjning. Genom en väl avvägd riksbankspolitik borde emellertid åtstramningen kunna åstadkommas utan en räntehöjning av tillnärmelsevis den storleksordning, som förekom exempelvis under 1930-talets första år. Slutligen underströko reservanterna, att den räntehöjning, som kunde komma i fråga, måste betraktas såsom en tillfällig företeelse.

Representanterna för bondeförbundet anförde en från utskottet delvis skiljaktig mening. I de här berörda avseendena uttalade sålunda dessa reservanter, att om en räntestegring skulle få någon egentlig verkan vid bekämpandet av inflationen, måste den säkerligen vara mycket betydande, troligen minst 2 å 3 %. Att en mindre räntehöjning av t. ex. $\frac{1}{2}$ % icke hade någon inverkan på händelseförloppet i ett konjunkturläge av då rådande art ansågo reservanterna bekräftat av erfarenheterna från fjolårets räntestegring.

Vid ärendets behandling i riksdagen, som godkände utskottsutlåtandet, framhölls och utvecklades i huvudsak samma synpunkter som framförts i utlåtandet och därvid fogade reservationer.

Bankofullmäktige uttala därefter, att enighet syntes föreligga om önskvärdheten av att genom en mera restriktiv politik söka förhindra en fortsatt kreditexpansion, men att meningarna ginge isär när det gällde att avgöra, vilka konsekvenser man skulle vara beredd att taga för att genomföra en sådan politik. I skrivelsen anføres därefter följande.

Vid en restriktiv penningpolitik av den art, som bör föras i hittills rådande konjunkturläge och varom enighet kan anses råda, avses att i första hand skapa förutsättningar för en sådan utveckling på kapitalmarknaden att balans erhålles, d. v. s. att ett läge uppnås, där kreditbehoven begränsats så, att de kunna tillgodoses utan kreditexpansion. En dylik begränsning kan ernås exempelvis genom frivilliga överenskommelser om en mera restriktiv kreditgivning eller genom skärpta likviditetsbestämmelser. Men det gäller icke endast att bringa ned kreditinstitutens sammanlagda utlåning till önskvärd nivå utan också att tillse, att denna kreditgivning inriktas på de områden och de ändamål, som ur samhällelig synpunkt måste anses mest angelägna. De åtgärder, som riksbanken vidtog sommaren 1950, åsyftade att skapa förutsättningar för en restriktivare kreditgivning från bankernas sida med beaktande av angelägenhetsgraden. Detta mål skulle man söka nå dels genom att man tillät en viss rörlighet på ränteområdet, dels genom en strängare kreditprövning från kreditinstitutens sida enligt den överenskommelse, som träffades mellan dessa och riksbanken.

Svenska bankföreningen har i skrivelse till bankoutskottet den 16 maj 1951 framhållit, att en stramare utlåningspolitik från bankernas sida enligt bankföreningens mening skulle ha varit motiverad eller överhuvudtaget möjlig endast under förutsättning av en stramare likviditetspolitik från riksbankens sida. I skrivelsen har bankföreningen icke ens omnämnt nyss berör-

da överenskommelse mellan bankerna och riksbanken. Detta måste närmast tolkas så, att bankföreningen icke skulle anse affärsbankerna över huvud taget vara i stånd vare sig att företaga en gallring av krediterna med hänsyn till de med krediterna avsedda ändamålen eller att kvantitativt begränsa utlåningen, så länge deras likviditet icke framstode som ansträngd. Fullmäktige vilja dock tills vidare icke acceptera denna tolkning, som skulle öppna helt nya perspektiv för den framtida penningpolitiken.

I stället vilja fullmäktige betrakta bankföreningens cirkulär till affärsbankerna av den 20 juni 1951 som ett vittnesbörd om att föreningen i viss mån modifierat sitt ståndpunktstagande i skrivelsen den 16 maj. I cirkuläret, som tillkommit helt på affärsbankernas eget initiativ, heter det nämligen bl. a., att bankerna i sin kreditgivning böra ha för ögonen önskemålet att söka undvika en ökning av den sammanlagda utlåningskvantiteten, även om inlåningen genom fortsatt tillflöde av pengar i marknaden skulle komma att visa ytterligare stegring. Det framhålles, att detta bör ske såväl med hänsyn till önskemålet att åstadkomma en viss åtstramning på penningmarknaden, varmed bankföreningen närmast torde avse kreditgivningen, som med tanke på bankernas likviditet. Vidare föreslås att — med hänsyn till den betydande efterfrågan på bostäder i vårt land — bankerna söka undvika att nedbringa byggnadskrediternas relativa andel i den samlade utlåningen under vad som på senare tid varit normalt.

De olika uppfattningarna om vad som bör vara innebörden i en politik syftande till åtstramning på penningmarknaden komma icke minst tydligt till uttryck, då det gäller att bedöma hur läget bör vara efter det att en pågående kreditexpansion verkligen brutits. Om avsikten är att få till stånd en restriktivare prövning vid långivningen bör detta — under i övrigt oförändrade omständigheter — leda till en ökad likviditet hos bankerna. Det är sålunda felaktigt att sätta likhetstecken mellan en kreditåtstramning och brist på likvida medel i bankerna. Skulle för banksystemet i dess helhet en kreditåtstramning karakteriseras av brist på likvida medel, måste samma förhållande gälla för de enskilda bankerna. Men ingen torde väl vilja hävda, att det förhållandet, att en bank utvisar en otillfredsställande likviditet, skulle vara ett uttryck för att denna bank varit mera restriktiv i sin kreditgivning än banker med bättre likviditet. Det finns snarare anledning antaga, att förhållandet är det rakt motsatta. Utan att närmare ingå på här berörda problem kan det finnas anledning att särskilt betona, att det mot bakgrunden av det sagda måste te sig helt oriktigt att skärpa likviditetsbestämmelserna på ett sådant sätt, att de särskilt skulle drabba just de banker, som strävat efter att skapa en god likviditet i enlighet med de önskemål, som uttalats av myndigheterna. Man kan sålunda icke rimligen få till stånd den önskade kreditåtstramningen genom att helt enkelt »frysa» en större eller mindre del av varje banks likvida medel vid en viss tidpunkt.

En viss likviditetsställning eller likviditetsutveckling kan sålunda icke i och för sig utgöra grundlag för en bedömning av frågan, om en åsyftad kreditåtstramning kommit till stånd eller ej. Om man däremot utgår från att kreditinstituten — trots att de ingått en frivillig överenskommelse om en restriktiv kreditgivning — icke kunna eller vilja skärpa kreditprövningen, måste man bedöma den likviditet, som icke är bunden genom lagbestämmelser, på ett helt annat sätt. Denna likviditet skulle ju då i huvudsak vara att betrakta som av banken för tillfället icke utnyttjade utlåningsmöjligheter, som kunna beräknas bli ianspråktagna, så snart motiverade kreditanspråk framkomma. Detta innebär, att den icke bundna likviditeten skulle vara liktydig med en motsvarande risk för kreditexpansion. Med denna utgångspunkt måste man komma till det resultatet, att den enda möjligheten att få

till stånd en kreditåtstramning vore att minska bankernas utrymme för kreditgivning genom i så hög grad skärpta likviditetsbestämmelser, att denna icke bundna likviditetsreserv eliminerades.

Tidigare har framhållits, att enighet förelegat om önskvärdheten att få till stånd en restriktivare kreditmarknad. Diskussionen har i övrigt mest gällt huru långt man skulle låta denna restriktivitet gå, d. v. s. närmast vilka konsekvenser på ränteområdet man skulle vara beredd att acceptera. Mindre uppmärksamhet har ägnats åt frågan på vilka sätt kreditbegränsningen skulle åstadkommas. Av diskussionen under våren synes framgå, att möjligheten att begagna räntevapnet i en sådan utsträckning, att de fördyrade kostnaderna för kredit skulle utgöra den direkt kreditbegränsande faktorn, avisats av praktiskt taget alla parter. Såväl i den ovan berörda höger- och folkpartireservationen till bankoutskottets utlåtande nr 20 som i bankförningens tidigare nämnda skrivelse till bankoutskottet framhäves i stället önskvärdheten att genom ökad stramhet på penningmarknaden få till stånd den önskade restriktivare kreditgivningen. Den räntehöjning, som ansetts bliva en nödvändig följd av en sådan penningpolitik, betraktas mera som en i och för sig icke önskvärd konsekvens av denna politik, och angelägenheten av att söka begränsa räntehöjningens storlek betonas allmänt. Den tredje till buds stående huvudvägen, nämligen frivilliga överenskommelser med kreditinstituten om en restriktiv utlåningspolitik, synes i allmänhet ha bedömts med en viss skepsis.

Vid penningpolitikens utformning i här berörda avseende är det enligt fullmäktiges mening av fundamental betydelse att klargöra sambandet mellan en stram marknadspolitik och ränteutvecklingen. Härvid bör uppmärksammas, att en markerad åtstramning på penningmarknaden icke leder till en övergång från ett ränteläge till ett annat något högre ränteläge, utan utlöser en tendens till en fortgående räntestegring. Pressen uppåt på räntan verkar så länge stramheten på penningmarknaden bibehålles och upphör först sedan en omsvängning till lätthet och likviditetsökning inträtt. Därtill kommer, att de starka säsongmässiga förändringarna på kapitalmarknaden innebära, att det icke är möjligt att undvika att — om restriktiviteten under vissa perioder skall vara tillräckligt stor — en mycket stark åtstramning under andra perioder inträffar och då leder till en i och för sig omotiverad tendens till räntestegring. Det förhåller sig därför så, att tillgripandet av en starkt restriktiv penningmarknadspolitik skulle medföra en kontinuerlig räntestegring ända till den punkt, där räntehöjningens direkta verkningar bliva tillräckligt starka för att i erforderlig omfattning begränsa efterfrågan på kredit. Att det härvid, som också framhålles i bondeförbundsrepresentanternas reservation till det ovan nämnda utskottsutlåtandet, skulle behövas en räntehöjning av en storlek, som man icke på något håll i den hittills förda diskussionen velat förorda, anse fullmäktige ställt utom tvivel.

I skrivelsen uttalas därefter, att enligt fullmäktiges mening det föreläge en långt gående enighet om att penningpolitiken borde ha möjlighet att skapa en penning- och kapitalmarknad, som kännetecknades av å ena sidan den stramhet, som erfordrades till stöd för en restriktiv kreditgivning i inflationsbekämpande syfte, å andra sidan en sådan grad av räntestabilitet, att icke en okontrollerad räntehöjningsprocess finge fortgå. Då fullmäktige icke ansåge, att detta mål vore möjligt att nå med de penningpolitiska medel, som nu stode till buds, hade fullmäktige ansett sig böra undersöka, vilka möjligheter som kunde finnas att skapa förutsättningar för att med framgång be-

driva en penningpolitik efter dessa riktlinjer och vilka ytterligare lagstiftningsåtgärder som för detta ändamål kunde vara nödvändiga.

Utgångspunkten hade härvid varit, att utrymme redan nu föreläge för att åstadkomma erforderlig stramhet på penningmarknaden. Bl. a. kunde med stöd av gällande lag angående särskilda bestämmelser om bankaktiebolags kassareserv en väsentlig skärpning vidtagas i föreskrifterna om affärsbankernas skyldighet att hålla kassareserv. Däremot föreläge endast mycket begränsade möjligheter att hindra, att en åtstramning på penningmarknaden ledde till en fortgående räntestegringsprocess. Mot denna bakgrund hade inom riksbanken utretts förutsättningarna för att införa en på särskild lagstiftning stödd räntereglering.

Fullmäktige ha därefter i skrivelsen diskuterat frågan om lämplig fördelning av kreditgivningen. Härom anföres.

Ett särskilt problem vid en penningpolitik, syftande till en åtstramning av penningmarknaden i samband med införande av en räntereglering, finna fullmäktige vara av synnerlig betydelse, nämligen frågan om kreditgivningens fördelning på de olika ändamål, för vilka kredit efterfrågas. Om en utpräglad minskning av tillgången på en vara inträffar vid oförändrad eller förhållandevis obetydligt minskad efterfrågan, blir frågan om fördelningen av varan mellan de olika förbrukarna aktuell. Gäller det en vara av oumbärlig art för stora delar av befolkningen eller näringslivet, ter det sig motiverat att påverka fördelningen genom en ransonering.

Samma fördelningsproblem uppkommer vid en så stark åtstramning av penningmarknaden, att kreditutbudet blir väsentligt mindre än kreditefterfrågan. Frågan om en ur allmän synpunkt godtagbar fördelning av under sådana förhållanden disponibla kreditbelopp uppstår, oberoende av om en räntehöjning vidtages eller ej, därest icke räntestegringen blir så betydande, att den leder till en inskränkning i kreditefterfrågan i en sådan omfattning, att balans mellan tillgång och efterfrågan uppnås. Att på sådant sätt låta en prishöjning på kredit bestämma fördelningen av till buds stående kreditbelopp kan emellertid enligt fullmäktiges mening icke accepteras. De investeringar, som hårdast drabbas av en räntehöjning, äro de mest långfristiga. Detta skulle betyda, att i första hand bostadsbyggnadsverksamheten skulle påverkas i inskränkande riktning. Även i övrigt synes det vara tvivel underkastat, om en fördelning enbart genom räntehöjning är godtagbar, bl. a. emedan i allmänhet vissa delar av exportindustrien och den för försörjningen viktiga produktionen arbetar med mindre marginaler än den del av näringslivet, som är inriktad på tillgodoseende av mera sekundära behov, och därför skulle nödgas inskränka sin investeringsverksamhet i högre grad än denna senare. Därtill kommer att, som ovan framhållits, med all sannolikhet den räntestegring, som skulle erfordras för att nå balans, skulle vara betydande och vida överstiga vad man på flertalet håll torde vara beredd att acceptera.

Man kan alltså konstatera, att frågan om fördelningen av tillgängliga kreditbelopp reses, oavsett om en mindre räntestegring accepteras eller ej, även om det kan göras gällande, att denna fråga skulle bli något lättare att lösa vid en räntestegring än utan en sådan. I samband med vidtagandet av åtgärder för en ytterligare åtstramning av penningmarknaden måste emellertid problemet under alla förhållanden lösas, därest man icke är beredd att acceptera en betydande räntestegring, som tillätes fortgå till dess de

stigande räntorna åstadkommit balans genom sin hämmande inverkan på den ekonomiska aktiviteten, särskilt den långsiktiga investeringsverksamheten.

Vid de tidigare försöken att åstadkomma en uppbromsning av kreditexpansionen har riksbanken sökt lösningen av fördelningsfrågan genom att i överenskommelsen med kreditinstituten inrycka vissa riktlinjer beträffande fördelningen. Det torde vara uppenbart, att denna metod ensam kan giva ett godtagbart resultat endast så långt åtstramningen hålles inom relativt måttliga gränser och följaktligen spänningen mellan efterfrågan och tillgången på kredit icke blir alltför stark. Av erfarenheterna under det gångna året synes man vara berättigad att draga den slutsatsen, att om åtstramningen varit väsentligt kraftigare och kreditinstitutens utlåningspolitik betydligt hårdare, hade fördelningsfrågan givit upphov till betydligt starkare friktioner än nu varit fallet, och på en viss punkt skulle den begagnade metoden ha visat sig otillräcklig.

Att å andra sidan söka lösa kreditfördelningsproblemet genom en direkt, centraliserad kreditransonering vilja fullmäktige tills vidare i princip taga avstånd ifrån. Redan den omfattande administration och kontrollapparat, som skulle erfordras härför, talar enligt fullmäktiges mening emot en sådan lösning.

Fullmäktige anse, att man i stället borde gå vidare på den redan inslagna vägen och genom samarbete med kreditinstituten på basis av föreliggande överenskommelse söka få dessa att föra en utlåningspolitik, som i största möjliga utsträckning ledde till en önskvärd kreditfördelning. Att helt förlita sig på att härigenom nå tillfredsställande resultat synes fullmäktige emellertid icke tillräckligt, därest den fortsatta utvecklingen skulle leda till att en stark åtstramning av kreditmarknaden genomfördes. Risken skulle enligt fullmäktiges mening framför allt vara, att kreditbehov av ur samhällsekonomisk och social synpunkt vitalt slag icke kunde bli tillgodosedda, och detta i desto högre grad ju effektivare åtgärderna för ett bekämpande av kreditexpansionen visade sig bli. Särskilt skulle givetvis här träda i förgrunden finansieringen av byggnadsverksamheten för bostäder och allmännyttiga ändamål, vilken redan genom den hittills förda politiken utsatts för vissa svårigheter.

Fullmäktige omnämna därefter, att inom finansdepartementet verkställdes en undersökning bl. a. rörande möjligheten att genom särskilda bestämmelser för affärsbankerna på ett mera differentierat sätt än vad som är möjligt inom ramen för kassareservlagen påverka kreditgivningens inriktning. Fullmäktige uttala, att det kunde visa sig, att denna väg kunde bidra till att lösa ifrågavarande fördelningsproblem. Därutöver skulle emellertid enligt fullmäktiges mening för att i största möjliga utsträckning eliminera de tidigare påtalade riskerna krävas, att en kreditgivare med tillräckliga resurser finnes, vilken kunde korrigera den kreditfördelning, som kreditinstitutens utlåningspolitik ledde till, genom att uteslutande ur allmänna synpunkter pröva sådana kreditbehov, som icke täcktes av kreditinstituten, och därvid bevilja de krediter, som befundes ur sådana synpunkter mycket angelägna. Den naturliga kreditgivaren av detta slag syntes vara riksbanken, som redan under det gångna året i någon mån sökt fungera på detta sätt. Redan möjligheterna för och viljan hos riksbanken att vidtaga dylika ingripanden torde i viss utsträckning kunna påverka fördelningen i önskad

riktning. Mot en lösning sådan som den här skisserade kunde givetvis riktas den invändningen, att riksbanken genom att i ökad utsträckning nödgas uppträda direkt på kreditmarknaden i varje fall kvantitativt sett motverkade syftet med en kreditpolitik av här ifrågasatt slag och främjade i stället för hämmade en kreditexpansion. Man torde emellertid kunna utgå ifrån, dels att den stramare penningpolitiken skulle leda till ett sådant resultat, att det åsyftade målet vad beträffar utvecklingen av kreditvolymen totalt sett nåddes, dels att ifrågavarande verksamhet från riksbankens sida skulle bedrivas med den största försiktighet, så att dess omfattning bleve av relativt begränsad storlek och så att den i största möjliga utsträckning bleve av endast tillfällig art.

Fullmäktige ha därefter uttalat, att det allmänna ekonomiska läget, internationellt sett såväl som i Sverige, för närvarande kännetecknades av stor osäkerhet beträffande framtidsutsikterna. De utpräglade inflations-tendenser, som gjort sig gällande efter Koreakrigets utbrott för något mera än ett år sedan, hade under de sista månaderna dämpats. Bedömningen beträffande återstoden av året växlade från tro på ett återuppblossande av den allmänna inflationen till prognoser om en mera lugn utveckling. En avgörande roll borde tillskrivas den kommande världspolitiska utvecklingen.

Under sådana omständigheter vore fullmäktige icke beredda att nu föreslå vare sig ett genomförande av en skärpning av gällande kassareservbestämmelser eller ett införande av en räntereglering. Däremot ansåge fullmäktige, att risken för en förnyad inflationistisk utveckling på världsmarknaderna och i Sverige vore så betydande, att ett utbyggande av den penningpolitiska arsenalen borde ske med ett vapen, som vid behov kunde användas för att möjliggöra en effektiv inflationsbekämpande penningpolitik utan sådana konsekvenser beträffande ränteutvecklingen, vilka statsmakterna icke vore beredda att godtaga. Därest fullmäktiges förslag bifölles, ämnade fullmäktige sedermera, med utgångspunkt från den då föreliggande ekonomiska situationen, taga under övervägande, om och i så fall i vilken utsträckning de bemyndiganden, som lagförslaget lämnade, borde utnyttjas.

Det av fullmäktige framlagda utkastet till lag om räntereglering m. m., vilket såsom förut angivits fogats vid detta protokoll såsom *Bihang*, innebär i huvudsak, att Konungen, i den mån sådant prövades oundgängligen nödigt för uppnående av det mål, som fastställts för riksbankens penningpolitiska verksamhet, på framställning av fullmäktige i riksbanken skulle kunna bemyndiga riksbanken att företaga följande åtgärder:

1. föreskriva *skyldighet* för den som yrkesmässigt driver in- och utlåning eller enbart utlåning av pengar att till riksbanken *anmäla* tillämpade räntesatser och övriga villkor samt planerade ränteändringar;

2. meddela föreskrifter om *räntestopp*;

3. fastställa viss lägsta inlåningsränta (*minimiränta*) och viss högsta utlåningsränta (*maximiränta*); samt

4. föreskriva, att obligationer, förlagsbevis och likartade skuldförbindelser icke få utgivnas utan tillstånd av riksbanken.

Inom bankofullmäktige ha *reservationer* anförts. Herrar *Gränebo* och *Kristensson* ha sålunda förklarar att de nu icke kunde tillstyrka förslaget. De ha uttalat följande.

Riksbanksfullmäktiges nu framlagda förslag innebär att det statliga regleringssystemet skulle utsträckas till ett nytt område av landets hushållning. Fullmäktige föreslå införande av ett slags priskontroll inom kreditmarknaden.

De gångna årens erfarenheter av dylika konstlade ingrepp i det ekonomiska skeendet ha varit sådana att allmän enighet har rått om att regleringar av denna art icke borde upprätthållas längre än som vore absolut nödvändigt. Regleringarna ha i regel präglats av stelhet i såväl utformning som tillämpning och därigenom förorsakat icke avsedda skadliga biverkningar inom det ekonomiska livet. Det finns all anledning att antaga att också en räntereglering skulle få menliga biverkningar. Att förutsäga verkningarna är ytterst vanskligt, bland annat därför att förslaget omfattar även icke yrkesmässig långivning.

Härtill kommer att det finns stor risk för att en lagstiftning om räntereglering får bestående karaktär och att därigenom de olägenheter, som regleringen otvivelaktigt skulle medföra, konserveras.

En utvidgning av regleringssystemet till nu ifrågavarande område bör icke ske utan mycket tungt vägande skäl. Då sådana skäl icke kunna påvisas i dagens läge, kunna vi icke nu tillstyrka ifrågavarande lagstiftning. Skulle det emellertid framdeles visa sig att behov härav föreligger, får frågan upptagas till ny prövning, varvid bör övervägas att begränsa lagstiftningens omfattning.

Yttranden ha avgivits jämväl av de *suppleanter*, vilka närvarit vid fullmäktiges behandling av ärendet.

Herr *Hedlund* förklarade sig instämma i vad herrar *Gränebo* och *Kristensson* anført utom såtillvida, att han ansåge, att förhållandena på kreditmarknaden hastigt kunde ändras och att det därför vore lämpligt att lagförslaget bleve föremål för beredning och beslut för att vid behov snabbt kunna tagas i anspråk. Vid denna överarbetning borde man inrikta sig på att begränsa förslaget till att i huvudsak gälla yrkesmässig och därmed jämförlig långivning.

Herr *Svensson* anmälde, att han instämde i vad som anförts i fullmäktiges skrivelse.

Herr *Kollberg* biträdde den mening som företrädde av herrar *Gränebo* och *Kristensson*.

Herr *Sundén* anmälde, att han, därest han varit röstberättigad vid ifrågavarande ärendes behandling i fullmäktige, icke skulle ha kunnat biträda det i skrivelsen förordade förslaget om räntekontroll. Till motivering av denna sin ståndpunkt anförde han följande.

Såsom framgår av skrivelsen, har riksdagen såsom riktmärke för riksbankens penningvårdande verksamhet uppställt bl. a. att en restriktiv penningpolitik bör genomföras i syfte att hindra en fortsatt kreditexpansion. Under riksdagens behandling av detta ärende gav riksdagsmajoriteten tyd-

ligt uttryck för önskemålet att en sådan åtstramning av kreditmarknaden borde ske inom ramen för ett bibehållet ränteläge. Den tekniska riksbanksledningen ställes uppenbarligen inför mycket svåra problem, när det gäller att söka tillgodose de båda huvudsynpunkterna i de av riksdagen meddelade anvisningarna. I nu rådande läge torde det vara ogörligt att enbart med anlitande av de penningpolitiska medel som för närvarande stå riksbanksledningen till buds, å ena sidan åvägbringa en kreditåtstramning och å andra sidan förhindra en räntestegring. Den i den nu föreliggande promemorian rörande räntekontroll anvisade lösningen är måhända den enda tekniskt möjliga utvägen för att tillgodose de båda syftena.

Denna lösning är emellertid förbunden med så allvarliga olägenheter och sådana risker för icke avsedda komplikationer, att en omprövning av räntepolitiken synes mera tillrädlig än ett genomförande av den tillämnade lagstiftningen.

I första hand framträder här risken för uppkomsten av en svårkontrollerbar svart lånemarknad. Men även fullt tillåtna transaktioner kunna komma att få en sådan inriktning, att räntestoppet i realiteten kringgås eller kompenseras. Om vidare tillgången på kapital genom en restriktiv kreditpolitik begränsas och långivarnas frihet att söka kompensera sig för risker genom beräkning av högre ränta samtidigt beskäres, kan detta leda till, att den redan nu framträdande bristen på kapital för samhällsnyttig men riskbetonad verksamhet ytterligare skärpes. Om man vill förhindra en sådan utveckling skulle riksbanken vid utövandet av räntekontrollen ställas inför många vanskliga avgöranden. Därest de restriktiva åtgärderna skärpas därhän, att en lång rad fullt motiverade kreditanspråk icke kunna tillgodoses, är steget icke långt till en kreditransonering med alla dess svårbemästrade problem.

En annan, icke mindre betänklig konsekvens av en kreditåtstramning i förening med räntekontroll antydes i den föreliggande skrivelsen. Om nämligen kreditbehov, som ur samhällsekonomiska och sociala synpunkter äro viktiga, icke kunna tillgodoses, avses att riksbanken skall inträda för att korrigera den kreditfördelning, som kreditinstitutens utlåningspolitik kan leda till. Att riksbanken på detta sätt skulle komma att fungera såsom långgivare för sociala och liknande ändamål synes icke väl förenligt med det inflationsbekämpande syfte, som en allmän restriktiv kreditpolitik skulle tjäna.

Sammanfattningsvis skulle en räntekontroll innebära ett djuptgående ingrepp i det ekonomiska livet utan att därför vara ägnad att befrämja en önskvärd ekonomisk stabilisering. En reglering av detta slag skulle i väsentlig utsträckning sätta räntan och därmed prisbildningsmekanismen ur kraft på kreditmarknaden.

Räntan bör givetvis icke betraktas såsom kreditpolitikens enda medel, men såsom utvecklats bl. a. i Internationella regleringsbankens senaste årsrapport bör en aktiv penningpolitik, karakteriserad även av rörliga räntor, ingå såsom ett oundgängligt led i stabiliseringspolitiken.

Remissyttrandena.

Innan jag behandlar den närmare utformningen av lagutkastet och den motivering till detta, som lämnats i den vid fullmäktiges skrivelse fogade promemorian torde jag få redogöra för remissinstansernas yttranden i anledning av den allmänna ekonomiska motiveringen för den ifrågasatta lagstiftningen, varvid jag närmast lämnar en översikt över remissinstansernas ståndpunkter.

Landsorganisationen och *bostadsstyrelsen* ha tillstyrkt förslaget.

Priskontrollnämnden har förklarat, att den i princip icke motsatte sig en beredskapslagstiftning av den innebörd bankofullmäktige föreslagit. Två ledamöter av nämnden, herrar *Rydbeck* och *Gundström* ha reserverat sig och ansett sig böra bestämt avstyrka ett genomförande av den föreslagna lagstiftningen.

Svenska stadsförbundet har i princip tillstyrkt förslaget. Vid behandlingen av ärendet ha dock anmälts sex reservationer. Herr Carl Albert *Anderson* har uttalat, att något verkligt behov icke föreläge att av penningpolitiska skäl tillgripa en till sina verkningar så diskutabel åtgärd som förslaget åsyftade. Herrar *Jung*, *Persson*, *Bergvall*, *Petri* och *Nordkvist* ha, med framhållande att förebragt utredning icke utgjorde tillräckligt underlag för ett bedömande av förslaget, likväl uttalat farhågor att de ogynnsamma verkningarna vid ett genomförande av förslaget skulle överväga de gynnsamma effekter, som eventuellt kunde påräknas.

Riksgäldsfullmäktige ha uttalat, att det vore önskvärt och lämpligt att bankofullmäktige förberedde åtgärder av beredskapsnatur på det penningpolitiska området att underställas riksdagen i en krissituation. Fullmäktige vore dock icke benägna att nu tillstyrka antagande av den föreslagna lagen. Reservationer ha anförts av herrar *Strand*, *Nilsson* och *Lindholm*, vilka förklarat sig vilja biträda förslaget.

Bank- och fondinspektionen har anfört, att den definitiva prövningen av förslaget utan olägenhet borde kunna anstå, och att de mycket ömtåliga och invecklade frågor, som sammanhänge med kreditregleringen, borde göras till föremål för en grundlig undersökning, därvid även andra utvägar för vinnande av de penningpolitiska målen borde övervägas. Innan så skett kände inspektionen sig icke övertygad om nödvändigheten av att använda en metod med så ogynnsamma och delvis oöverskådliga verkningar som ränteregleringen skulle få. Inspektionen ansåge sig därför böra avstyrka, att förslaget nu lades till grund för lagstiftning.

Sveriges lantbruksförbund har uttalat, att lägen väl kunde uppkomma, då en kreditransonering och räntekontroll måste tillgripas, ehuru detta borde undvikas så länge som möjligt samt att ytterligare överväganden angående en dylik lagstiftnings följder jämte omarbetningar av det nu framlagda lagutkastet måste verkställas, innan detsamma lades till grund för lagstiftning.

Riksförbundet Landsbygdens folk har förklarat sig dela den av bankofullmäktige uttalade uppfattningen, att en restriktiv penningpolitik måste drivas på alla områden och att därmed i vissa lägen följde konsekvenser i räntehänseende. Den föreslagna lösningen med räntereglering vore förbundet dock icke berett att acceptera, då förslaget vore svåröverskådligt och ett genomförande av detsamma kunde medföra risker för oförutsedda skadeverkningar på penningmarknaden. Ytterligare noggranna utredningar borde därför göras innan ståndpunkt till förslaget kunde tagas.

Sparbanksinspektionen har uttalat, att förslaget icke syntes böra genom-

föras. Till stöd för denna ståndpunkt har inspektionen bland annat anfört, att förslaget innebure ett djupgående ingrepp i enskild närings- och avtalsfrihet och icke syntes vara förenligt med de bestämmelser om viss ränta som redan funnes i svensk lag.

Sveriges allmänna hypoteksbank, Konungariket Sveriges stadshypotekskassa, Svenska jordbrukskreditkassan, generalpoststyrelsen, pensionsstyrelsen och *riksförsäkringsanstalten* ha icke gjort något uttalande om förslagens allmänna lämplighet, men framhållit vissa synpunkter på den verkan förslaget kunde komma att få inom remissinstansernas verksamhetsområden.

Kommerskollegium har ej ansett sig kunna fatta ståndpunkt till förslaget utan en närmare utredning om dess verkningar. Kollegium har emellertid velat framhålla angelägenheten av att en viss rörlighet hos räntan bibehölles så att dess funktion av marknadsregulator ej upphörde.

Statstjänstemännens riksförbund har uttalat, att förbundet biträdde sådana åtgärder, som vore ägnade att medverka till en ekonomisk stabilisering. Utan att yttra sig om de nu föreslagna åtgärdernas lämplighet och verkningar ville förbundet dock framhålla sin tveksamhet rörande de direkta kontrollåtgärdernas lämplighet i här avsedda hänseenden såsom penningpolitiskt medel.

Övriga remissinstanser ha avstyrkt förslaget.

Jag övergår därefter till att redogöra för vissa uttalanden av **p r i n c i p i e l l** eller mera **a l l m ä n n a t u r**, som gjorts i remissyttrandena.

Svenska bankföreningen har förklarat, att föreningen i väsentliga delar icke kunde acceptera den framställning av sammanhanget på penning- och kapitalmarknaden och vad som hänt under senare år, som lämnats i fullmäktiges skrivelse. Föreningen ämnade emellertid i detta sammanhang icke upptaga någon diskussion av denna framställning. Föreningen ville endast erinra om vad den vid flera tidigare tillfällen framhållit, nämligen att affärsbankerna visserligen efter måttet av sin förmåga varit och alltjämt vore beredda att, när så befunnas nödvändigt ur ekonomisk-politisk synpunkt, efterkomma riksbankens önskemål om restriktivitet i kreditgivningen och därvid söka inrikta kreditgivningens fördelning efter med riksbanken överenskomna grunder. Sådana kreditrestriktioner från bankernas sida kunde emellertid bli effektiva endast under förutsättning att riksbanken i sin egenskap av centralbank samtidigt dreve en tillräckligt restriktiv politik med avseende på penningtillgångens utveckling.

I remissyttrandena vitsordas allmänt, att det ekonomiska läget motiverar stramhet på kreditmarknaden samt att i samband med ytterligare åtstramning åtgärder kunde bli erforderliga för att förhindra en mera väsentlig räntestegring. När det gäller frågan om i vilken utsträckning räntenivån bör hållas stabil och de medel, genom vilka stabiliseringen bör ske, ha emellertid olika meningar uttalats.

I en vid *priskontrollnämndens* yttrande fogad, av ledamoten Östlind upp-

rättad promemoria diskuteras främst den inverkan på obligationsmarknaden, som uppkommer vid variationer i räntenivån. Här om anföres.

Mindre variationer uppåt och nedåt i räntenivån — exempelvis inom en marginal på $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$ procent för effektiva räntan på långfristiga statsobligationer — torde knappast ha något mera betydande direkt inflytande på prisnivån undantagandes hyresnivån. Om den nödvändiga anpassningen av stramhetsgraden på kreditmarknaden efter växlande konjunkturlägen utan större olägenheter kunde åvägbringas inom ramen för så begränsade räntefluktuationer, synes det föreslagna tillskottet till riksbankens penningpolitiska arsenal icke vara påkallat. Räntestegringen under senare hälften av år 1950 — efter den åtstramning av penningmarknaden, som på sommaren 1950 vidtagits genom skärpning av kassareservbestämmelserna för affärsbankerna och genom överenskommelse mellan riksbanken och bankerna — kan dock anföras som indicium på att en effektiv kreditåtstramning svårigen kan genomföras utan risk för ansenliga räntehöjningar.

Redan ett beslut om kreditåtstramning med »direkta» medel (genom skärpning av kassareservbestämmelser, överenskommelse med bankerna om restriktiv kreditprövning e. d.) — eller till och med förberedelserna för ett sådant beslut — kan hos marknaden skapa förväntningar om förestående räntestegring, vilka leda till utbud av obligationer orsakande antingen kursfall på dessa (d. v. s. höjning av den effektiva räntan) eller omfattande stödköp från riksbanken, vilka senare i och för sig förbättra banksystemets likviditet och motverka de direkta åtgärderna till åtstramning av marknaden. I avsaknad av sådana stödköp skulle en spekulation i fortsatta kursfall kunna komma igång, varvid kurserna pressades nedåt och en räntestegring av avsevärd storleksordning eventuellt bleve resultatet. Redan icke särdeles betydande obligationsutbud finge på en »oreglerad» obligationsmarknad stor verkan på kurserna. Det kan böra tilläggas, att affärsbankerna äga visst intresse av en höjning av räntenivån även vid bibehållen procentuell räntemarginal, då den tillför dem högre avkastning på deras betydande egna fonder.

Mot bakgrunden härav kan det finnas behov av en lagstiftning, som skapar förutsättningar för de penningvårdande myndigheterna att utan risk för större räntehöjning effektivt strama åt penning- och kreditmarknaderna vid hotande inflation.

Riksgäldsfullmäktiges majoritet (herrar Örne, Ryberg och Petrén) har uttalat, att invändningar kunde göras mot att räntan fräntoges sin marknadsfunktion och underordnades politiska beslut. *Minoriteten* (herrar Strand, Nilsson och Lindholm) har häremot invänt, att det förhållandet, att räntesättningen i ökad utsträckning ställdes under de ansvariga myndigheternas direkta kontroll, icke innebure att räntan helt avkopplades som medel för att ernå en kreditåtstramning. Avsikten torde ej vara att fastläsa räntenivån vid ett visst läge. En viss rörlighet av räntan låte sig väl förena med det föreslagna ränteregleringssystemet.

Svenska bankföreningen har ifrågasatt om det vore tekniskt möjligt att annat än rent tillfälligt kombinera kreditåtstramning med ett fastläsande av den allmänna räntenivån. Föreningen anför därefter.

Om myndigheterna i sådant syfte företaga åtgärder som innebära en begränsning av bankernas kreditgivningsförmåga, kan en sådan åtstramning av kreditläget på olika vägar komma att föranleda ökade obligations-

utbud på marknaden. Sådana utbud verka då i och för sig kursnedpressande, då ju riksbanken icke i en sådan situation kan stödja kurserna genom obligationsköp, eftersom de medel man på den ena vägen i kreditåstramande syfte velat undandra marknaden i så fall skulle på en annan väg tillföras marknaden och det uppställda målet för penningpolitiken därigenom förfelas. Den enda teoretiskt tänkbara utvägen vore då att i syfte att stabilisera kursnivån för obligationer tillgripa någon form av kvantitativ reglering av utbud och efterfrågan på obligationsmarknaden, vilket emellertid enligt bankföreningens mening skulle leda till orimliga praktiska konsekvenser. I riksbanksfullmäktiges skrivelse finns icke någon antydning om dessa problem, än mindre hur man tänkt sig deras lösning. Det är sålunda i första hand på obligationsmarknaden och icke i affärsbankernas kreditgivning som den fara för ränteglidning föreligger som riksbanksfullmäktige genom sitt förslag velat möta. När man i tidigare sammanhang från bankhåll hävdade att en ytterligare kreditåstramning måste tillåtas påverka ränteläget, betingas denna inställning icke av en önskan från bankernas sida om högre utlånings- och inlåningsräntor. Vad det gäller är att förhindra en sådan ökning i den totala likviditeten på marknaden, som försvårar en restriktiv kreditgivningspolitik från bankernas sida. En sådan likviditetsökning är emellertid en ofrånkomlig följd, om riksbanken försöker att genom stödköp på obligationsmarknaden förhindra en uppskrivning av obligationsräntan i ett stramt kreditläge.

Liknande synpunkter ha framförts av flera andra remissinstanser.

Kooperativa förbundets styrelse har uttalat, att bankofullmäktige torde ha överdrivit de följder en mindre räntehöjning skulle få på hyresnivån. Till bellysande härav anför förbundets styrelse.

Om byggnadskostnaderna för ett hus utgöra 100 000 kr och 85 % härav finansieras genom lån, betyder $\frac{1}{2}$ % räntehöjning 0,425 % höjning av räntekostnaden. Om hyran normalt antages utgöra 7 % av byggnadskostnaderna, d. v. s. 7 000 kr, så skulle den $\frac{1}{2}$ %-iga räntehöjningen på årshyran (425 kr.) motsvara 6,1 % på förut angiven årshyra i en nybyggd fastighet. Den $\frac{1}{2}$ %-iga räntehöjningens inverkan på en normalhyra i den nybyggda fastigheten med 6,1 % kan jämföras med den totala ökningen av byggnadskostnaderna, som på grund av inflationen skulle inträda innevarande år, därest ett subventioneringssystem icke skulle träda i tillämpning. Denna ökning beräknas till ca 30 % (räknat från $\frac{1}{1}$ 1950). I äldre hus kan man beräkna att minst 50 %, i vissa fall 60 %, av lånen äro bundna, varför en ränteförändring på $\frac{1}{2}$ % för dessa betyder en omedelbar höjning av årshyran på i genomsnitt 3 %. Det är självklart, att en hyresuppgång på låt oss säga 6 % i nybyggda fastigheter och ungefär 3 % i äldre fastigheter är en kännbar fördyring. Vid bedömandet av vad en sådan hyresökning innebär för levnadskostnaderna får man emellertid hålla i minnet, att själva bostadskostnaderna (exklusive bränsle och lyse) i Socialstyrelsens indexfamilj år 1949 uppgick till knappt 11 %. En räntehöjning även på 1 % skulle sålunda t. o. m. för hyresgäster i nybyggda hus i genomsnitt icke innebära mer än en ökning av levnadskostnaderna med drygt 1 %. Till jämförelse kan nämnas att »engångsinflationen» medfört att levnadskostnaderna fr. o. m. sista kvartalet 1950 t. o. m. instundande årsskifte beräknas öka inemot 20 %. I den mån en undernormal räntnivå i ett visst läge bidrar till att »spåda på inflationen», kan effekten härav på levnadskostnaderna bli mångdubbelt större än den levnadskostnadsökning som en mindre räntehöjning direkt i

och för sig skulle medföra. Att det icke desto mindre av sociala skäl vid ett konsekvent tillämpande av den rörliga räntepolitiken kan vara befogat att genom subventionering dämpa effekten på hyresnivån anser sig emellertid styrelsen böra starkt understryka.

Av riksbanksfullmäktiges skrivelse kan utläsas att fullmäktige finna det nödvändigt att genomföra en restriktiv penningmarknadspolitik men icke anse sig böra acceptera en härav föranledd, ens tillfällig, uppgång i räntnivån. Fullmäktige driva enligt styrelsens mening därvid sitt resonemang, som om räntepolitiken skulle vara om inte det enda så i stort sett det alldeles utslagsgivande hjälpmedlet. Denna grundläggande förutsättning för bankofullmäktiges analys kan styrelsen icke acceptera. Enligt styrelsens mening är det avgörande, att den samlade effekten av olika antiinflationistiska åtgärder blir tillräckligt stark för att bryta inflationstendenserna och styrelsen räknar därvid med en rörlig ränta som ett kompletterande hjälpmedel.

Liknande synpunkter uttalas i det gemensamma yttrande som avgivits av *Stockholms handelskammare, Sveriges grossistförbund, Sveriges hantverks- och småindustriorganisation* samt *Sveriges köpmannaförbund*. Däri anföres bl. a. följande.

Riksbanken, såsom den för penningpolitiken och kreditmarknadens reglering närmast ansvariga instansen, bör ha tillräckliga medel i sin hand för att kunna stabilisera räntesatserna på kreditmarknaden i det läge som är förenligt med den önskvärda graden av kreditåtstramning. Vi kunna emellertid icke dela fullmäktiges mening att nuvarande penningpolitiska medel icke äro tillfyllest för en räntekontroll i denna mening. Genom diskontopolitiken, genom operationer i öppna marknaden och genom möjligheterna att variera de för affärsbankerna gällande kassareservsbestämmelserna förfogar riksbanken redan nu över medel, som, enligt vad erfarenheten utvisar, ger riksbanken möjligheter att snabbt och effektivt påverka utbud och efterfrågan av kredit på marknaden och därmed också prisbildningen på kredit.

Då fullmäktige efterlysa medel mot en okontrollerad räntehöjningsprocess synas fullmäktige dock syfta på en helt annan sak, nämligen på möjligheten att fixera räntesatserna vid ett läge, som är oberoende av graden av kreditåtstramning på marknaden. Alldeles oavsett frågan om de tekniska möjligheterna att på detta sätt skära av det naturliga sambandet mellan å ena sidan balansen mellan tillgång och efterfrågan på kredit, å andra sidan prisbildningen på kredit, vilja undertecknade organisationer starkt ifrågasätta lämpligheten av att i detta syfte införa det av fullmäktige föreslagna systemet för direkt räntereglering, vilket uppenbarligen måste medföra mycket allvarliga konsekvenser i fråga om kreditmarknadens organisation och funktionssätt.

Det kan visserligen icke bestridas att en räntehöjning är förenad med vissa olägenheter — t. ex. ur bostadspolitisk synpunkt — men dessa olägenheter synas oss dock ha starkt överdrivits i den remitterade skrivelsen. Liksom vanligen i debatten kring denna fråga tages där närmast sikte på en räntehöjnings effekt på bostadsmarknaden. Något försök att närmare klarlägga omfattningen av dessa olägenheter eller att väga dem mot de olägenheter som kunna anses vara förknippade med den av fullmäktige anvisade vägen till räntekontroll göres emellertid icke i den remitterade skrivelsen.

Landsorganisationen har uttalat, att de tjänster bankväsendet gjorde näringslivet givetvis vore mycket stora och betydelsefulla. Å andra sidan kun-

de just därigenom den skada, som åsamkades samhällsekonomin, bli mycket stor om bankerna icke låte sig styras av samhällsekonomiska utan av privatekonomiska hänsyn, hänsyn till inbördes konkurrens mellan olika bankinrättningar o. dyl. och därigenom föranleddes att handla på sätt som befrämjade utvecklingen av mindre önskvärd ekonomisk verksamhet till nackdel för områden vars expansion vore mera önskvärd. Det vore exempelvis svårt att annat än med en mycket betydande kreditåtstramning och räntehöjning vinna någon effekt i fråga om neddämpning av kortsiktiga investeringar för utnyttjande av en inflationistisk haussesituation, utan att på ett mycket störande sätt också drabba kreditgivningen för bostadsändamål. Därtill komme att även själva räntehöjningen helst borde undvikas, särskilt med tanke på bostadsmarknaden.

Tjänstemännens centralorganisation (TCO) anför.

TCO vill för sin del instämma i vad fullmäktige anfört rörande svårigheterna att med nuvarande metodik åstadkomma en begränsning i kreditgivningen. Den hittillsvarande utvecklingen ger belägg för nödvändigheten av att tillgripa andra effektivare vägar för åtstramning av kreditgivningen. TCO hyser vidare den uppfattningen att den politik, som vid vissa tidpunkter bedrivits från riksbankens sida, har varit ägnad att motverka strävandena i kreditbegränsande syfte. En stramare likviditetspolitik från riksbankens sida synes vara en nödvändig förutsättning för att önskvärd begränsning i kreditexpansionen skall kunna uppnås. I de synpunkter på den aktuella ekonomiska politiken, som TCO:s styrelse lade fram på försommaren 1951, anföres, att en åtstramad kreditpolitik bör komma till stånd, varigenom kreditvolymen hålles nere. Det anföres vidare: »Detta skulle förutsätta om tillräcklig effekt i investeringsbegränsande syfte skall ernås enbart på denna väg, att fasträntepolitiken övergives och att en väsentlig höjning av räntenivån sker. Även mindre djupgående kreditåtstramande åtgärder i samband med en endast mindre räntehöjning kunna emellertid vara av betydelse som komplement till andra kraftigt verkande investeringsbegränsande medel». Vad TCO här har förordat innebär icke, att räntan ensamt bör utgöra den direkt kreditminskande faktorn, utan att den restriktivare kreditgivningen bör åstadkommas genom en tillräcklig grad av stramhet på penningmarknaden, vilket under nuvarande betingelser icke kan genomföras utan en räntehöjning som följd.

Gentemot syftet att möjliggöra en begränsning av kreditgivningen har TCO enligt vad ovan anförts intet att erinra. Däremot hyser TCO betänkligheter, huruvida den föreslagna linjen är den för samhällets synpunkt lämpligaste. TCO vill i detta sammanhang inledningsvis hänvisa till de synpunkter, som organisationen framfört i sitt yttrande till statsrådet och chefen för Kungl. finansdepartementet rörande promemoria med förslag till lag om rätt för Konungen att i vissa fall meddela särskilda bestämmelser om bankaktiebolags utlåning. Enligt den utredning, som anföres i ifrågakvarande promemoria, synes av de hittills använda metoderna för begränsning av kreditgivningen även skärpningen av bestämmelserna om bankaktiebolags kassareserver vara mindre effektiv. Utredningen pekar i stället på möjligheten att tillgripa särskilda bestämmelser rörande bankaktiebolags utlåning i förhållande till det förvaltade kapitalet. Möjlighet skulle — under förutsättning att byggnadskostnadsstegringen icke i och för sig håller efterfrågan på kredit tillbaka — föreligga att härvid påverka även kreditgivningens inriktning på kredit för bostadsändamål respektive för annat ändamål,

så att erforderlig likviditet åstadkommes på bostadskreditmarknaden. Härigenom skulle räntan på bostadskrediter kunna hållas på önskad nivå, varigenom den kanske väsentligaste anledningen till att en stram penningpolitik hittills icke kunnat föras, skulle ha undanröjts. Följden skulle visserligen bli ett tryck uppåt på räntenivån för annan kredit än för bostäder, vilket TCO emellertid finner ligga i linje med en effektiv politik i kreditåtstramande och därmed investeringsbegränsande syfte.

Riksförbundet Landsbygdens folk har uttalat, att en låg ränta vore av väsentlig betydelse icke blott för bostadsproduktionen utan även för jordbruket. Åstadkommandet av ett stabilt penningvärde vore emellertid det väsentligaste för den ekonomiska politiken. Kravet på en låg ränta måste därvid komma i andra hand.

Sveriges lantbruksförbund anför.

Som i bankofullmäktiges skrivelse framhållits torde enighet i stort sett föreligga om önskvärdheten av att genom en restriktiv politik söka förhindra en fortsatt kreditexpansion. Härvidlag måste dock i viss mån göras undantag för den kreditexpansion, som i och för sig icke är ett uttryck för en inom landet pågående inflationistisk utveckling utan har sin grund i de ökade importpriserna på viktiga råvaror, en naturligt betingad ökad lagerhållning o. s. v. Svårigheterna med genomförandet av en dylik restriktiv kreditpolitik accentueras dock på ett avgörande sätt, om den skall ske inom ramen för ett bibehållet ränteläge.

Motståndet mot en förhöjning av räntenivån har av naturliga skäl hänfört sig bland annat till de överväganden, som ha sin grund i de stora kapitalinsatserna inom bostadsproduktionen och jordbruket, ytterst beroende på den inverkan kapitalkostnaderna här omedelbart medföra på levnadskostnaderna. För jordbrukets del räknas med förräntning av ett totalt lantbrukskapital av för år 1951/1952 nära 8,4 miljarder. En räntehöjning på 1 procent skulle sålunda innebära en kalkylmässig kostnadsökning med 80 å 90 miljoner. Emellertid slår en sådan ränteökning i kalkylen i sin helhet igenom först efter relativt lång tids förlopp.

Genom de numera godtagna principerna för kapitalkostnadspostens beräkning måste här förutsättas som självklart, att jordbrukarna kollektivt erhålla kompensation för denna kostnadsökning med däremot svarande stegrade livsmedelspriser. Däremot kommer helt naturligt räntestegringens verkningar att utfalla olika för skuldsatta och icke skuldsatta jordbrukare.

Man synes sålunda icke kunna bortse från att för att en kreditåtstramning skall bibehålla sin inflationsdämpande verkan den bör för vissa områden kombineras med en strävan att motverka en räntehöjningsprocess. För att uppfylla båda dessa önskemål torde man i vissa extrema lägen icke kunna helt avvisa en av statsmakterna tillfälligtvis kontrollerad differentiering av krediterna och kostnaderna för dem på samma sätt som man i vissa ekonomiska lägen tvingats införa ransoneringar och priskontroll beträffande varor och tjänster.

Å andra sidan synes man såväl ur samhällets som den enskilda medborgarens synpunkt böra tillgripa dylika regleringar endast när de äro av behovet synnerligen påkallade och då efter mycket noggrant övervägande av de verkningar de kunna ha på samhällsekonomin och på användningen av de produktiva resurserna i samhället.

Ett flertal remissinstanser ha diskuterat frågan om kreditransonering och lämpligheten av att riksbanken, på sätt i bankofullmäktiges skrivelse före-

slagits, under vissa omständigheter skulle uppträda som supplementär kreditgivare.

Kooperativa förbundets styrelse anför härom.

Styrelsen vill betona, att en priskontroll över räntan på sätt bankofullmäktige ifrågasatt icke kan tänkas bli effektiv, såvida ej själva ränteregleringen i sista hand kompletteras med en kreditransonering. Bankofullmäktige hänvisa också till att inom finansdepartementet en undersökning företagits »rörande möjligheten att genom särskilda bestämmelser för affärsbankerna på ett mera differentierat sätt än vad som är möjligt inom ramen för kassareservlagen påverka kreditgivningens inriktning». Det heter vidare, att »det kan visa sig, att denna väg kunde bidra till att lösa ifrågavarande fördelningsproblem. Därutöver skulle enligt fullmäktiges mening för att i största möjliga utsträckning eliminera de påtalade riskerna krävas, att en kreditgivare med tillräckliga resurser funnes, vilken kunde korrigera den kreditfördelning, som kreditinstitutens utlåningspolitik ledde till genom att uteslutande ur allmänna synpunkter pröva sådana kreditbehov, som icke täcktes av kreditinstituten, och därvid bevilja de krediter, som befundes ur sådana synpunkter mycket angelägna». Det framhålles i fortsättningen, att den naturliga kreditgivaren av detta slag skulle vara riksbanken. Redan den omständigheten att riksbanken skulle kunna ingripa på detta sätt, antages av bankofullmäktige kunna påverka kreditens fördelning i önskad riktning.

Av bankofullmäktiges nu citerade uttalande synes framgå, att fullmäktige icke tillmäta det inom finansdepartementet utarbetade förslaget om särskilda bestämmelser om bankaktiebolags utlåning alltför stor betydelse såsom ett stöd åt ränteregleringen. Den statliga affärsbanken, Kreditbanken, omnämnes f. ö. överhuvudtaget inte alls av fullmäktige i detta sammanhang, vilket styrelsen finner egendomligt. Ifråga om riksbankens möjligheter att konkurrera med kreditinstituten och därvid särskilt tillgodose sådana lån, som dessa icke skulle önska taga själva, påpeka fullmäktige f. ö. att denna verksamhet borde bedrivas »med den största försiktighet». Den skulle vidare vara i största möjliga utsträckning av tillfällig art. Skälet för fullmäktiges försiktighet på denna punkt är närmast att riksbanken genom en liberal långivning för vissa sociala ändamål, därest denna finge större omfattning, skulle komma att direkt motverka syftet med riksbankens penningpolitiska huvuduppgift i ett dylikt läge, nämligen den att skapa stramhet på kreditmarknaden.

I detta sammanhang vill styrelsen i förbigående fästa uppmärksamheten på en mindre lycklig formulering i fullmäktiges skrivelse. Det heter nämligen att riksbanken skulle pröva vissa sådana kreditbehov, som icke täckts av kreditinstituten »uteslutande ur allmänna synpunkter». Styrelsen har svårt att föreställa sig, att riksbanken oberoende av den erbjudna säkerheten eller andra omständigheter skulle kunna i sin långivning anlägga uteslutande allmänna synpunkter på dylika kreditbehov.

Bank- och fondinspektionen anför.

Enligt vad fullmäktige framhållit är ränteregleringen avsedd att sättas i kraft i ett läge, då till följd av stark kreditåstramning räntan visat tendens att stiga resp. stiga högre än som är förenligt med den penningpolitiska målsättningen. Det är tydligt och har också medgivits av fullmäktige, att ränteregleringen i en sådan situation icke innefattar någon garanti för en tillfredsställande kreditfördelning, särskilt icke om räntenivån för de krediter, som ur samhällelig synpunkt bedömas angelägnast, pressats. Av denna

anledning blir, som fullmäktige anfört, en supplementär kreditgivning nödvändig, om regleringen över huvud skall kunna fungera. Denna supplementära kreditgivning kommer naturligen att inverka på det totala utbudet av krediter på marknaden. För att möta invändningen att regleringens syfte härigenom skulle motverkas, framhålla fullmäktige dels att den stramare penningpolitiken finge förväntas leda till sådant resultat att det åsyftade målet i fråga om kreditvolymen totalt sett nåddes, dels att ifrågavarande verksamhet från riksbankens sida skulle bedrivas med den största försiktighet.

Inspektionen uttalar därefter, att inspektionen icke kunde dela fullmäktiges förhoppningar om att den supplementära kreditgivningen skulle kunna hållas inom snäva gränser. Det låge i sakens natur, att kreditinstituten i det läge, då ränteregleringen vore avsedd att tillämpas, hade en viss benägenhet att söka bevara lönsamheten genom att inrikta kreditgivningen på områden, där räntan vore minst pressad. Härtill komme, att denna strävan att kompensera sig för minskad marginal på lågränteområdet kunde väntas bli underbyggd av även andra motiv såsom en önskan att bevara tidigare kreditförbindelser, att sörja för de kreditbehov, som traditionellt blivit tillgodosedda inom den ifrågavarande gruppen av kreditinstitutioner o. s. v. Resultatet härav torde bli att riksbanken finge övertaga en växande del av kreditförmedlingen, speciellt den del som avsåge bostadsändamål och skedde till låg ränta. För att icke det totala kreditutbudet till följd härav skulle öka, nödgades riksbanken ytterligare åtstrama de reguljära kreditinstitutens kreditgivning, vilket i sin tur komme att öka benägenheten att inrikta denna på andra ändamål än som av riksbanken gynnades. För den omfattande supplementära kreditgivning, som sålunda kunde befaras bli nödvändig, saknade riksbanken för närvarande erforderlig organisation. En utbyggnad därav skulle därför behöva ske, samtidigt som en viss överskottskapacitet komme att uppstå i de privata kreditinstituten. En dylik utveckling torde icke stå i överensstämmelse med statsmakternas intentioner vid tillskapandet av den statliga affärsbanken, och man måste fråga sig, om det verkligen kunde vara praktisk politik att ett par år efter det sagda bank efter grundligt övertygande inrättats tillskapa ännu en omfattande organisation för kreditgivning av i huvudsak samma karaktär som den som förekomme inom de privata kreditinstituten.

Betänkligheter mot den föreslagna anordningen med supplementär kreditgivning ha även framförts av bl. a. *Sveriges allmänna hypoteksbanks styrelse*, som uttalat, att i den mån ur allmän synpunkt önskvärd kreditgivning skulle avse sådana belåningsobjekt, som kunde belånas i hypoteksinstitutionen, det syntes styrelsen vara ett naturligt tillvägagångssätt att kreditgivningen ordnades genom att riksbanken köpte hypoteksbankens obligationer till erforderligt belopp och att krediten därefter utlämnades genom hypoteksinstitutionen.

Landsorganisationen och *bostadsstyrelsen* ha tillstyrkt, att riksbanken på sätt föreslagits, skall kunna inträda som supplementär kreditgivare.

Bankofullmäktiges förslag till räntereglering.

Riksbankens promemoria.

I den vid bankofullmäktiges skrivelse fogade promemorian lämnas till en början redogörelse för innehållet i de olika prisregleringslagar, som gällt sedan 1939. I promemorian anföres därefter följande.

Det torde vara otvivelaktigt, att de regler, som givas i prisregleringslagen, icke avpassats med tanke på en kontroll av penning- och kapitalmarknaderna. Att dessa marknader lämnats utanför prisregleringsområdet sammanhänger givetvis med den hittillsvarande inställningen, att penning- och kapitalmarknaderna skulle påverkas i åsyftad riktning enbart genom andra åtgärder än sådana, som kunna hänföras under begreppet priskontroll. De senaste årens erfarenheter hava emellertid givit vid handen, att dylika åtgärder — särskilt då fråga är att motverka såsom icke acceptabla bedömda ränteglidningstendenser — kunna medföra konsekvenser, som icke äro förenliga med den allmänt-ekonomiska målsättningen. I en dylik situation synes anledning föreligga att närmare överväga möjligheterna att söka åstadkomma en ändamålsenligare räntekontroll med anlitande av metoder av liknande typ som de, som användas inom de priskontrollerade områdena. I detta sammanhang torde böra beaktas, att de faktorer, som inverka på kreditpriset, väsentligt avvika från dem, som äro avgörande för prisbildningen på förnödenheter och tjänster. Utbudet av kredit är t. ex. ej beroende av några materiella produktionsförutsättningar. Sistnämnda förhållande torde — i jämförelse med det genom prisregleringslagen reglerade området — underlätta genomförandet av en kontroll av priset på kredit — d. v. s. räntan. Kreditväsendets långt drivna specialisering av och arbetsfördelning mellan kreditinstitut av olika slag allt efter krediternas löptid och ändamål m. m. — gränsdragningar som inverka på prisets, d. v. s. räntans, bestämmande — torde även underlätta genomförandet av en dylik kontroll. Det torde ej heller vara någon risk för att en lämpligt avvägd räntereglering skall verka snedvridande på produktionen.

I promemorian uttalas därefter, att jämförelsen med prisregleringslagen torde visa att denna lag icke utan väsentliga olägenheter kunde göras tillämplig även på penning- och kapitalmarknaderna. Införandet av en räntereglering torde därför förutsätta en särskild fullmaktslag, som gäve Konungens befogenhet att under i lagen angivna förutsättningar förordna om räntereglering.

I fråga om förutsättningarna för tillämpning av fullmaktslagen samt administreringen av räntekontrollen anföres i promemorian följande.

Förutsättningen för ett förordnande om räntekontroll torde böra vara, att det befinnas oundgängligen nödigt för uppnående av det mål, som fastställts för riksbankens penningpolitiska verksamhet. Förordnandet bör vidare icke kunna ges utan att riksbanken gjort framställning därom. Samråd med eller hörande av riksgäldsfullmäktige och/eller bank- och fondinspektionen torde icke böra krävas, då ett eventuellt förordnande bör kunna ges utan tidsutdräkt.

Med avseende å administreringen av räntekontrollen må anmärkas, att densamma avser att — liksom valutalagen och lagen om de särskilda kassareservbestämmelserna — komplettera riksbankens traditionella penningpolitiska medel. I analogi med vad som tillämpas inom de priskontrollerade områdena, där handhavande av priskontrollen inom specialområden uppdragits åt vederbörande ansvariga myndighet, bör därför administreringen av räntekontrollen ske genom riksbanken. Riksbankens statsrättsliga ställning som riksdagens verk torde — vilket får anses bekräftat av tillämpad praxis — icke utgöra hinder för att den genom av Konung och riksdag gemensamt stiftad lag påläggas förvaltningsuppgifter utöver dem, som anges i riksbankslagen. Med hänsyn till riksbankens ställning och det förhållandet, att en dylik lag skulle utgöra ett komplement till de övriga penningpolitiska medel, som handhas av riksbanken, ligger det i sakens natur, att riksbankens beslut i frågor, som röra räntekontrollen, icke böra kunna överklagas. Riksbankens verksamhet rörande ränteregleringen kan givetvis, liksom dess verksamhet i övrigt, granskas av bankoutskott och riksdag. — Av praktiska skäl böra fullmäktige i riksbanken erhålla befogenhet att åt direktionen eller på annat sätt sammansatt arbetsutskott uppdraga att handha den löpande verksamheten av kontrollen.

I promemorian anföres därefter beträffande tillämpningsområdet, att fullmaktslagen torde böra ge Konungen rätt att förordna om räntekontroll avseende all kreditgivning. Om regleringen inskränktes till yrkesmässig verksamhet, kunde detta lätt leda till att vid sidan av kreditinstituten en från kontrollen undantagen marknad skapades. Ett förordnande om räntekontroll torde emellertid åtminstone till en början endast böra taga sikte på ur penningpolitisk synpunkt betydelsefulla sektorer av penning- och kapitalmarknaden. Först efter någon tids erfarenhet av verkningarna av ett på dylikt sätt begränsat förordnande torde ståndpunkt böra tagas till frågan om lämpligheten och behovet av en vidsträcktare tillämpning av fullmaktslagen.

Det torde icke vara tillfyllest att under kontrollen inbegripa endast utlåningsräntorna. I vissa lägen torde det nämligen kunna visa sig nödvändigt för riksbanken att, för att nå det med lagstiftningen avsedda syftet, kunna avväga räntemarginalerna. Även inlåningsräntorna syntes därför böra omfattas av kontrollen. En räntekontroll av här ifrågasatt slag syftade till att få kreditmarknaden i stort under kontroll. Bestämmelserna borde konstrueras så, att kreditgivarna icke erhöles möjlighet att kompensera sig för en genom kontrollen åstadkommen räntesänkning genom att uttaga avgifter i annan form. Begreppet utlåningsränta torde därför i detta sammanhang böra givas en vidare innebörd än vad som eljest är fallet och omfatta den totala kostnaden för kredit av visst slag. I kostnaden — och alltså inbegripen under kontrollen — borde sålunda inräknas förvaltningsbidrag, räkningsavgifter, kapitalrabatter o. s. v. Motsvarande borde givetvis gälla även för begreppet inlåningsränta.

I fråga om kontrollen av obligations- och förlagslån uttalas i promemorian, att det vore mest ändamålsenligt att ersätta den sedan några år gällande överenskommelsen mellan riksbanken och kredit-

instituten angående prövning av riksbanken av uppkommande frågor om låneemissioner med en bindande bestämmelse, att sådana lån icke finge emitteras utan riksbankens tillstånd. Riksbankens prövning av ansökan om emission skulle givetvis därvid liksom hittills omfatta såväl räntesatsen som övriga lånevillkor.

I anslutning till vad i denna del anförts i promemorian ha bankofullmäktige i skrivelsen betonat, att de föreslagna bestämmelserna om att emittering av obligationslån skulle kräva tillstånd av riksbanken givetvis icke borde påverka de hittillsvarande former, under vilka fullmäktige i riksgäldskontoret fattat beslut om utgivande av statslån.

I promemorian diskuteras därefter vilka metoder, som lämpligen borde användas vid den föreslagna räntekontrollen. Det uttalas till en början, att det reglerande organet för att kunna utöva den kontrollerande verksamheten måste skaffa sig bästa möjliga översikt av de för olika slag av krediter tillämpade räntorna. Lagen borde därför ge möjlighet att föreskriva en *anmälningskyldighet* för kreditgivare angående dels vid viss tidpunkt tillämpade in- och utlåningsräntor dels planerade räntehöjningar. Kontroll med stöd av föreskrift om anmälningskyldighet kunde vara ett förberedande steg till egentlig räntereglering. Vad anginge anmälningskyldighet beträffande planerade räntehöjningar kunde den användas som ett medel att förhindra, att riksbanken ställdes inför fullbordade fakta i fråga om räntehöjningar.

De metoder, som lämpligen borde komma till användning vid reglering av utlåningsräntorna, torde kunna utformas i analogi med prisregleringslagens prisstopp- och normalprismetod. Räntor, som fastställdes enligt någon av dessa metoder, skulle ha karaktären av högsta räntor, som icke finge överskridas utan riksbankens tillstånd.

Räntestoppet skulle i första hand innebära förbud att utan riksbankens tillstånd höja vid viss tidpunkt tillämpade utlåningsräntor. Föreskriften kunde tänkas vara antingen generell eller gälla allenast beträffande visst eller vissa slag av krediter. Lagen borde även ge möjlighet att förordna om sänkning av »stoppräntor». Räntestoppet måste, som nämnts, gälla de vid viss tidpunkt (»stickdag») tillämpade räntorna. Man borde icke vara hänvisad till att som utgångspunkt välja just den dag, då förordnande om räntestopp meddelades, utan stickdag borde kunna bestämmas till förfluten tidpunkt. En förfluten dag som räntestoppdag hade den fördelen att, om planerna på räntestopp bleve kända i förväg, en av dylik anledning företagen räntehöjning icke finge tillämpas på krediter, som beviljades efter det att föreskriften givits, och icke heller i full utsträckning på tidigare men efter stickdagen beviljade krediter.

Den reglerade utlåningsränta, som skulle svara mot prisregleringslagens normalprisreglering, torde icke böra benämnas normalränta. Sistnämnda begrepp vore tämligen diffust och hade dessutom kommit till användning i bestämmelser angående normalränta vid lån ur statens utlåningsfonder. Man torde här med fördel kunna använda benämningen *maximiränta*, ef-

tersom en ränta fastställd enligt denna regleringsmetod vore att anse som en högsta ränta.

Maximiräntorna kunde tänkas utformade antingen som exakt angivna räntesatser vid olika slag av kredit eller ställas i relation till av riksbanken tillämpat diskonto. Den sistnämnda metoden vore måhända att föredraga, då den vore smidigare i tillämpningen. Den onödiggjorde — vid diskontoförändringar — ett utfärdande av föreskrifter, som skulle bli erforderliga enligt den förra metoden, och fångade in hela ränteregistret.

Vidare borde möjlighet föreligga att fastställa *minimiräntor* i syfte att möjliggöra en avvägning av räntemarginalerna.

Bankofullmäktige ha i anslutning till denna del av promemorian uttalat, att en eventuell kontroll över tillämpade räntor väsentligt underlättades därav, att kreditinstituten — delvis i samband med träffade överenskommelser — tillämpade relativt enhetliga räntesatser för olika slag av in- och utlåning.

I promemorian uttalas därefter att *sanktioner* torde vara erforderliga för att bestämmelser om räntekontroll skola få åsyftad effekt. Åsidosättande av föreskrift, som meddelats med stöd av föreslagna fullmaktslag, torde sålunda böra medföra straff och — i vissa fall — förverkandepåföljd. Underlåten anmälningsskyldighet borde liksom lämnande av medvetet oriktig uppgift kriminaliseras. Vid de egentliga ränteregleringstyperna, räntestopp och maximiränta resp. minimiränta borde straffhotet riktas mot den, som överskrede resp. underskrede de fastställda räntesatserna. Vid regleringstyperna borde även förverkandepåföljd kunna inträda och innebära förverkande av tagen, betingad eller erbjuden ränta. Brott av nämnda slag borde — i likhet med som gällde i fråga om överträdelse av valutabestämmelserna — kunna åtalas av allmän åklagare endast efter angivelse av riksbanken.

Som exempel på tillämpning av en räntereglering anföres i promemorian följande.

En räntereglering i ett läge sådant som förelåg under första delen av innevarande år, torde främst ha bort syfta till att stoppa den då pågående ränteglidningen uppåt, som tvingade riksbanken till stödköp på marknaden och omöjliggjorde för bl. a. hypoteksinstitutionerna att på marknaden placera sina obligationer till acceptabla villkor. Nästa åtgärd skulle ha avsett att återföra bottenlåneräntan för fastighetskrediter till det av riksbanken åsyftade läget, 3,5 % för obundna lån och 3,6 för bundna.

I angivna syfte skulle riksbanken genom föreskrift om anmälningsskyldighet ha skaffat sig en översikt av då tillämpade räntor. Som en inledning till kontroll av obligationsmarknaden skulle ha föreskrivits, att obligationslån icke finge emitteras utan riksbankens tillstånd.

Genom räntestoppet skulle en fortsatt ränteglidning uppåt ha hejdats och genom befogenheten att sänka stoppräntor, skulle de räntor, som voro av intresse ur kapitalmarknadssynpunkt, kunnat återföras till önskat läge. Därigenom att det sålunda reglerade området blivit mindre attraktivt för kapitalplaceringar torde man ha haft anledning att räkna med ökat intresse för långfristiga placeringar i obligationer.

Remissyttrandena.

Jag övergår härefter till de uttalanden om lagutkastet som gjorts i remissyttrandena. Härvid redovisas till en början vissa allmänna ekonomiska synpunkter.

Vid försäkringsinspektionens yttrande är fogat ett utlåtande av *professorn Erik Lundberg*, vari denne diskuterat lagutkastet ur allmän ekonomisk synpunkt. I utlåtandet anföres till en början.

Den i bankofullmäktiges skrivelse föreslagna fullmaktslagstiftningen avser att möjliggöra ingripanden på penning- och kapitalmarknaderna av delvis revolutionerande innebörd. I sista hand ger den riksbanken möjligheter till en strukturell omdaning av vårt kreditväsendes funktionssätt, särskilt med hänsyn till riksbankens ställning. Verknningar av en sådan nyordning i olika avseenden — t. ex. på livbolagens verksamhet — kunna givetvis inte med någon säkerhet bedömas utan en mycket ingående prövning av hur penning- och kapitalmarknaderna komma att fungera sedan en lagstiftning av föreslagen art i olika avseenden satts i kraft. I riksbanksfullmäktiges skrivelse och i bifogad P. M. rörande räntekontroll ges emellertid en helt otillräcklig och på väsentliga punkter ytterst oklar föreställning både om hur de nya penningpolitiska vapnen skola användas och om hur de komma att verka. För att närmare belysa denna uppfattning lämnas följande kritiska kommentarer till de nationalekonomiska resonemang och slutsatser, som redovisas i fullmäktiges skrivelse.

Redan själva målet för den penningpolitik, som skall eftersträvas med tillgängliga medel, är ytterst oklart formulerat. Det anges i riksbanksskrivelsen att man »i hittills rådande konjunkturläge» bör syfta mot balans på kapitalmarknaden, »d. v. s. att ett läge uppnås, där kreditbehoven begränsas så, att de kunna tillgodoses utan kreditexpansion». Detta måste betecknas som en egendomlig och godtycklig målsättning, som inte annat än under speciella förutsättningar kan upprätthållas. När nationalinkomsten stiger med 3—4 % per år och såväl fast som rörligt kapital sannolikt ökar tämligen parallellt härmed, varför kan och bör inte — vid konstant prisnivå — en stigande kapitalbildning åtföljas av en ökning av bankernas in- och utlåning? Så har i allmänhet varit förhållandet under tidigare s. k. normala tider.

I utlåtandet diskuteras därefter frågan om fördelningen av kreditgivningen och särskilt det framförda förslaget, att riksbanken skulle kunna korrigera denna fördelning genom att uteslutande ur allmänna synpunkter pröva sådana kreditbehov, som inte täcktes av kreditinstitutet. Härom anföres bl. a.

Riksbanksfullmäktiges uppdelning av kreditbehoven i primära och sekundära vila överhuvudtaget på helt oredovisade premisser, som skulle behöva göras till föremål för en grundlig samhällsekonomisk prövning, innan vittgående fullmakter lades i riksbankens hand. Det säges t. ex. att vissa delar av exportindustrien arbetar med mindre marginaler än den del av näringslivet, som är inriktad på tillgodoseende av mera sekundära interna behov; vid en kreditåtstramning med räntehöjning skulle därför exportindustrien tvingas hålla tillbaka sin investeringsverksamhet i jämförelse med investeringar för mindre viktiga behov. Efter vilka kriterier skall riksbanken göra sådana distinktioner? Det vore givetvis orimligt att fastställa vissa absoluta

kategorier av viktig och oviktig verksamhet att läggas till grund för kreditgivningens fördelning på näringsområden.

Det bör dessutom tilläggas, att i de konjunktursituationer, som närmast åsyftas i riksbankens skrivelse, framdrives inflationstendensen i regel av prisstegringar i utlandet och härmed relativt höga priser på export- och importvaror. Härigenom blir bekymret snarast motsatt det, som angivits i bankofullmäktiges skrivelse; exportindustrin får ju därmed relativt höga vinster, varigenom dess investeringsverksamhet kanske icke i tillräckligt hög grad kan träffas av kreditåtstramning och räntehöjning. Detta är ju i hög grad dagens situation.

I utlåtandet upptages vidare till diskussion bankofullmäktiges uttalande, att en marknadsåtstramning på penningmarknaden icke leder till en övergång från ett ränteläge till ett annat något högre ränteläge, utan utlöser en tendens till en fortgående räntestegring. I detta hänseende yttras bl. a.

Här anföres en bestämd uppfattning på en avgörande punkt utan någon som helst bevisföring eller hänvisning till erfarenheter i Sverige och andra länder under olika perioder. Det bör framhållas, att sambanden mellan räntenivå och likviditet (penningtillgång) under de senaste 20 åren varit föremål för ingående internationell diskussion inom nationalekonomien med redovisning av omfattande teoretiska och statistiska undersökningar. Några preciserade slutsatser om arten av dessa samband kan inte dras av dessa undersökningar, men å andra sidan finnes just av dessa skäl intet underlag för den kategoriska uppfattning, som framlägges i bankofullmäktiges skrivelse. Frågan synes i stor utsträckning ännu vara öppen, i vilken utsträckning den kreditransonering, som normalt ingår i bankernas kreditgivning, till sin verkningsgrad stiger med åtstramning av likviditeten och åtföljande höjning av räntenivån. I den mån detta är fallet, kommer risken för den fortgående (kumulativa) räntestegring, som enligt fullmäktige skulle följa av en åtstramning, att minska och eventuellt helt försvinna. Man kan inte utan vidare dra några bestämda slutsatser i dessa hänseenden av 1950—51 års i och för sig obetydliga ränteglidning. En ingående undersökning synes vara nödvändig på denna punkt.

I anslutning till det exempel på tillämpning av de föreslagna ränteregleringsbestämmelserna, som lämnats i riksbankspromemorian, anföres i Lundbergs utlåtande bl. a.

Härav synes framgå att ränteregleringen får betraktas som en metod att användas för att hindra även en relativt ringa räntestegring (t. ex. den, som ägde rum under 1950). En djupt ingripande räntereglering får — såvitt man kan tolka bankofullmäktiges inställning — sålunda betraktas såsom »oundgängligen nödig för uppnående av det mål, som fastställts för riksbankens penningpolitiska verksamhet». Det bör för klarhetens skull tilläggas att målet här tydligen i första hand avser stabilisering av räntenivån; det mål för penningpolitiken, som riksbanken tidigare haft som främsta rättesnöre, stabiliseringen av penningvärdet, omnämnes endast helt i förbigående i bankofullmäktiges skrivelse.

Man bör emellertid räkna med att ränteregleringsvapnet framför allt skall användas i en mer pressad situation än som rådde under 1950, t. ex. för att hindra en räntestegring vid en med olika medel åstadkommen likviditetsåtstramning, som göres så hård, att kreditexpansionen hejdas. I ett sådant fall uppstår en stark spänning mellan efterfrågan och tillgång på kredit, enligt den framlagda målsättningen i första hand på områden utanför

bostadsmarknaden. I riksbankens skrivelse saknar man nästan all analys av hur en sådan situation kan komma att utvecklas och hur den skall bemästras. Vilka möjligheter har riksbanken att i en situation med stark spänning mellan behov och tillgång på kredit effektivt förhindra att fastställda maximiräntor inte överskridas?

I utlåtandet diskuteras den jämförelse mellan priskontroll och räntekontroll, som gjorts i riksbankspromemorian. Det uttalas därvid, att de argument, som i promemorian anförts till stöd för att en räntekontroll skulle vara lättare att genomföra än en priskontroll, byggde på ytliga analogier utan hänsynstagande till de skiljaktiga samband, som rådde på varu- respektive på kreditmarknaden. I utlåtandet anføres därefter.

För en realistisk undersökning av möjligheterna för en räntereglering höra bl. a. följande slag av frågor besvaras. Kommer inte inom ramen för samma ränta och övriga i skrivelsen nämnda kreditvillkor den högre kreditvärdigheten och den mindre kreditrisken att ges prioritet vid bankernas ransonering av utlåningen och härigenom en snedvridning av produktionen och en dold räntestegring att ske? I vilken grad kan riksbanken gå i detalj vid bedömning och granskning av kreditvillkoren med hänsyn till risk, säkerhet o. s. v.? I den mån detta av administrativa skäl inte anses möjligt, hur effektiv blir i så fall räntekontrollen, och kommer inte kredit att lockas över på svårkontrollerbara områden med snedvridande verkningar på investeringar och produktion?

Vid stark spänning mellan kreditbehov och kreditutgång komma givetvis företag och näringsgrenar med hög självfinansieringsförmåga att gynnas i fråga om realiserandet av investeringsmöjligheter; dessutom finnas många vägar att via mer eller mindre svarta kanaler överföra likviditetsöverskott mellan olika företag, med små möjligheter till räntekontroll för dessa transaktioner.

I det följande diskuteras frågan om möjligheterna att med andra medel än räntereglering begränsa rörligheten hos räntan. Här om anføres.

Det bör undersökas, i vilken mån en rörlighet hos räntan kan begränsas — såväl till storleken hos variationerna som till området (t. ex. exkluderande bostadskrediterna) — genom att övriga åtgärder inom den ekonomiska politiken dämpar spänningen mellan tillgång och efterfrågan på kredit. Bankofullmäktiges uttalande i detta avseende måste betecknas som direkt vilseledande, då det anses »ställt utom tvivel», att en räntehöjning av »erforderlig omfattning» skulle bli av oacceptabel omfattning; spänningen på kreditmarknaden och därmed räntehöjningen kan utan tvivel i hög grad påverkas av den förda ekonomiska politiken i övrigt. Inte minst betydelsefullt i det sammanhanget blir en prövning av frågan om inte dessa övriga åtgärder (såsom budgetpolitik, investeringsskatt, byggnadsreglering) ha så pass stor inneboende bundenhet, att en viktig kompletterande uppgift för penningpolitiken just kan tänkas vara att snabbt och smidigt motverka de kortsiktswäxlingar i inflationstendensen, som ständigt inträffa. Vid en sådan undersökning av arbetsfördelningen mellan olika medel inom den ekonomiska politiken blir det en viktig deluppgift att pröva, om en djupt ingripande och sannolikt stel räntereglering av det slag som bankofullmäktige föreslagit, inte i hög grad motverkar ett sådant syfte.

Avslutningsvis uttalas i Lundbergs utlåtande den uppfattningen, att bankofullmäktiges förslag icke kunde anses bygga på tillräckligt klar analys av de

ekonomiska sammanhangen och ej heller på erforderliga undersökningar av den ekonomiska politikens mål och medel.

Svenska bankföreningen har i fråga om de konsekvenser ur allmän ekonomisk synpunkt, som ett genomförande av förslaget kunde komma att medföra, anfört.

En räntereglering efter de föreslagna linjerna måste, såvitt bankföreningen kan finna, medföra en lång rad svåröverskådliga problem och komplikationer, vilka måste grundligen undersökas och genomtänkas, innan man tar ställning till förslaget.

Ett konsekvent fullföljande av den av fullmäktige tilltänkta politiken leder till en lång rad direkta ingrepp, ofta av detaljregleringsnatur. Man är därmed enligt föreningens mening inne på en väg som i längden måste medföra ogynnsamma verkningar på rörligheten och utvecklingstakten i näringslivet. Det svenska näringslivet är dock uppbyggt på förutsättningen av en fritt fungerande kreditmarknad. Kreditväsendets nuvarande struktur och arbetssätt är resultatet av en sekellång utvecklingsprocess, där den nödvändiga anpassningen av kreditinstitutens arbetsformer till de skiftande kreditbehoven i samhällsekonomin utgjort det ledande temat. Den i affärsbankerna under tidernas lopp samlade erfarenheten har blivit ett efter hand alltmer effektivt instrument för att åstadkomma en ur ekonomisk synpunkt rationell kreditprövning, särskilt i vad gäller den riskbetonade kreditgivningen. Ett system med räntereglering av den art som riksbanksfullmäktige föreslå skulle emellertid medföra en ökning av kredittransaktionerna utanför kreditinstituten och därmed en ökad splittring av kreditmarknaden samt en fara för att kreditfördelningen komme att ske efter ur det helas synpunkt mindre rationella grunder. Den prövning av kreditanspråken och vägning ur ekonomiska synpunkter av olika anspråk från vitt skilda företag och verksamhetsområden som nu sker i bankerna, skulle i större eller mindre utsträckning ersättas av kreditgivning exempelvis från företag till företag. Detta skulle onekligen betyda ett steg tillbaka i det svenska kreditväsendets utveckling, som ur näringspolitisk synpunkt icke kan vara lyckligt. Självfallet är det i och för sig tillåtligt att ifrågasätta det nuvarande kreditväsendets organisation och funktionssätt ur sådana synpunkter, men det är dock icke denna frågeställning som tages upp i fullmäktiges skrivelse. Vad som sker är i stället, att man med utgångspunkt från en speciell penningpolitisk målsättning, som inte i och för sig har med frågan om nämnda organisation och funktionssätt att göra, rekommenderar åtgärder med mycket vittgående konsekvenser och detta utan att någon utredning företagits rörande dessa.

En särskild sida av sist berörda problem är den begränsning av centralbankens möjligheter att överblicka marknaden och att på ett smidigt och rationellt sätt inverka på kreditpolitiken, som en ökning av kredittransaktionerna utanför bankerna måste medföra.

Den osmidighet i räntebildningen på kreditmarknaden, som skulle bli följden av en direkt räntereglering, skulle även medföra menliga konsekvenser för konkurrensen och rörligheten inom näringslivet. Såsom redan framhållits måste man befara, att konkurrensen mellan affärsbankerna minskas på grund av en påtvingad räntenivellering på utlåningssidan, vilket måste vara ovälkommet för det kredittagande näringslivet. Vidare måste man hysa farhågor för att konkurrensen t. ex. inom industrien och handeln blir försvårad. Dels tenderar ju, såsom nyss påpekades, kredittransaktioner från företag till företag att skapa mer eller mindre fasta anknytningar företagen

emellan, dels måste den nya särskilt riskbetonade företagsamheten komma att trängas tillbaka vid kreditfördelningen i samma mån som en särskild efter det individuella fallet avpassad riskpremie icke kan uttagas i form av högre ränta. Det torde väl knappast kunna råda mer än en mening om att en sådan konkurrensinskränkande konsekvens är olycklig ur den ekonomiska utvecklingens synpunkt. I en tid då strävandena inte minst från statsmakternas sida i princip och enligt bankföreningens åsikt med rätta gå ut på att stimulera konkurrensen inom näringslivet och motarbeta tendenser till konkurrensinskränkning, förefaller det icke riktigt att genom ändrade riktlinjer för centralbankspolitiken försämra förutsättningarna för den fria konkurrensen.

I den promemoria, som fogats vid *priskontrollnämndens* yttrande, har ledamoten Östlind anfört.

Bedömningen av föreliggande lagförslag är givetvis i första hand avhängig av hur man räknar med att fullmaktslagen skall komma att användas. Även om de i lagen stipulerade ränteregleringsbestämmelserna icke sättas i kraft innebär förekomsten av en fullmaktslag i enlighet med bankofullmäktiges förslag att riksbankens ställning på kreditmarknaden avsevärt förstärkes i förhållande till övriga kreditinstituts. Hur denna riksbankens stärkta maktposition skulle komma att av banken begagnas, därom lämnar fullmäktiges skrivelse föga upplysning. Man kan tänka sig exempelvis, att förutsättningarna för eventuella överenskommelser mellan riksbanken och de privata kreditinstituten ändras så, att det i fortsättningen blir mindre svårt än hittills att genom överenskommelse få till stånd en effektiv kreditåtstramning och likaledes att förhindra, att densamma ger sig till känna i en höjning av bankräntorna. Eventuellt kan tillvaron av fullmaktslagen också sätta riksbanken i stånd att genom överenskommelser med de privata kreditinstituten förebygga exempelvis större obligationsutbud från institutens sida under tider av kreditåtstramning, varvid behovet av stödköp från riksbankens sida reduceras. Även på bankernas räntemarginal torde riksbanken kunna vinna visst inflytande redan i och med tillkomsten av fullmaktslagen.

Den föreslagna fullmaktslagen tycks sålunda kunna få stor betydelse, även om ränteregleringsbestämmelserna icke sättas i kraft. Lagförslaget kan dock icke rimligen bedömas enbart under den förutsättningen att räntereglering enligt de uppdagna riktlinjerna icke skall behöva tillgripas.

Kärnan i en räntereglering måste, att döma av fullmäktiges skrivelse, vara kontrollen av kreditinstitutens utlånings- och inlåningsräntor. En dylik kontroll torde vara tekniskt genomförbar. Däremot är det icke möjligt att på grundval av fullmäktiges skrivelse bilda sig en uppfattning om de indirekta verkningarna av en dylik räntereglering på obligationsmarknaden och därmed på förutsättningarna för riksbankens operationer i öppna marknaden eller på de olika kreditinstitutens och de övriga kreditgivarnas relativa ställning och på kreditströmmarna.

Sparbanksinspektionen har uttalat, att inspektionen icke hölle för osannolikt, att en räntereglering efter de linjer, som bankofullmäktige uppdragit, i förening med de medel som riksbanken redan hade i sin hand, skulle kunna möjliggöra för banken att hålla en stram penning- och kapitalmarknad utan att denna skulle behöva karakteriseras av en fortgående räntehöjningsprocess. Inspektionen utginge emellertid från att det icke vore nödvändigt, att

räntesättningen ovillkorligen skulle behärskas över hela linjen, utan att det främst vore fråga om att hålla räntan på obligations- och fastighetskreditmarknaderna. För detta ändamål syntes den föreslagna ränteregleringen vara ett väl kraftigt medel med hänsyn till dess konsekvenser. Den innebure enligt inspektionens uppfattning alltför djupgående ingrepp i enskild närings- och avtalsfrihet för att ens i nuvarande besvärliga läge kunna anses vara tillräckligt motiverad ur penningpolitiska grunder.

Svenska stadsförbundet har understrukit angelägenheten av en stabil räntesituation för det allmännas åtgärder på bostadsförsörjningens område. Även kommunernas upplåningsbehov för andra allmänna ändamål hade ofta visat sig svårlösta på grund av otillfredsställande räntekrav från långivarnas sida eller deras förmedlare.

Rörande den av bankofullmäktige gjorda jämförelsen mellan priskontroll och räntekontroll anför *priskontrollnämnden*.

I princip finnes intet att erinra mot att även kreditmarknaden göres till föremål för en prisreglering. Företag som bedriva in- och utlåningsverksamhet, kunna icke göra anspråk på att få stå i någon särställning i förhållande till andra näringsidkare. Det synes närmast obilligt om kreditinstitutionerna skulle sättas i tillfälle att draga omedelbar ekonomisk fördel av kreditåstramning, som befinnes motiverad av allmänna samhällsekonomiska hänsyn.

Såvitt nämnden kunnat finna, torde den föreslagna anordningen sannolikt representera en möjlig form att tekniskt genomföra en prisreglering på kreditmarknaden. I sin allmänna konstruktion ansluter den sig till prisregleringslagen.

Riksgäldskontoret uttalar däremot, att ränta och kreditväsende icke torde kunna bedömas efter samma mall som priser och varor. Kreditmarknaden följde nämligen i mångt och mycket sina egna delvis irrationella lagar. Det vore därför mycket svårt att överblicka, vilka verkningar i skilda hänseenden en tillämpning av de föreslagna ränteregleringsbestämmelserna skulle få för kreditmarknadens struktur och mekanism; icke minst gällde detta förhållandena på obligationsmarknaden. Tillräcklig ledning för ett sakligt bedömande härav hade icke lämnats i motiveringen för lagförslaget. Dessa verkningar kunde emellertid enligt fullmäktiges uppfattning komma att bli högst betydande, även i icke avsedd riktning, och sannolikt framtvunga nya ingrepp och regleringar.

Bank- och fondinspektionen anför.

Ränteregleringsförslaget har i en till bankofullmäktiges framställning fogad promemoria presenterats som en utvidgning av priskontrollen till att gälla även penningar och kapital, och i enlighet härmed har promemoriaförfattaren strävat efter att utforma lagtexten i viss analogi med prisregleringslagen. Detta synes ha givit anledning till missuppfattning om förslagets verkliga innebörd, i det att ränteregleringen i den offentliga debatten understundom jämförts med priskontrollen över varor och tjänster. I själva verket uppbäres förslaget av andra skäl än önskan att förhindra uttagandet av oskäligen vinstmarginaler. Ränteregleringen är avsedd att användas som ett rent penningpolitiskt vapen i ett läge, då det provas ound-

gängligen nödvändigt »för uppnående av det mål, som fastställts för riksbankens penningpolitiska verksamhet». Räntemarginalproblemet har i fullmäktiges skrivelse ej ens berörts; inga som helst riktlinjer — utöver de penningpolitiska — meddelas till vägledning vid bestämmandet av inlånings- eller utlåningsräntans storlek; förslaget giver i princip riksbanken full frihet att i penningpolitiska syften krympa eller vidga bankernas marginaler utan hänsyn till om åtgärden är skäligen eller ens försvarlig ur lönsamhetens synpunkt.

Sveriges industriförbund anför.

Utrymmet för en spekulativ räntestegring är mycket mindre än möjligheterna av en spekulativ höjning av varupriserna. Räntan är visserligen också ett pris, men den följer icke alls samma lagar som prisbildningen på varor, bl. a. därför att framtidsmomentet väger vida tyngre i fråga om räntan. Att utforma en räntereglering efter mönstret av priskontrollens bestämmelser under förmenande av att det i bägge fallen är fråga om ingrepp i prisbildningsmekanismen, måste därför betecknas som förfelat.

Även *Stockholms handelskammare* och ett flertal andra remissinstanser ha framfört liknande synpunkter.

I några yttranden har ifrågasatts om det icke vore tillräckligt, att ett lagförslag av beredskapsnatur nu blott utarbetades för att vid behov kunna föreläggas riksdagen. Även ha i yttrandena diskuterats innebörden av de i lagförslaget angivna förutsättningarna för en tillämpning av lagen.

Riksgäldsfullmäktige ha sålunda anført, att fullmäktige givetvis funne det vara önskvärdt och lämpligt att bankofullmäktige förberedde åtgärder av beredskapsnatur på det penningpolitiska området att underställas riksdagen i en krissituation, då det aktuella läget påkallade extraordinära åtgärder. Fullmäktige vore däremot icke benägna att nu tillstyrka antagande av den föreslagna fullmaktslagen, som till sina konsekvenser vore svårbedömlig. De *fullmäktige*, vilka *reserverat sig* och biträtt förslaget, ha understrukit, att lagen icke vore avsedd att träda i tillämpning annat än i en utomordentlig situation med syftemål främst att bevara ett fast penningvärde. Så snart den utomordentliga situationen bemästrats, kunde en återgång ske till normal ordning.

Svenska jordbrukskreditkassans styrelse har rörande dessa frågor anført.

Riksbanksfullmäktige ha anmält, att de i nu rådande allmänna ekonomiska läge icke äro beredda att föreslå ett införande av räntereglering. Vid sådant förhållande synes förtjäna övervägas, huruvida i förekommande fall ett lagförslag om räntereglering bör framläggas för riksdagen snarast möjligt, eller om därmed bör anstå tills frågan om en tillämpning av den föreslagna lagen blivit verkligt aktuell. I varje fall synes beredningen av lagförslaget böra slutföras. Enligt styrelsens mening talar å andra sidan åtskilligt för att med själva framläggandet av lagförslaget för riksdagen finge anstå, tills det ekonomiska läget och speciellt penningmarknaden till äventyrs hade utvecklats på ett sådant sätt, att man kunde räkna med en nära förestående tillämpning — helt eller i vissa delar — av lagen. Därigenom skulle vinnas,

att den slutliga behandlingen av lagförslaget finge en mera realistisk prägel, men också att önskvärd tid vunnas att överväga alternativa, mindre stela åtgärder i lagens syfte. Skulle emellertid av särskilda skäl den förberörda beredskapslagstiftningen anses brådskande, vill styrelsen som sin mening uttala, att jämväl själva införandet av lagen bör göras beroende av beslut utav riksdagen.

Även *bank- och fondinspektionen* har uttalat att prövningen av lagförslaget borde kunna anstå. Inspektionen anför härom.

Ränteregleringsförslaget är, enligt vad bankofullmäktige anför, icke avsett att genomföras i nuvarande läge utan först om en allmän inflation åter skulle blossa upp och nödvändiggöra en åtstramning av kreditgivningen med ty åtföljande risk för en ränteglidning uppåt. Under sådana förhållanden vill det förefalla, som om den definitiva prövningen av förslaget utan olägenhet skulle kunna anstå, och de mycket ömtåliga och invecklade frågor, som sammanhånga med kreditregleringen, skulle kunna göras till föremål för en grundlig undersökning, därvid även andra utvägar för vinnande av de penningpolitiska målen borde övervägas.

Riksförbundet Landsbygdens folk har uttalat, att förutsättningarna för ett förordnande enligt lagen borde preciseras och skärpas. *Kooperativa förbundets styrelse* har i ett gemensamt yttrande över ifrågakvarande lagutkast och lagutkastet om bankaktiebolags utlåning, anført.

Det förtjänar i detta sammanhang erinras om att i den i vårt land hittills gällande fullmaktslagstiftningen förutsättningen för att dylika lagar skola kunna sättas i kraft efter beslut av riksdagen regelmässigt angivits vara, att vårt land antingen befinner sig i krig eller krigsfara eller att eljest av krig föranledda utomordentliga förhållanden äro rådande. Den allmänna formuleringen i lagförslaget om bankaktiebolags utlåning, »i den mån sådant med hänsyn till utomordentliga omständigheter prövas nödigt», kan icke anses täcka de förutsättningar, som angivas i bestående fullmaktslagar. Då dessutom lagförslaget om bankaktiebolags utlåning uppenbarligen är avsett att utgöra ett komplement till lagförslaget om räntereglering, i vilket senare det endast helt allmänt talas om »riksbankens penningpolitiska verksamhet», är den slutsatsen naturlig, att de båda lagförslagen åsyfta att alldeles oberoende av krig, krigsfara eller andra utomordentliga av krig föranledda förhållanden ge Kungl. Maj:t mycket vidsträckta fullmakter på det ekonomiska området.

Det kan i detta sammanhang erinras om att när riksdagen beviljat Kungl. Maj:t vidsträckta fullmakter på det ekonomiska området med sikte på krig eller krigsfara eller att landet befunnit sig i av krig föranledda utomordentliga förhållanden i övrigt, har det alltid framstått som angeläget för riksdagen att i olika avseenden genom särskilda garantier sörja för att dylika fullmakter endast lämnats i den utsträckning så befunnits oundgängligen nödvändigt och endast för viss tid. Redan med hänsyn till det nu anförda torde det i demokratins intresse noga övervägas, huruvida rent penningpolitiskt motiverade fullmakter över huvud äro lämpliga i nuvarande läge och om riksdagen bör medverka till att sådana kunna tagas i bruk såsom hjälpmedel i en även för normala tider avsedd statlig penningpolitisk verksamhet. Tveksamheten om att tillgripa en fullmaktslagstiftning på förevarande område, vilken synes vara avsedd att tillämpas även under relativt normala förhållanden, borde te sig särskilt stor, om man tar i betraktande att riks-

banken, som beröres av fullmaktslagstiftningen rörande ränteregleringen, ju är ett riksdagens verk, vilket i princip skall stå oberoende av Kungl. Maj:t.

Styrelsen anför vidare i anslutning till det exempel på tillämpning av ränteregleringsbestämmelserna, som lämnats i riksbankspromemorian, att bankofullmäktige syntes tolka den i lagförslaget angivna förutsättningen för tillämpning av lagen föga restriktivt. Bankofullmäktige skulle uppenbarligen vara benägna att vid första tillfälle, då en tendens till ränteglidning framträdde, föreslå Kungl. Maj:t att taga fullmakten i bruk.

Liknande synpunkter ha uttalats av *Försäkringsanstalterna Folket och Samarbete*.

Bank- och fondinspektionen har riktat en invändning mot förslaget att förordnande enligt ränteregleringslagen skulle kunna meddelas utan att remissyttrande från något håll dessförinnan infordras. Om förslaget lades till grund för lagstiftning i ämnet redan vid innevarande års riksdag, ville inspektionen ifrågasätta om icke, innan en reglering sattes i kraft, de myndigheter som äro satta att övervaka kreditinstitutionerna borde beredas tillfälle yttra sig. Så brådskande syntes dock icke ränteregleringsfrågan vara, att dessa myndigheters erfarenheter måste lämnas helt åsido.

I fråga om den föreslagna omfattningen av regleringen och metoden för denna ha uttalanden gjorts i vissa remissyttranden.

Riksgäldskontoret framhåller, att kontoret borde undantagas från lagens tillämpning. Härom anføres.

Enligt 6 § i förslaget skall riksbanken äga föreskriva, att obligationer, förlagsbevis och likartade skuldförbindelser icke få utgivas utan riksbankens tillstånd. Överträdelse av denna föreskrift kan enligt 5 och 13 §§ efter anmälan eller medgivande av riksbanken medföra straffansvar. Riksbanksfullmäktige ha i sin skrivelse visserligen betonat, att dessa bestämmelser givetvis icke böra påverka de dittillsvarande former, under vilka riksgäldsfullmäktige fattat beslut om utgivande av statslån. Som lagförslaget nu är formulerat, torde 6 § emellertid, oavsett bankofullmäktiges nämnda uttalande, åtminstone formellt bliva tillämplig även på riksgäldskontoret och alltså komma att strida mot riksgäldskontorets grundlagsenliga uppgift att ombesörja rikets gäld. Under förutsättning, att ränteregleringslagen anses böra föreläggas riksdagen, bör sålunda riksgäldskontoret uttryckligen undantagas från lagens tillämpning. Självfallet skall det oavsett detta vara riksgäldsfullmäktige angeläget att i fortsättningen liksom hittills samråda med riksbanken beträffande riksgäldskontorets upplåning.

Sveriges allmänna hypoteksbank uttalar, att hypoteksinstitutionen bör undantagas från ränteregleringen. Till stöd härför anføres.

Bestämmelserna rörande inlåningsräntor kunna uppenbarligen icke äga tillämpning på hypoteksbanken, vars medelsanskaffning genom obligationsförsäljning icke kan betraktas som inlåning i lagförslagets mening. Bestämmelserna rörande maximiräntor kunna för hypoteksinstitutionens del blott avse en räntesats, nämligen räntan för lån mot botteninteckning i fastighet.

Denna ränta åter är beroende av de villkor, som kunna erhållas vid försäljning av bankens obligationer.

För att hypoteksföreningarna skola kunna låna ut pengar till 3,5 % ränta (inklusive förvaltningsbidrag 3,6 %) erfordras att banken kan sälja 3,5 % obligationer till pari. Hur kommer då saken att ställa sig om ränteregleringslagens bestämmelse om maximiräntor bringas i tillämpning? Det förutsättes, att detta sker i ett stigande ränteläge, som medför sjunkande obligationskurser. Om i ett sådant läge hypoteksbanken icke kan uppnå pari kurs för sina 3,5 % obligationer på obligationsmarknaden utan endast t. ex. 99 %, innebär en maximering av räntan till 3,5 % att hypoteksinstitutionens utlåning måste med omedelbar verkan stoppas. Att nödgas stoppa utlåningen skulle innebära så allvarliga konsekvenser icke blott för hypoteksinstitutionen utan även för jordbrukarna, att styrelsen bestämt vill varna för en sådan utveckling, som bl. a. skulle leda till att hypoteksinstitutionen icke skulle kunna tillgodose kreditanspråk från sådana jordbrukare, som önskade lån mot statlig lånegaranti. Styrelsen vill i stället antaga, att riksbanken, för den händelse obligationsmarknaden icke automatiskt anpassar sig till det med räntestoppet avsedda läget, vidtager åtgärder till den verkan att banken får avsättning för sina obligationer till pari. Under sådana omständigheter måste man emellertid fråga sig vad ränteregleringen över huvud taget skall tjäna för ändamål med avseende på hypoteksinstitutionens verksamhet, när den önskade effekten med avseende å räntenivån ändock måste åstadkommas med andra medel.

Vad angår det förvaltningsbidrag å 0,1 %, som hypoteksföreningarna uttaga, fastställes detta av föreningens delägare-låntagare själva och måste därför antagas icke vara tilltaget i överkant. I själva verket är förvaltningsbidraget så lågt, att hypoteksföreningarnas förvaltningskostnader delvis måste täckas med bidrag från hypoteksbanken. Inom hypoteksinstitutionen motsvarar förvaltningsbidraget skillnaden mellan in- och utlåningsräntor hos sparbanker och affärsbanker. Att förvaltningsbidraget kan hållas så lågt som 0,1 % torde utvisa, att något enskilt vinstintresse icke förefinnes inom hypoteksinstitutionen.

Styrelsen har för sin del mot bakgrunden av det nu anförda icke kunnat finna annat än att hypoteksinstitutionen bör undantagas från ränteregleringen, även om den skulle anses böra införas beträffande andra områden av kreditmarknaden.

Svenska bankföreningen har ifrågasatt om reglering av inlåningsräntorna vore förenlig med förslaget syfte, nämligen att förhindra en okontrollerad ränteglidning uppåt. Det vore svårt att inse på vad sätt minimiränta kunde medverka i detta syfte.

Kooperativa förbundet har gjort ett liknande uttalande. I samband därmed beröres även den kreditgivning, som sker inom konsumentkooperationen. Förbundets styrelse anför.

Ett eventuellt utsträckande av räntekontrollen till att i princip avse all kreditgivning måste komma att föranleda mycket betydande administrativa arbetsuppgifter för riksbanken och även, därest regleringen skall göras effektiv, föranleda en mycket omfattande kontrollapparat. Detta torde klart framgå av det faktum, att i utredningen undantag enligt av riksbanken själv utfärdade tillämpningsbestämmelser ifrågasatts endast för handlån. Vid full tillämpning av fullmaktslagen skulle detta exempelvis innebära i fråga om

det område av näringslivet, som konsumentkooperationen representerar, att även kredittransaktionerna mellan exempelvis Kooperativa förbundet och konsumtionsföreningarna respektive upplåning i varje som helst form från konsumtionsföreningarnas medlemmar skulle vara underkastade kontroll. Den föreslagna fullmaktslagstiftningen tar ju nämligen sikte icke endast på utlåningsräntorna, för vilka »maximipris» skall kunna fastställas, utan även på inlåningsräntorna, för vilka »minimipris» skall kunna föreskrivas av riksbanken. Redan detta exempel från konsumentkooperationens begränsade sektor av det ekonomiska livet kan ge en föreställning om vilken oerhört vittutgrenad reglerings- och kontrolluppgift, som det här skulle vara fråga om att lägga i riksbankens hand.

Styrelsen vill i detta sammanhang påpeka, att den faktiska marginalkontroll, som riksbanken skulle komma att utöva därigenom att även inlåningsräntorna inbegripits under fullmaktslagen icke, såvitt styrelsen kan finna, har något som helst nödvändigt samband med det penningpolitiska syfte, som angivits såsom huvudskälet till den föreslagna priskontrollen på penning- och kapitalmarknaderna. Styrelsen finner det anmärkningsvärt, att i fullmäktiges skrivelse ingen närmare motivering lämnats för införandet av en dylik kontroll av räntemarginalerna.

Även i några andra yttranden har uttalats, att någon bärande motivering för reglering av inlåningsräntorna ej lämnats.

Sparbanksinspektionen har påpekat, att förslaget icke torde vara förenligt med de bestämmelser om legal ränta, som redan funnes i vissa författningar. Då det gällde att hindra en räntestegring måste fastställda maximiräntor antagas komma att bli lägre än de räntesatser om fem à sex procent, varom talades i olika lagar och förordningar. Inspektionen ville härvidlag erinra om bestämmelserna i bland annat 38 § köplagen, 48 § 2) växelagen, 141 § tredje stycket konkurslagen, förordningen den 2 maj 1919 angående rätt till ränta vid restitution av utskylder m. m., 34 och 90 §§ uppbördsförordningen, 34 och 35 §§ sparbankslagen och 9 kap. 10 § handelsbalken. Även om ränta enligt dessa lagrum — som väl bleve nödvändigt — undantoges vid utfärdande av tillämpningsföreskrifter enligt den föreslagna lagen om räntereglering kvarstode dock, förutom den redan påpekade principiella oöverensstämmelsen, möjligheten att stadgandena i sistnämnda lagrum kunde systematiskt utnyttjas för ett överskridande av fastställda maximiräntor vid utlåning.

Sveriges lantbruksförbund har uttalat, att en eventuell räntereglering borde omfatta allenast den yrkesmässiga in- och utlåningen. Förbundet anför härom.

Det synes förbundet synnerligen betänkligt att man för att kunna påverka kreditmarknaden i stort redan nu är beredd att fullmaktsvägen möjliggöra en detaljerad kontroll över all slags in- eller utlåning. Även om man ur rent teoretisk synpunkt skulle vilja likställa yrkesmässig utlåning med annan utlåning, måste dock praktiska skäl tala för att man i huvudsak kan nå och följaktligen även bör begränsa sig till att söka nå de avsedda målen enbart genom att reglera den yrkesmässiga in- och utlåningen. Handhavandet av regleringen skulle därigenom väsentligt underlättas på grund av svårigheterna att övervaka den icke yrkesmässiga in- och utlåningen. Härtill kommer den omständigheten, att en radikal strukturförändring av kreditväsen-

det i riktning mot minskad betydelse i fråga om yrkesmässig dylik och ökad i fråga om icke yrkesmässig skulle vara ett tecken på att man vid lagens tillämpning kommit allt för långt från kreditmarknadens naturliga funktion.

Även *Svenska jordbrukskreditkassan* har förordat, att en eventuell fullmaktslag i sin första utformning borde avse blott yrkesmässig verksamhet. Kreditkassan har vidare uttalat, att regleringen tills vidare icke borde avse inlåningsräntor.

I några yttranden ha invändningar riktats mot att straffbestämmelser införts i lagförslaget. *Sparbanksinspektionen* har sålunda uttalat, att inspektionens betänkligheter mot förslaget i hög grad grundades på den omständigheten att överskridande av fastställda maximisatser och underskridande av fastställda minimisatser skulle vara straffbart. En kriminalisering av avtal, som icke enligt en överväldigande folkopinion ansåges förkastliga, förefölle vara olämplig och farlig. De steg som redan tagits i sådan riktning borde icke föranleda ett fortsättande på samma väg utan tvingande nödvändighet.

Svenska jordbrukskreditkassan har ifrågasatt, huruvida de föreslagna straffsatserna stode i skälig relation till tänkbara förseelser på området.

I fråga om administreringen av räntekontrollen ha i några yttranden betänkligheter uttalats mot den av bankofullmäktige föreslagna ordningen.

Bank- och fondinspektionen har sålunda ifrågasatt lämpligheten av att riksbanken ensam skulle fungera som kontrollorgan.

Frågan om vilket organ som skulle utöva räntekontrollen vore enligt inspektionens mening av intresse icke minst med hänsyn till de ur civilrättslig synpunkt nästan enastående maktbefogenheter, som lades i övervakningsorganets hand. Enligt vad som framhölls i riksbankspromemorian skulle sålunda detta organ kunna t. ex. meddela »föreskrift om antingen en allmän ränteändring, en ränteändring för viss eller vissa låneformer eller om en ränteändring avseende allenast de räntor en viss person eller vissa personer tillämpat». Såväl med hänsyn härtill som av praktiska skäl måste inspektionen ifrågasätta om riksbanken borde ensam anförtros uppgiften att fungera som kontrollorgan i avseende å räntan. Ty visserligen vore riksbanken den enda institution, som hade en allmän överblick över penning- och kapitalmarknaderna, men det torde vara obestridligt, att de tre statliga inspektionsmyndigheter, som arbetade inom dessa marknader, på grund av sin verksamhet besatte en mera ingående kännedom än riksbanken om förhållandena inom de särskilda delar av kreditväsendet, varöver de utövade tillsyn. Det tedde sig därför ur inspektionens synpunkt naturligt, att frågan om övervakningsorganet upptoges till förnyat övervägande.

Svenska sparbanksföreningen har ifrågasatt huruvida från allmänna synpunkter den föreslagna administrativa ordningen vore lämplig. Föreningen har härvid särskilt vänt sig mot att besvärssystem skulle saknas över riksbankens beslut. Föreningen anför.

Om det över huvud taget är meningen att riksbanken skall sakligt pröva räntesättningen, ifrågasättes om riksbanken har de erforderliga resurserna för en så omfattande verksamhet. Viktigare är emellertid, att förslaget innehåller att riksbankens beslut icke få överklagas. Om överklagade skulle medgivas, skulle — vill det synas — besvär anföras hos bankoutskottet. En sådan anordning vore tydligen icke särskilt lämplig, eftersom riksdagen stora delar av året icke är samlad. Å andra sidan är det något för svenska förhållanden ganska enastående, att så omfattande och i enskild verksamhet eventuellt mycket kraftigt ingripande åtgärder, som här kunna tänkas komma i fråga, skola helt ligga i händerna på en enda statsinstitution. Den i riksbankspromemorian dragna parallellen med penningpolitiska åtgärder, över vilka besvär icke få anföras, har långt ifrån full bärkraft, eftersom här kunna uppkomma frågor av helt annan natur och regleringen är avsedd att genomföras med straffhot. Dessa omständigheter visa enligt föreningens mening, att det icke är lämpligt att ett riksdagens verk fungerar som regleringsmyndighet. Härtill kommer att åtskilliga frågor, som kunna tänkas uppkomma, icke främst äro av penningpolitisk natur.

Kooperativa förbundets styrelse har även uttalat betänkligheter rörande den föreslagna administrationen och anför.

Såvitt styrelsen kan finna, kan räntekontrollen, i varje fall om den skulle innebära en detaljreglering av kreditmarknaden från riksbankens sida, komma att innebära, att riksbanken får påtaga sig medansvaret för bankernas och kreditinstitutens riskvärdering vid långivningen på ett sätt, som väl ingen föreställt sig att riksbanken med dess nuvarande organisation överhuvud skulle kunna vara lämpad för. Riksbankens nuvarande, för helt annat ändamål uppbyggda organisation skulle av allt att döma snabbt komma att sprängas, om denna institution skulle anvisas rollen som priskontrollant för hela den svenska kreditmarknaden.

Styrelsen vill även fästa uppmärksamheten vid att enligt riksbankspromemorian avsikten är att, därest riksdagen bifaller fullmaktslagen och Konungen ger fullmäktige i riksbanken befogenheter att genomföra en räntereglering, denna av praktiska skäl kommer att överlämnas till »direktionen eller på annat sätt sammansatt arbetsutskott». Om fullmaktslagen antoges, blir det säkerligen också nödvändigt att förfara på detta sätt i fråga om handhavandet av den löpande kontrollverksamheten. Styrelsen vill emellertid framhålla, att ett riksdagsbeslut om fullmaktslagen sålunda i realiteten kommer att innebära, att riksbankens direktion å bankofullmäktiges vägnar utrustas med de utomordentligt vidsträckta befogenheterna att reglera hela den svenska penning- och kapitalmarknaden.

Härtill kommer emellertid att direktionen i riksbanken (eller ett utskott inom fullmäktige) utgör den enda och avgörande instansen för frågornas handläggning. Varken i promemorian eller i bankofullmäktiges skrivelse diskuteras över huvud den omständigheten att, därest fullmaktslagen om räntereglering genomföres, riksbankens ställning på den svenska kreditmarknaden kommer att i grunden bli en helt annan än vad fallet varit tidigare, då riksbanken endast haft till sitt förfogande de traditionella hjälpmedlen för att genomföra sin penningpolitiska verksamhet. Att ingen besvärsmätt tidigare funnits, då riksbankens penningpolitiska åtgärder haft en generell karaktär, kan självklart på intet sätt motivera att riksbanken, därest den skulle utrustas med befogenheter att i detalj genomföra en statlig pris- och marginalkontroll för hela bank- och kreditväsendet, skulle kunna fatta beslut, som icke ens kunde överklagas.

Svenska jordbrukskreditkassan har ifrågasatt om icke räntekontrollen borde handhavas av ett särskilt organ, varvid måhända valutakontorets organisation kunde tjäna som förebild. Fördelen härmed bleve bl. a. att ett besväräsförfarande kunde tillämpas.

Svenska akademikers centralorganisation anför.

Det synes uppenbart, att fördelningen av krediter i ett åtstramat läge med räntekontroll måste leda till att besluten i detta hänseende överföras från kreditinstitutet till en central i riksbanken. Stadgandet i första stycket av 7 § i lagförslaget torde också visa, att fullmäktige förutsett detta, ehuru i skrivelsen den sannolika utvecklingen endast antytts. Denna central skulle härutöver taga ställning till räntenivån vid utlåning till enskilda lånesökande. I motsats till vad fullmäktige anföra torde kreditinstitutet icke följa enhetliga regler för räntesatser vid kreditgivningen. Det verkliga förhållandet torde vara, att en mångfald faktorer, bl. a. lånesökandens personliga egenskaper, bankens tidigare erfarenhet av personen i fråga o. s. v., bli avgörande för de former och villkor under vilka krediten lämnas. Centralen i riksbanken skulle sålunda få mycket omfattande och besvärliga uppgifter, krävande en stor och kvalificerad personal. En dylik centralisering av kreditärendena väcker de största betänkligheter.

Svenska bankföreningen har gjort gällande, att en räntereglering administrativt skulle bli så betungande, att den icke lämpligen kunde handhavas av riksbanken. Föreningen anför härom.

Vad angår de tekniska eller organisatoriska komplikationerna vill bankföreningen främst peka på att riksbanksfullmäktiges förslag synes bygga på den förutsättningen, att det bör vara relativt lätt att fastslå maximi- resp. minimiräntor. I själva verket äro förhållandena i detta hänseende mycket komplicerade. På utlåningssidan existerar sålunda ett helt register av olika räntesatser avpassade efter de olika krediternas speciella karakteristika med avseende på kreditens ändamål, risk och löptid, säkerhetens art o. s. v. Detta vidsträckt ränteregister har en viktig funktion att fylla på en effektivt fungerande kreditmarknad, och bankföreningen kan för sin del icke se någon möjlighet att utan ett sådant differentierat system åstadkomma den nödiga utjämningen av kreditutbud och kreditefterfrågan av olika slag på marknaden. Om man vill åstadkomma en åtstramning av kreditmarknadsläget men samtidigt förhindra en höjning av det allmänna ränteläget, är det att befara att effekten blir en nivellerung av de olika räntesatserna mot den högsta tillåtna nivån. En sådan konsekvens kan icke tjäna något rimligt ändamål utan endast vara till skada ur det kredittagande näringslivets synpunkt. Om man å andra sidan i medvetande härom vill inordna räntesatserna i ett visst schema, måste det ställa sig mycket svårt att undvika en högst betydande stelhet. Att från fall till fall med tillbörlig hänsyn till alla från tid till annan skiftande förhållanden på marknaden bedöma vilken ränta en kredit får åsättas, skulle förutsätta en så betungande administrativ reglering från Riksbankens sida, att dess funktionsduglighet med fog kan ifrågasättas, något som främst skulle gå ut över låntagarna.

Av vad tidigare sagts framgår att ett flertal remissinstanser uttalat allmänna farhågor för att ett genomförande av förslaget skulle få menliga verkningar på kreditmarknaden. I några yttranden ha mera konkret diskuterats vissa verkningar av räntereglering och de kontrollsvårigheter som kunde väntas föreligga.

Bank- och fondinspektionen uttalar därvid till en början, att räntereglering torde komma att försvåra räntans anpassning efter risken. Härom anföres.

En reglering av räntan enligt fullmäktiges förslag kommer att innebära, att den fria räntebildningen inom den reglerade sektorn sättes helt ur spel. Den likriktning av räntan, som detta innebär, kommer uppenbarligen att avsevärt försvåra räntans anpassning efter risken. På vissa områden av kreditmarknaden torde denna olägenhet icke bliva särskilt framträdande. Såsom fullmäktige i sin skrivelse framhållit, tillämpas nämligen på vissa områden ganska enhetliga räntesatser. På det område där affärsbankerna främst verka — kreditmarknaden för industri och handel — är förhållandet emellertid ett annat. Inom affärsbankerna är en anpassning av räntan efter risken det normala, och denna anpassning utgör en förutsättning för den nyanserade kredit tjänst, som bankerna för närvarande lämna. En central diriger ing av räntan där kan väntas få till följd att de mera riskbetonade kreditbehoven icke bliva tillgodosedda, något som främst torde gå ut över mindre eller nystartade företag, vilka ofta, för att över huvud kunna få krediter, måste finna sig i att betala något högre räntor än de mera välkonsoliderade företagen.

Inspektionen uttalar vidare farhågor för att ökad kreditgivning komme att ske olika företag emellan. I denna fråga anföres.

I första hand får man förutsätta, att den nuvarande tendensen till inskränkning av den direkta kreditgivningen företagen emellan kommer att brytas och förbytas i sin motsats; fabrikanter och grosshandlare komma att liksom tidigare bli huvudkreditgivare åt underleverantörer och detaljister med ökad beroendeställning för de senare som följd. Att förutsättningar för en sådan omläggning av kreditvanorna icke saknas framgår av vissa uppgifter rörande den nuvarande strukturen av affärsbanksinlåningen. Per den 31/5 1951 uppgick sålunda summan av affärsbanksinsättningar i poster över 300 000 kronor respektive 1 miljon kronor till ca 4,5 miljarder respektive 3,6 miljarder kronor; en mycket betydande del av dessa belopp utgöres av de större och medelstora företagens överskottsmedel. De nyssnämnda beloppen äro i själva verket av den storleken, att man med beaktande jämväl av de personliga och finansiella kontakter, som finnas mellan företagen, allvarligt måste räkna med uppkomsten av en omfattande irreguljär, »grå», kreditmarknad. Självfallet växer risken härför ju större spänningen mellan marknadsräntan och den lagstadgade maximiräntan blir. Det synes därför inspektionen uppenbart, att man icke kan undgå att söka reglera även kreditgivningen utanför bankerna, vartill lagförslaget lämnar möjlighet. Måhända tvingas man med hänsyn till förekomsten av de nyss omnämnda stora insättningarna att t. o. m. komplettera ränteregleringslagen med förbud i viss utsträckning mot uttag å inlåningsräkning hos bank.

Inspektionen framhåller vidare, att banker och deras kunder i viss omfattning torde kunna kringgå bestämmelserna utan att bryta mot dessa. Till stöd för denna uppfattning anför inspektionen.

De ofta komplicerade mellanhavandena mellan kreditinstituten och deras kunder göra det svårt och under stundom omöjligt att bedöma de verkliga motiven för en transaktion. Eller hur vill man exempelvis i händelse av en maximering av utlåningsräntorna komma till rätta med det fall, då en låntagare, som meddelats, att den med hans kredit förenade risken icke läckes

av den lagstadgade räntan, låter en del av lånesumman inestå å sin checkräkning i hopp om att den compensation som härigenom beredes banken, skall förmå denna att välvilligt pröva frågan om lånets omsättning? De större företagen hålla ju regelmässigt för sina löpande utgifter hos sin bankförbindelse en checkräkning med ständigt växlande tillgodohavande. Eller hur vill man bedöma överföring av krediter från en billigare form (ex. varuväxlar) till en dyrare (ex. förlagsväxlar)? Vanligen ha de stora kunderna krediter av olika slag i växlande proportioner och förändringar däri ske ju dagligen helt legitimt i stor utsträckning. Och vidare, hur har man i händelse minimiräntor fastställas, tänkt bedöma det fall, då en bank förklarar sig kunna mottaga insättning å den dyrare kapitalräkningen till högst visst belopp och hänvisar kund, som vill göra ytterligare insättningar att begagna den billigare checkräkningen? Även här förekommer ju normalt insättningar å de olika räkningarna i skiftande proportioner. Något tvång att på de särskilda räkningarna mottaga insättning till obegränsade belopp har icke ifrågasatts och skulle väl heller icke kunna införas med hänsyn till de risker för den enskilda bankens lönsamhet, som härav skulle uppkomma. Än mer komplicerad blir kontrollen, då fråga blir om ersättning för bankernas förmedling av utlandsaffärer, rembourskrediter, garantier och liknande.

I vad mån de mycket stora möjligheterna att kringgå bestämmelserna skulle komma att förrycka resultatet av ränteregleringen i stort är svårt att avgöra. Vad man emellertid med visshet kan utgå från, är att dessa möjligheter skulle tvinga fram en alltmer omfattande och djupare gående reglering, samtidigt som den skulle utgöra en källa till ständig irritation mellan den övervakande myndigheten och kreditinstitutet, och på så sätt allvarligt äventyra den frivilliga samverkan mellan kreditinstitutet och riksbanken, som enligt vad fullmäktige anfört utgör ett så viktigt led i den framtida politiken.

Vad nu anförts i fråga om övervakningsproblemen hänföra sig till den reguljära kreditmarknaden. Att kontrollmöjligheterna beträffande en eventuell »grå» lånemarknad äro än mera begränsade behöver ej närmare motiveras.

Svenska bankföreningen påpekar särskilt att vid räntereglering den oorganiserade kreditmarknaden komme att svälla. Kreditgivningen mellan privata firmor torde över huvud taget icke kunna överblickas, och i varje fall måste det undandra sig insyn, vilken reell gottgörelse som lämnades för en viss kreditgivning. Sådan gottgörelse utginge nämligen enligt sakens natur ofta även i andra former än ränte- eller provisionsbetalning. Med hänsyn till den uppenbara begränsningen i möjligheterna att kontrollera de effektiva räntor som tillämpades utanför den organiserade kreditmarknaden och då det vid en räntekontrollerad kreditåstramning kvarstående stora efterfrågeöverskottet på marknaden helt naturligt komme att rikta sig till den oorganiserade marknaden, bleve följden otvivelaktigt, att denna marknad komme att svälla på den organiserade marknadens bekostnad. Affärsbankerna skulle i ett sådant läge mot sin vilja få furnera denna oorganiserade kreditmarknad med medel, dels genom ett utflöde från inlåningsräkningarna, dels genom minskad villighet från kreditkundernas sida att i normal ordning lösa sina lån. Att dylika tendenser skulle medföra en alltmer tilltagande desorganisation av kreditmarknadsförhållandena vore uppenbart.

Även Svenska sparbanksföreningen och några andra remissinstanser ha framhållit, att det torde vara omöjligt att kontrollera räntesatserna på en kreditmarknad vid sidan av de ordinära kreditinstituten samt att denna marknad torde komma att väsentligt öka om räntekontroll infördes.

Svensk industriförening har uttalat, att en räntereglering torde komma att drabba nya samt små och medelstora företag hårdare än större och mera solida. Liknande synpunkter ha framförts även i andra yttranden.

Försäkringsinspektionen har belyst speciella verkningar, som en räntereglering sannolikt skulle få inom livförsäkringsväsendet. Inspektionen anför.

Enligt lagen om försäkringsrörelse skola för livförsäkring upprättas särskilda grunder för beräkning av premier, premiereserv, återbäring m. m., vilka grunder skola avse att trygga försäkringsbolagets förmåga att dels fullgöra sina förpliktelser enligt ingångna försäkringsavtal, dels bereda försäkring till skälig kostnad. Dessa grunder skola stadfästas av Konungen.

Premierna beräknas på basis av bl. a. en i grunderna angiven räntefot efter vilken den uppsamlade premiereserven skall förräntas samtidigt som föreskriven ränteskatt skall kunna erläggas för bolagets skattepliktiga försäkringar.

I den mån försäkringsbolaget erhåller en bättre förräntning skall denna enligt de stadfästade grunderna tillföras försäkringstagarna. Om åter en sänkning av räntenivån skulle inträda, kunna under tidigare år uppsamlade för senare tilldelning avsedda återbäringsmedel behöva tagas i anspråk för att kompensera nedgången i räntenivån. En mera betydande sänkning av räntenivån kan givetvis äventyra bolagets förmåga att fullgöra sina förpliktelser gentemot försäkringstagarna, vilken förmåga de av Konungen stadfästade grunderna just ha till uppgift att trygga. En sänkning av räntefoten i grunderna och därmed följande premieförhöjning kan endast ske i fråga om nytecknade men ej för äldre försäkringar.

Inspektionen anser sig böra understryka sistnämnda förhållande med hänsyn till att den föreslagna lagen ger möjlighet icke endast till det i fullmäktiges skrivelse åsyftade förhindrandet av räntestegring, utan även till en nedpressning av räntenivån.

Riksförsäkringsanstalten har framhållit, att införandet av en räntereglering kunde komma att medföra en sänkning av den genomsnittliga räntan på utlåningen av olycksfallsförsäkringsfondens medel. Detta skulle innebära en minskning av fondens ränteinkomster, vilken minskning i sin tur komme att verka i riktning mot en allmän höjning av försäkringsavgifterna enligt olycksfallsförsäkringslagen.

I den vid *priskontrollnämndens* yttrande fogade, av ledamoten *Östlund* upprättade promemorian behandlas särskilt ränteregleringens inverkan på obligationsmarknaden. Därvid anföres till en början.

Det är anmärkningsvärt, att bankofullmäktige icke behandlat frågan om hur obligationsmarknaden kan väntas bli påverkad av en omfattande räntereglering i enlighet med fullmäktiges förslag. Lagförslaget innehåller endast en uttrycklig bestämmelse rörande obligationsmarknaden, nämligen den i § 6 stadgade rättigheten för riksbanken att föreskriva, att obligationer, för-

lagsbevis och likartade skuldförbindelser icke få utgivas utan riksbankens tillstånd. Denna bestämmelse torde visserligen sätta riksbanken i stånd att kontrollera ränte- och konverteringsvillkor, emissionskurser etc. vid upplägandet av *nya* obligationslån samt villkoren vid konvertering av utelöpande obligationer. Men bestämmelsen torde icke giva riksbanken någon kontroll över den effektiva räntan för de *utelöpande* obligationer, för vilka konvertering icke är aktuell. Den effektiva räntan på utelöpande obligationer inbegripes alltså icke i den föreslagna ränteregleringen utan ligger inom den »fria» sektorn.

Denna uppdelning av räntemarknaden i en reglerad sektor och en fri sektor kan skapa vissa avvägningsproblem för riksbanken. Relationen mellan å ena sidan kreditinstitutens inlånings- och utlåningsräntor och å andra sidan den effektiva räntan på obligationer övar starkt inflytande på kreditgivares och kredittagares dispositioner. Även relativt små förskjutningar — kanske redan på några tiondels procent — av den nämnda relationen kunna väntas utlösa starka reaktioner, eventuellt avspeglade i strukturella förändringar på kreditmarknaden.

Det torde därför bli nödvändigt för riksbanken att tillse, att vid den fastställda nivån för de reglerade räntesatserna utvecklingen av obligationskurserna icke blir sådan, att det uppstår icke avsedda eller ovälkomna återverkningar på kreditmarknadens struktur. En reglering av räntesatserna för kreditinstitutens inlåning och utlåning kan av hänsyn härtill vara ägnad att minska toleranserna vid stabiliseringen av obligationskurserna genom riksbankens försorg.

Betydelsen av dessa synpunkter framstår med särskild tydlighet, om man tänker igenom vad som händer, om vid en allmän åtstramning av kreditmarknaden riksbanken väl hindrar en stegring av de reglerade räntesatserna men avstår från att genom tillräckliga stödköp hålla obligationskurserna uppe. Den då uppkommande höjningen av effektiva obligationsräntan i förhållande till de i ränteregleringen inbegripna inlånings- och utlåningsräntorna skulle kunna få vittgående följder för kreditmarknadens struktur. Bl. a. skulle hypoteksinrättningarnas verksamhet allvarligt försvåras, då dessa inrättningar äro beroende av obligationsemissioner för finansiering av sin utlåning. Räntevillkoren vid dessa emissioner måste anpassas till rådande effektiva ränta för utelöpande obligationer, såvida icke riksbanken eller andra statliga eller kommunala organ själva uppträda som köpare. Över huvud taget finansieras en så ansenlig del av primär- och sekundärkrediterna i bostadsfastigheter i sista hand genom anlitande av obligationsmarknaden, att en höjning av den effektiva obligationsräntan i förhållande till den reglerade bankräntenivån sannolikt skulle få djupt ingripande betydelse för bostadskreditmarknadens struktur. Resultatet kunde tänkas bli att de bostadskreditgivare, som äro mest beroende av obligationsmarknaden för sin medelsanskaffning, finge allt svårare att hävda sig. I gengäld skulle bostadskreditgivningen mot primär- och sekundärinrättningar i växande utsträckning behöva övertagas av andra kreditinstitut. Huruvida dessa kreditinstitut vore villiga härtill och skickade för uppgiften är svårt att bedöma. — Det kan tilläggas, att riksbanken kunde komma i den ställningen att behöva övertaga emissioner även av andra obligationer än hypoteksinrättningarnas, om räntevillkoren för nyemissionerna icke inom ramen för ränteregleringen kunde avpassas så, att obligationerna finge avsättning på den allmänna marknaden. Därmed skulle arten av riksbankens rörelse väsentligt ändras.

Mot bakgrunden av denna analys av följderna av en höjning av den effektiva obligationsräntan i förhållande till den reglerade räntenivån förefaller den föreslagna ränteregleringen icke att befria riksbanken från nödvändig-

heten att även i fortsättningen genom köp och försäljningar av obligationer öva ett bestämmande inflytande på obligationskurserna. En lämplig avvägning mellan den reglerade inlånings- och utlåningsräntenivån och den fria obligationsräntenivån kan nämligen icke väntas komma till stånd utan ingrepp från riksbankens sida; en av riksbanken oberoende anpassning av efterfrågan och utbud av obligationer kan icke påräknas.

Problemet kunde svårigen lösas genom en utvidgning av ränteregleringen till att omfatta även den effektiva räntan på obligationer i syfte att befria riksbanken från nödvändigheten att stödköpa obligationer. Detta skulle förutsätta lagstiftning angående minimikurser för obligationer (förutsatt att ränteregleringen i enlighet med bankofullmäktiges åsikt icke kan göras retroaktivt tillämplig för bundna lån). Skulle emellertid minimikurserna med stöd av en sådan lag av hänsyn till den fastställda räntenivån för inlåning och utlåning behöva sättas högre än som svarar till utbud och efterfrågan på obligationer kunde dessa kurser väntas bli nominella, d. v. s. köpare till obligationer skulle saknas och elasticiteten på penning- och kapitalmarknaden väsentligt minskas. Kombinationsavtal, svart börs för obligationer etc. kunde befaras bli följderna, såvida icke marknaden lades under hård kontroll. Minimikurserna kunde tvinga riksbanken att själv övertaga nyemitterade obligationer, som vid gällande kurser icke funne placering på den öppna marknaden.

Om svårigheterna med lagstiftning om minimikurser anses prohibitiva, uppstår genom den allmänna ränteregleringen en situation, där riksbanken knappast kan avstå från stödköp ens vid relativt svaga ansatser till kursfall på guldkantade obligationer. Riksbanken kan följaktligen knappast räkna med att genom den föreslagna ränteregleringen lyckas förskaffa sig full frihet att i fortsättningen giva sina operationer i öppna marknaden den inriktning, som i och för sig är mest lämplig med hänsyn till den önskade graden av kreditåtstramning.

I Östlinds promemoria framhålles därefter, att en räntereglering — trots de angivna olägenheterna — säkerligen skulle kunna förbättra möjligheterna för riksbanken att hindra en kreditexpansion. Det anföres härom.

Oaktat vad tidigare anförts kan ränteregleringen väsentligt öka riksbankens möjligheter att bekämpa en inflation. Dess främsta fördelar synas därvid ligga i att den vid en viss med direkta medel åstadkommen kreditåtstramning antagligen bereder möjlighet för riksbanken att med väsentligt mindre omfattande stödköp på obligationsmarknaden hindra räntestegringar än vad som vore fallet utan räntereglering.

Trycket uppåt på obligationsräntenivån torde nämligen vara avsevärt mera omfattande och svårare att bemästra vid helt fri räntebildning än då kreditinstitutens inlånings- och utlåningsräntor äro förhindrade från att stiga genom räntereglering. Utbudet av obligationer vid ett visst tillfälle är till sin storlek avhängigt av bl. a. dels den effektiva obligationsräntans höjd i förhållande till räntesatser och dividender vid andra former av kapitalplaceringar dels förväntningarna rörande den framtida utvecklingen av obligationskurserna. I och med att genom ränteregleringen avkastningen av de flesta med obligationsplaceringar jämförbara kapitalplaceringar hålls nere, erhålla obligationsplaceringarna en mera gynnad relativ ställning på kreditmarknaden, vilket är ägnat att begränsa utbudet av obligationer. Om härigenom behovet av stödköp till en början hålls tillbaka, framstår det vidare för marknaden såsom mera sannolikt att riksbanken icke skall behöva uppge lågräntepolitiken än det skulle ha gjort vid mycket omfattande stöd-

köp. Införandet av räntereglering torde redan i och för sig ha påverkat den allmänna bedömningen av marknadsutsikterna för obligationer i enahanda riktning. Den sammanlagda verkan härav kan väntas bli, att spekulation i förestående räntehöjning icke längre synes lika förmånlig som vid helt fri räntebildning och mycket omfattande stödköp. Följaktligen kunna de spekulativa obligationsutbudena väntas bli väsentligt minskade genom ränteregleringen, oaktat effektiva obligationsräntan ligger inom den fria sektorn. Detta i sin tur gör förmodligen, att förhållandevis små stödköp även i senare faser av kreditåtstramning äro tillräckliga, vilket verkar ytterligare stabiliserande på marknadsbedömningen o. s. v.

Om denna tolkning är realistisk måste ränteregleringen anses ägnad att förbättra möjligheterna för riksbanken att vid hotande inflation hindra en kreditexpansion. Slutsatsen blir närmast, att kreditexpansionen kunde hejdas genom kraftfulla, direkta åtgärder i kreditåtstramande riktning utan åtföljande väsentligare räntehöjning och utan att verkan av de direkta åtgärderna i högre grad komme att neutraliseras genom stödköp från riksbankens sida.

Skulle det emellertid även vid räntereglering visa sig nödvändigt för riksbanken att vid en kreditåtstramning med direkta medel företaga omfattande stödköp på obligationsmarknaden måste fördelarna av en räntereglering anses vara väsentligt mindre än enligt ovanstående tolkning. Det kan böra undersökas, huruvida kreditmarknadens struktur kunde ändras så att risken minskas för att en kreditåtstramning med direkta medel skall leda till omfattande utbud av obligationer från kreditinstitutens sida. Måhända är det lämpligt att vid den förestående prövningen av bankinspektörens förslag till nya bestämmelser om affärsbankernas utlåning utreda, huruvida affärsbanker och sparbanker lämpligen kunde åläggas att hålla viss andel av sina förvaltade medel placerade i obligationer med befogethet för riksbanken att vid behov ändra denna andel inom vissa gränser. Ett tillgripande av direkta medel för hindrande av kreditexpansion kunde i så fall samordnas med skärpta krav på placering av kreditinstitutens medel i obligationer, varigenom riksbanken skulle minska risken att behöva företaga omfattande stödköp. Denna väg borde vara framkomlig till och med om riksbanken önskade bli i tillfälle att genom försäljning av obligationer förstärka effekten av en på direkt väg framkallad kreditåtstramning. I sammanhang härmed kunde även principerna för riksbankens obligationsbelåning omprövas; införandet av *rörliga maximibestämmelser* om hur stor del av kreditinstitutens obligationsportfölj, som må belånas i riksbanken, kan vara värt att överväga.

Huruvida de här antydda åtgärderna till komplettering av den egentliga ränteregleringen äro berättigade eller ej samt huruvida den önskade effekten lättare kunde nås genom kompletterande åtgärder av annat slag kan endast bedömas efter särskild utredning. Det förefaller mera ändamålsenligt, om möjligheten och behovet av koordinerade åtgärder bleve utredd i ett sammanhang innan beslut om räntereglering fattas än om ränteregleringen genomföres som en isolerad åtgärd, vilken sedermera visar sig kräva ett komplement i form av stegvis genomförda nya regleringar och ingrepp på kreditmarknaderna.

Även *Sveriges akademikers centralorganisation* och några andra remissinstanser ha framhållit, att vid ett räntestopp för nyemitterade obligationer efterfrågan skulle komma att bli stor på utelöpande obligationer, som icke träffades av ränteregleringen. Svårigheter skulle uppstå att avsätta de nya

obligationerna. Ett konsekvent fullföljande av förslaget fordrade därför prisstopp på löpande obligationer med åtföljande förbud att sälja eller köpa obligationer till andra än fastställda kurser. Följderna av ett sådant prisstopp skulle sannolikt bli mycket djupgående. Svårigheterna att reglera obligationsmarknaden torde i själva verket göra det ur teknisk synpunkt synnerligen svårt att med de föreslagna medlen uppnå det primära mål som fullmäktige uppställt i sitt förslag, nämligen en åtstramning. Ett bibehållande av en lägre räntenivå på denna marknad än vad marknadsförhållandena föranledde, fordrade nämligen stödköp av obligationer, varigenom nya medel pumpades ut i marknaden och den åsyftade åtstramningen utebleve.

Liknande synpunkter ha framförts jämväl i andra yttranden. *Sveriges industriförbund* anför sålunda.

Till sist må frågan ställas, huruvida det över huvud taget är tänkbart att åstadkomma en kreditåtstramning utan att räntan tillåtes vara rörlig. I varje fall kan icke ur bankofullmäktiges förslag utläsas något om, huru fullmäktige tänkt sig, att man genom en räntereglering skall kunna skapa ett sådant läge, där riksbanken kan undgå att låna staten pengar eller köpa obligationer från marknaden. Tvärtom har uttryckligen förklarats, att avsikten är att marknaden för emitterade obligationer lämnas fri. Men i enlighet härmed måste förutsättas, att riksbanken vid en tillämpning av den föreslagna lagstiftningen icke kan underlåta att köpa eller belåna statsobligationer. Skulle riksbanken vidtaga restriktioner i detta avseende, skulle kurserna på statsobligationer falla och därmed den effektiva förräntningen stiga. Fortsätter riksbanken åter att köpa eller belåna statsobligationer, står dörren uppenbarligen öppen för en fortgående kreditexpansion. Visserligen skulle lockelsen att sälja statsobligationer till lägre kurs icke vara särdeles stor för affärsbankerna, enär dessa på grund av räntekontrollen ej skulle ha möjlighet att kompensera sig för de därigenom uppkommande förlusterna, men när det gäller andra grupper av obligationsinnehavare måste nu berörda erinran tillerkännas sådan tyngd, att man torde kunna hävda, att bankofullmäktiges förslag icke innebär någon tekniskt hållbar lösning av problemet att förena kreditåtstramning med ett fastlåst ränteläge.

I ett flertal yttranden ha, som tidigare i olika sammanhang påpekats, framhållits att bankofullmäktiges förslag icke löste frågan om lämplig kreditfördelning efter den tänkta kreditåtstramningen.

Riksgäldsfullmäktige anföra härom.

Ur riksgäldskontorets synpunkt är detta spörsmål av särskild betydelse med hänsyn till önskvärdheten av att riksgäldskontoret i marknaden kan erhålla täckning för sitt lånebehov. Av särskild vikt är dessutom, att utrymme på marknaden beredes jämväl för andra ur samhällssynpunkt angelägna krediter, främst den kommunala upplåningen och sådana krediter för nyproduktion av bostäder, som icke täckas av staten och kommunerna. Under de senaste åren ha genom målmedvetna åtgärder eftersträfvats att i möjligaste mån begränsa de statliga och kommunala investeringarna. Den här åsyftade balansen på kreditmarknaden kan självfallet ej komma till stånd med mindre än att även övriga kreditbehov — det gäller här främst de enskilda kapitalanspråken — i erforderlig utsträckning hållas tillbaka, så att de tillsammans med de samhälleliga anspråken rymmas inom ramen för den relativt knappa kapitaltillgång, som totalt står till buds för investeringar. Vad läget i dag kräver är sålunda enligt fullmäktiges mening

en planering i stora drag för dispositionen av tillgängliga kapitalresurser. I likhet med bankofullmäktige anse riksgäldsfullmäktige, som finna en direkt, centraliserad kreditransonering över huvud icke böra komma i fråga, att ett vidgat samarbete nu i första hand bör sökas med kreditinstituten för åstadkommande av en erforderlig kreditfördelning.

I flera yttranden har, som jag tidigare nämnt, uttalats att erforderlig kontroll över såväl räntan som kreditfördelningen borde kunna vinnas genom att riksbankens penningpolitiska medel i utsträckt omfattning kompletterades med frivilliga överenskommelser med kreditinstituten. *Riksförbundet Landsbygdens folk* har i samband med ett sådant uttalande påpekat, att 1950 års långtidsutredning förordat ett studium av den i USA bedrivna kreditpolitiken, enär värdefulla rön torde kunna vinnas beträffande det amerikanska centralbankssystemets till synes effektiva överenskommelser med bankerna rörande frivillig restriktivitet vid kreditgivning.

Svenska sparbanksföreningen anför.

Om man inom finansdepartementet eller riksbanken hyser den uppfattningen, att hittills träffade överenskommelser icke lett till avsedda mål — till Svenska sparbanksföreningen har likväl aldrig framförts någon erinran i detta hänseende — borde man först undersöka möjligheten att gå vidare på förhandlings- och överenskommelsevägen. Exempel på att man på denna väg nått för alla parter tillfredsställande resultat saknas icke i andra länder, och Sverige har på åtskilliga andra områden varit ett föregångsland i sådant hänseende. Enligt Sparbanksföreningens mening borde det vara möjligt att på detta sätt nå tillfredsställande resultat. I vart fall kan det icke vara försvarligt att utan sådana ytterligare undersökningar genomföra en tvångslagstiftning med oöverskådliga konsekvenser såväl för riksbanken själv som för penningmarknaden och vårt lands ekonomiska liv över huvud taget.

Departementschefen.

Det av fullmäktige i riksbanken framlagda förslaget till räntereglering, för vilket en redogörelse lämnats i det föregående, måste ses såsom ett led i de allmänna strävandena att genom olika medel förhöja den ekonomiska politikens effektivitet och slagkraft, så att ökade förutsättningar vinnas för att möta de risker som det rådande läget inrymmer. Det är min avsikt att i ett senare sammanhang taga hela den fortsatta ekonomiska politiken under samlat övervägande. Dessförinnan torde dock resultatet av bland annat pågående utredningar inom konjunkturinstitutet i anslutning till dess kommande höstrapport böra avvaktas. Emellertid torde av praktiska skäl den av fullmäktige i riksbanken väckta frågan om räntereglering böra prövas särskilt. Något hinder synes icke möta att de kreditpolitiska spörsmålen på detta stadium utbrytas från den ekonomiska politikens övriga element. Jag torde därför här få taga upp den penningpolitiska motiveringen för det framlagda förslaget. Under alla förhållanden står det nämligen fullt klart, att en aktiv kreditpolitik måste utgöra en av hörnstenarna i handlingsprogrammet för den ekonomiska politiken.

Kreditpolitikens syfte är i rådande läge att medverka till att hålla den totala efterfrågan i samhället inom ramen för de tillgängliga resurserna genom att begränsa utlåningsvolymen. Målsättningen måste vara, att expansionstendenserna i företagarkvärlden icke skola erhålla näring genom en kreditutvidgning. Allmän enighet synes råda om att denna målsättning huvudsakligen måste förverkligas genom att underlaget för bankernas kreditgivning hålles inom snäva gränser. I den situation som nu föreligger bör man i varje fall söka förhindra att underlaget för kreditgivningen ytterligare förstärkes. Härvid gäller det i första hand att undvika en påspädning av marknadens likviditet annat än för tillfälliga situationer. Detta bör vara riktpunkten för riksbanken, vars transaktioner få avgörande betydelse för likviditetsutvecklingen på marknaden. Därom ha några meningsskiljaktigheter icke rätt. Det bör vidare kunna förväntas, att också bankerna ansluta sig till statsmakternas restriktiva kreditpolitik och genom frivillig återhållsamhet i viss utsträckning medverka till att det likviditetsmässiga utrymmet för utlåning under förhandenvarande omständigheter icke helt utnyttjas. En ny lagstiftning för att ersätta nu gällande särskilda kassareservbestämmelser för affärsbankerna, vilken direkt tager sikte på önskemålet att vinna kontroll över utlåningen, har föreslagits i en av chefen för bank- och fondinspektionen inom finansdepartementet nyligen utarbetad promemoria. Enligt förslaget skulle vidare möjligheter beredas att vid behov giva bostadsfinansieringen en förmånsställning. Det synes emellertid icke uteslutet, att frågan om bostadsfinansieringens tryggande, åtminstone för någon tid framåt, skall kunna lösas genom frivilliga överenskommelser med kreditinstituten. Detta kommer jag att eftersträva. Under sådana förhållanden har ifrågavarande förslag icke samma omedelbara aktualitet som det eljest skulle haft. Jag är därför icke för närvarande beredd att taga ställning till förslaget, utan detta torde få bli föremål för fortsatta överväganden.

Frågan om sättet att åvägabringa en likviditetsåtstramning är ett tekniskt problem, som kan lösas med olika metoder, om vilkas detaljer meningarna måhända kunna gå isär. Det väsentliga är att, som jag nyss nämnde, full samstämmighet råder om att den nödvändiga återhållsamheten i kreditgivningen måste ske genom att underlaget för bankernas kreditgivning begränsas. Hur än denna begränsning genomföres, måste man emellertid räkna med att den kan utlösa en tendens till räntestegring. De flesta synas vara överens om att en sådan räntestegring icke är ett mål i och för sig utan blott en biverkan av själva kreditåtstramningen. Jag kan i detta hänseende också stödja mig på uttalanden från ledande representanter för bankväsendet. Härmed är icke sagt, att icke en räntehöjning i vissa lägen och i förening med andra åtgärder direkt kan reducera efterfrågan på krediter och därigenom utgöra ett självständigt penningpolitiskt medel. Såsom bankofullmäktige vid flera tillfällen framhållit böra emellertid ränteförändringarna härvid vara resultatet av beslut, fattade av de ansvariga myndigheterna under beaktande av tendenserna i det rådande läget och efter övervägande av räntans sannolika inverkan på den ekonomiska utvecklingen i dess hel-

het. Ränteförändringar böra alltså icke framkomma såsom konsekvens av eftergifter åt tillfälliga, på marknaden uppträdande spekulativa faktorer. I sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 20 till årets riksdag har bankotskottet givit sin anslutning till dessa synpunkter. Utskottet har därvid uttryckligen understrukit, att avgörandena beträffande räntan städse måste helt förbehållas myndigheterna, som, utan att tvingas av tillfälliga spekulationer, efter överbäganden med hänsyn till hela folkhushållet fatta sina beslut.

Vid allsidiga överbäganden i räntefrågan utifrån reala samhällsekonomiska aspekter måste alltjämt gälla, att lågräntelinjen icke får frångås på längre sikt. På kortare sikt kan en *kraftig* räntehöjning i och för sig vara ett verksamt medel att hejda en inflationistisk utveckling. Konsekvenserna av en dylik kraftig räntehöjning äro dock svåröverskådliga och växla från tidpunkt till tidpunkt. I princip står det emellertid klart, att räntehöjningens konjunkturstabiliserande effekt — bortsett från dess inverkan på det personliga sparandet — i huvudsak hänför sig till dess dämpande inverkan på aktiviteten i företagarvärlden. Vid en kännbar räntestegring försämras betingelserna för verksamheten hos företagen. Möjligheterna att utvidga produktionen och öka investeringarna beskåras och efterfrågan på arbetskraft avtager. Denna utveckling kan icke väntas ske friktionsfritt utan måste förutsättas vara förenad med stora påfrestningar för det ekonomiska livet, om en räntehöjning över huvud taget skall kunna få avsett resultat. Det måste med andra ord slås fast, att en räntehöjning icke är ett särdeles smidigt och mildt verkande inflationsbekämpande medel, utan måste drabba hårt. Särskilt i nuvarande läge med dess splittrade konjunktur kan en räntestegring skapa svårbemästrade arbetslöshetstendenser i vissa branscher, framför allt på konsumtionsvaruområdet. Därtill kommer, att en kraftig räntehöjnings omedelbara biverkningar på prissystemet under sådana omständigheter, som för närvarande råda, obestridligt framstå såsom olyckliga.

En *obetydlig* räntehöjning, återigen, säg $\frac{1}{2}$ procent, torde näppeligen få någon effekt beträffande det personliga sparandet. Det är ej heller troligt, att den i ett läge med utpräglad inflationstryck skulle leda till en dämpning av investeringsbenägenheten och expansionstendenserna i allmänhet. En räntehöjning av en sådan mindre storleksordning skulle slutligen ej räcka till för att inrikta förväntningarna på penning- och kapitalmarknaden mot en snar återgång till lågränteläget, utan kunde väntas ge upphov till en glidningsprocess från ett högre utgångsläge. Därtill komma även vissa andra olägenheter, som bli särskilt påtagliga, när de göra sig gällande även efter det skälen för räntehöjningen efter någon tid bortfallit. I dagens läge framstå nackdelarna av en räntehöjning såsom större än fördelarna därav. Ett konstaterande av detta förhållande innebär icke, att man avvisar tanken på en på kortare sikt rörlig ränta.

Med den uppfattning om ränteförändringar vidtagna såsom självständiga ingripanden i åtstramande syfte, åt vilken jag här givit uttryck, är det tydligt att åtgärder, som äro ägnade att direkt minska kreditvolymen genom

likviditetsbegränsning, framstå på det kreditpolitiska området såsom de viktigaste medlen för en allmän stabiliseringspolitik. Såsom nyss framhållits, kunna emellertid ingripanden från de penningvårdande myndigheternas sida för att begränsa det likviditetsmässiga underlaget för bankernas kreditgivning få återverkningar i räntehänseende. Vid en kreditåtstramning, även om den förbundits med en motsvarande på olika vägar vunnen minskning av kreditefterfrågan och marknadsmässiga förutsättningar sålunda föreligga för balans i fråga om framtidsförväntningarna, kan räntan ändå visa en tendens att glida uppåt på grund av omedelbara marknadsreaktioner för åtstramningen. I ett sådant läge är det givetvis angeläget att en ränteglidning förhindras. I andra fall kan det t. ex. vara fråga om en räntestegring som en följd av att kredittillgången skurits ned under efterfrågan. Accepteras härvid förskjutningen i den allmänna räntenivån kan det likväl vara ett önskemål att samtidigt förhindra att förskjutningen kommer till uttryck på särskilt känsliga punkter. Vidare kan tänkas att en högre ränta anses böra tillfälligt godtagas som ett led i den allmänna stabiliseringspolitiken men att detta åtföljes av en ränteglidning, som hotar att bli inledningen till en förskjutning av räntan upp över en ekonomiskt motiverad nivå. Denna förskjutning får i så fall motverkas genom en räntereglering.

Det är av det sagda tydligt, att sammanhanget mellan en direkt kreditåtstramning och ränteutvecklingen kan leda till svåra tekniska problem vid utnyttjandet av kreditbegränsande åtgärder som ett led i stabiliseringspolitiken. Erfarenheterna av den gångna utvecklingen ha föranlett fullmäktige i riksbanken att försöka förebygga en upprepning i framtiden av sådana svårigheter av här berört slag, som gjort sig gällande på kreditområdet särskilt sedan sommaren 1950. Detta har resulterat i att fullmäktige framlagt ett förslag om räntereglering. Enligt förslaget skall en fullmaktslagstiftning genomföras, som ger statsmakterna författningssenliga möjligheter att vid behov ingripa på räntemarknaden. Ingripandena förutsätts i regel kunna ske i tre olika stadier, vilka innebära en successiv skärpning av myndigheternas kontroll över utvecklingen. Det första steget blir anmälningsskyldighet för kreditinstitutet beträffande de tillämpade räntesatserna. Redan en dylik anmälningsskyldighet bör utöva ett visst återhållande inflytande, när det gäller tendenser till ränteglidning. Nästa åtgärd blir ett räntestopp, varigenom den vid en viss tidpunkt rådande räntestrukturen och räntenivån fastläses. I samband härmed eller såsom en isolerad åtgärd på ett tidigare stadium kan föreskrivas, att obligationer och liknande värdepapper icke få utgivas utan tillstånd av riksbanken. Såsom ett tredje och sista led i ränteregleringen kan det bli erforderligt att fastställa maximiräntor. I ett dylikt extraordinärt läge kan också, såsom fullmäktige framhålla, behov uppkomma att förordna om minimiräntor vid inlåningen. Behovet av minimiräntor i vissa lägen sammanhänger närmast med önskvärdheten att kunna förhindra, att icke avsedda strukturförändringar uppkomma på inlåningsmarknaden i samband med att utlåningen regleras genom

maximiräntor. Även omsorgen om sparandet kan motivera fastställande av minimiräntor vid inlåning.

Mot detta förslag ha vid remissbehandlingen flera invändningar riktats. Huvudinvändningarna bygga på antagandet, att en tillämpning av bestämmelserna om räntereglering skulle medföra en stark spänning på kreditmarknaden. Denna spänning skulle leda till en snedvridning och sönderbrytning av kreditstrukturen och skapa svåra administrativa komplikationer samt draga med sig en lång rad direkta ingrepp, ofta av detaljregleringsnatur. Många remissinstanser peka på riskerna för uppkomsten av en s. k. grå eller svart marknad, varvid kreditförmedlingen skulle glida ur händerna på de effektivt arbetande ordinarie penninginstituten och i stället taga formen av svårkontrollerade transaktioner utanför den organiserade kreditmarknaden. Vid den förutsatta starka spänningen mellan kreditbehov och kredit tillgång skulle företag och näringsgrenar med hög självfinansieringsförmåga gynnas i fråga om möjligheterna att realisera investeringsplanerna. Chefen för konjunkturinstitutet, professorn Erik Lundberg ifrågasätter i ett separat utlåtande till försäkringsinspektionens yttrande, huruvida icke vid en räntereglering den högre kreditvärdigheten och mindre kreditrisken kommer att ges prioritet vid bankernas ransonering av utlåningen och härigenom leda till en snedvridning av produktionen.

I bankföreningens yttrande samt i en till priskontrollnämndens utlåtande särskilt fogad promemoria ha starka farhågor yppats för att ränteregleringen skulle leda till en uppdelning av obligationsmarknaden i en sektor för äldre lån och en annan för nyemitterade sådana. I den situation, som skulle föreligga vid räntereglering, skulle en begränsning av bankernas kreditförmåga på olika vägar komma att föranleda ökade utbud av förut emitterade obligationer. Dessa utbud skulle verka kursnedpressande och alltså höja den effektiva räntenivån i den sektor av obligationsmarknaden som representerar tidigare emissioner. Bankföreningen förutsätter, att riksbanken i en sådan situation icke kunde stödja kurserna genom obligationsköp, eftersom i så fall de medel man på den ena vägen i kreditåtstramande syfte velat undandraga marknaden på en annan väg skulle tillföras densamma, varigenom det uppställda målet för penningpolitiken enligt föreningens mening förfelades. Rent allmänt gör bankföreningen gällande, att faran för ränteglidning i första hand föreligger på obligationsmarknaden och icke i affärsbankernas kreditgivning.

När man söker taga ställning till remissmyndigheternas anmärkningar, har man att gå tillbaka till vad jag inledningsvis anfört om de kreditpolitiska åtgärdernas plats i en allmän stabiliseringspolitik. Det är nämligen uppenbart, att man endast mot bakgrunden av en uppfattning om de omständigheter, under vilka en räntereglering ifrågakommer, och om den användning för ränteregleringen, som dessa omständigheter motivera, kan bilda sig en mening om i vad mån de i remissyttrandena påtalade olägenheterna komma att göra sig gällande. Jag vill härvid i första hand erinra om att den jämvikt mellan olika faktorer i det ekonomiska livet, som är sta-

biliseringspolitikens mål, måste förverkligas genom åtgärder inriktade på olika punkter av det ekonomiska systemet och samverkande till att skapa balans mellan den totala efterfrågan i samhället och de tillgängliga resurserna. Bland alla dessa åtgärder intaga de som ifrågakomma på kreditmarknaden en viktig men därför icke ledande plats. De kreditpolitiska åtgärderna få i rådande läge i rätt hög grad karaktären av ingripanden till stöd för vad som i övrigt göres i stabiliserande syfte. Särskilt gäller det att undvika, att verkan av övriga åtgärder försvagas eller undanröjas genom alltför stor likviditet på marknaden. Jag har även i det föregående framhållit, att för närvarande främst de kreditpolitiska åtgärder äro av praktiskt värde, som avse en direkt åtstramning genom likviditetsbegränsning, och att ett ränteproblem uppkommer i sammanhanget närmast såsom en konsekvens av de direkta kreditåtstramande åtgärderna. Ränteregeeringen avser nu att förebygga eller modifiera ur stabiliseringssynpunkt omotiverade eller skadliga räntekonsekvenser av kreditåtstramande åtgärder och är därför subsidiär i förhållande till sistnämnda åtgärder. Då dessa emellertid i sin tur endast äro ett led i en total politik, inriktad på att i olika hänseenden skapa balans på marknaden, är det tydligt, att en räntereglering, i varje fall på något längre sikt, kommer att äga stöd av en med andra medel vunnen balans mellan kredit tillgång och kreditefterfrågan, som icke motiverar en annan och högre räntenivå än den som låses genom regleringen. Uppfattad och tillämpad på detta sätt ger ränteregleringen icke anledning till de farhågor, som framkommit under remissen. Remissinstansernas anmärkningar synas ju i hög grad vila på den underförstådda förutsättningen, att man genom ränteregleringen låser räntorna vid en nivå, som avsevärt avviker från den på något längre sikt motiverade. I den mån en omedelbar men tillfällig marknadsreaktion för kreditåtstramningen eller en bristande tidsmässig anpassning mellan olika åtgärder skulle föranleda, att den reglerade räntenivån avviker från vad marknadsförhållandena föranleda, är det fråga om en övergångsföreteelse. I själva verket bör övergångstiden förkortas genom att ränteregleringen själv tenderar att stabilisera ränteförväntningarna.

Ett i viss mån annat läge än det skildrade uppkommer, för den händelse ekonomiska förutsättningar skulle föreligga för en ränteförskjutning i samband med kreditåtstramningen men man önskar undvika, att denna kommer till uttryck på särskilt känsliga punkter. De räntesatser, som därvid låsas, komma att ligga i en annan relation till övriga räntesatser än tidigare. I begränsad omfattning komma de under remissen påpekade svårigheterna alltså i detta fall till synes. Detta är emellertid det ofrånkomliga priset för minskningen av vissa ogynnsamma verkningar av kreditpolitiska åtgärder, vilka, om verkningarna icke på detta sätt undanröjdes, vore svåra eller omöjliga att genomföra. Det bör tillfogas, att den här berörda situationen och ifrågavarande användningssätt för ränteregleringen kan bedömas såsom undantagsfall.

Om ränteregleringen på ett riktigt sätt infogas i en allmän, på stabilisering inriktad ekonomisk politik, böra skäl alltså icke föreligga att befara

de olägenheter och skadeverkningar eller de svårartade spänningar, mot vilka remisskritiken i stor utsträckning riktar sig. Regleringen bör i regel kunna taga formen av en fastlåsning av redan existerande räntesatser, ett räntestopp. Någon användning av maximi- och minimiräntor torde icke bli aktuell annat än i speciella fall. Rent allmänt måste det förutsättas, att ränteregleringen utövas med smidighet och på ett sådant sätt, som är förenat med det praktiska livets krav.

I detta sammanhang vill jag särskilt beröra de problem vid en räntereglering, som kunna uppkomma på grund av de komplicerade förhållandena på obligationsmarknaden. Av vad som förut uttalats följer, att en splittring av räntesatserna på obligationsmarknaden mellan äldre och nyemitterade obligationslån, som sammanhänger med att den stabiliserade räntenivån icke riktigt återspeglar de marknadsmässiga förutsättningarna, bör vara av kort varaktighet under förutsättning att ränteregleringen i enlighet med av mig utvecklade tankegångar på ett rationellt sätt infogas såsom stödåtgärd i den allmänna ekonomiska politiken. Under dessa förhållanden och om man genom olika åtgärder, bland dem ränteregleringen, stabiliserar ränteförväntningarna, böra ifrågakommande spänningar på obligationsmarknaden icke bli av en sådan omfattning eller varaktighet, att invändningar behöva resas mot att riksbanken förhindrar en splittring av marknaden genom tillfälliga stödåtgärder. Därvid måste emellertid beaktas, att dessa stödåtgärder, ehuru kortvariga, motverka den allmänna stabiliseringspolitiken.

Vad här sagts om behovet av stödköp på obligationsmarknaden i räntereglerande syfte måste också gälla den supplementära kreditgivning i övrigt, som riksbanken traditionellt bedriver som led i den allmänna penningpolitiska verksamheten. Ett uttalande av fullmäktige på denna punkt har i några remissyttranden tolkats såsom uttryck för en utökning av riksbankens funktioner på kreditområdet. Man har då tydligen förbisett, att en dylik supplementär kreditgivning sedan länge tillhört riksbankens uppgifter. Även i fortsättningen måste denna uppgift åvila banken såsom ett led i dess medverkan i statsmakternas allmänna ekonomiska politik. Under förutsättning att riksbanken på här angivet sätt vid behov smidigt ingriper på utsatta punkter, vinnes en ytterligare garanti för att genom ränteregleringen uppkommande spänningar skola motverkas.

Sammanfattningsvis synes läget alltså vara, att ehuru de invändningar mot ränteregleringsförslaget på grund av befarade spänningar på ränteområdet, som framkommit i ett flertal remissyttranden, teoretiskt kunna framstå såsom berättigade, riskerna likväl te sig såsom starkt överdrivna eller obefintliga, om man utgår från den allmänna målsättning för den ekonomiska politiken och den syn på de kreditpolitiska åtgärdernas plats inom en sådan politik, som här utvecklats. Vidare gäller, att ränteregleringen har det begränsade syftet att förhindra omotiverade och samtidigt ogynnsamma räntekonsekvenser av kreditåtstramande åtgärder. Däremot bör ränteregleringen icke användas för att etablera en räntenivå ur balans med marknadsläget, sådant detta på något längre sikt gestaltas bland annat under inflytan-

de av den allmänna ekonomiska politiken. Härmed försvagas emellertid icke endast de här särskilt berörda invändningarna utan också flera av de andra anmärkningar av ekonomisk natur, som riktats mot förslaget. Sålunda te sig farhågorna för en omfattande sidomarknad såsom föga berättigade med den tillämpning av ränteregleringen, från vilken jag här utgått. Naturligtvis får man vara beredd på att regleringen kan kringgås på vissa punkter och att de rena överträdelserna kunna bli svåra att beivra. Det bör också framhållas, att uppkomsten av sidomarknader, såsom fullmäktige påvisa, i grund och botten icke är en följd av själva ränteregleringen utan av kreditåstramningen. Det är nämligen den minskade möjligheten till krediter hos de ordinarie kreditinrättningarna som gör, att låntagarna söka sig utanför den reguljära marknaden. Även i övrigt torde en hel del av de befarade konsekvenserna av en räntereglering i själva verket hänföra sig till en åstramning av penningmarknaden.

Överhuvudtaget synas olägenheterna väga mindre tungt än de fördelar regleringen erbjuder. Dessa fördelar ligga främst i ökade möjligheter att hindra en okontrollerad och av omständigheterna icke motiverad ränteglidning samt i det större utrymme som regleringen ger för kreditbegränsande åtgärder i stabiliseringssyfte på grund av att den undanröjer grunden för vissa av de invändningar, som eljest måste riktas mot en sådan. Med den av mig förordade användningen av de befogenheter, en fullmaktslag på området ger, finns det all anledning att antaga, att ränteregleringen inom ramen för sitt begränsade syfte kan ge ett effektivt stöd åt stabiliseringssträvandena inom det ekonomiska livet och i synnerhet på penningmarknaden. Med stöd av vad jag nu anfört finner jag mig från kreditpolitiska och allmänna samhällsekonomiska synpunkter böra förorda, att det av fullmäktige i riksbanken framlagda förslaget till räntereglering lägges till grund för en fullmaktslagstiftning i ämnet. Meningen är emellertid icke att för närvarande tillgripa ränteregleringen. Likviditeten på marknaden har på senare tid förbättrats och tendenserna ha närmast gått i riktning mot en viss sänkning av räntenivån. En fullmakt ger emellertid ett värdefullt stöd vid den strama penningpolitik, som fortsättningsvis är påkallad, för den händelse marknadsmässiga faktorer med kort varsel skulle framkalla ett tillstånd, där stabiliseringssträvandena stöta på svårigheter ifråga om ränteutvecklingen av den art och på de grunder, som jag i det föregående redogjort för.

Det är dock icke säkert, att fullmakten nödvändigtvis behöver utnyttjas i ett läge med tendenser till ränteglidning. I första hand bör i en sådan situation undersökas, huruvida möjligheter finnas att uppnå en sådan frivillig överenskommelse med kreditinstituten som tillgodoser syftet att stabilisera räntenivån vid den av statsmakterna önskade höjden. I anslutning till behandlingen av riksbanksförslaget om räntereglering ha på initiativ från bankhåll vissa överläggningar pågått mellan mig och representanter för affärsbankerna. Av vad som därvid hittills förekommit kunna inga slutsatser dragas i fråga om möjligheterna att få till stånd frivilliga åtaganden

från bankernas sida, vilka skulle svara mot den föreslagna lagstiftningens ändamål i nuvarande läge. Frågan kompliceras vidare därav att dylika överenskommelser givetvis icke endast kunna avse affärsbankerna utan även måste omfatta sparbankerna och försäkringsbolagen samt övriga kreditinrättningar ävensom i vissa fall andra kreditgivare. För att ge ett tillräckligt brett underlag för det allmännas strävanden att förhandlingsvägen nå avsett inflytande över ränteutvecklingen, synas därför dessa strävanden böra stödjas av en handlingsberedskap i form av en fullmaktslag. Förekomsten av en dylik beredskap kommer dessutom att i och för sig utöva ett stabiliserande inflytande på ränteförväntningarna och därigenom i viss utsträckning minska behovet av ytterligare ingripanden.

I några remissyttranden har ifrågasatts, huruvida det icke vore tillräckligt att man nu inskränkte sig till att färdigställa ett utkast till lagstiftning, vilket förelades riksdagen först då en tillämpning av lagen bleve omedelbart aktuell. Häremot kan emellertid genmåljas, att ett sådant ingripande som räntereglering, om det skall få avsedd effekt, måste ske snabbt och oväntat, detta särskilt med hänsyn till att från regleringen torde få undantagas sådana före ikraftträdandet ingångna låneavtal, i vilka räntan blivitt på bindande sätt bestämd. Om det genom proposition till riksdagen bleve känt, att en lag om räntereglering vore att förvänta, torde, i jämförelse med vad som skulle bli fallet vid förordnande enligt en redan antagen lag, ökade risker uppstå för att verkan av regleringen minskades därigenom, att kreditavtal utformades eller omarbetades på sådant sätt, att lagen ej bleve tillämplig på avtalen i fråga.

Med en fullmaktslag såsom stöd böra ökade förutsättningar finnas att ernå frivilliga överenskommelser med vederbörande kreditinstitutioner. En sådan ordning är på intet vis främmande för den svenska ekonomiska politiken. Det finns sålunda många fullmakter, som icke alls eller endast delvis kommit till tillämpning, utan som huvudsakligen haft karaktären av bakgrund till frivilliga överenskommelser. Exempel härpå äro vissa stadganden i allmänna förfogandelagen. På det penningpolitiska området må erinras om den särskilda lagstiftningen rörande affärsbankernas kassareserver, vilken ursprungligen tillkom år 1937, men som för första gången användes i fjol. Dessförinnan hade den emellertid utgjort underlaget för frivilliga överenskommelser. Skulle emellertid i det föreliggande fallet förhandlingsvägen icke visa sig lika framkomlig som när det gällt andra frågor på kreditområdet, synes man ej böra överdriva betänkligheterna mot förordnande om räntereglering.

En räntereglering bör såsom bankofullmäktige uttalat, uppbyggas efter i stort sett samma principer som gälla för den nuvarande prisregleringen. Emellertid synes ur författningstekniska och andra synpunkter mindre lämpligt att inarbeta ränteregleringsbestämmelserna i prisregleringslagen. En särskild lagstiftning, vilken såsom jag tidigare uttalat bör få formen av en fullmaktslag, är sålunda erforderlig.

I de fullmaktslagar av skilda slag som för närvarande äro gällande ha f ö r

utsättningarna för tillämpning av fullmakterna angivits på olika sätt. Enligt flera av dessa lagar gäller, att tillämpning endast kan komma ifråga vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden. Framhållas bör att tillkomsten av dessa lagar direkt sammanhängt med förhållanden, föranledda av det senaste världskriget. I dagens läge och med hänsyn till den nu föreslagna lagstiftningens allmänna karaktär bör emellertid, vid bedömandet av om en föreliggande situation är sådan att de i lagen givna fullmakterna böra få tillgripas, betydelse icke fästas vid frågan, om situationen föranletts av krig eller icke. Den väsentliga synpunkten vid bedömandet bör vara, såsom bankofullmäktige i sitt förslag förutsatt, huruvida utnyttjandet av fullmakten är oundgängligen nödigt för att uppnå det mål som fastställts för riksbankens penningpolitiska verksamhet. Jag finner sålunda icke anledning frångå fullmäktiges förslag på denna punkt.

Enligt bankofullmäktiges förslag förutsättes vidare för förordnande om ianspråktagande av fullmakterna, att fullmäktige gjort framställning där-om. Bank- och fondinspektionen har i sitt yttrande ifrågasatt, om icke, innan en räntereglering sattes i kraft, de myndigheter som hade att övervaka kreditinstitutionerna borde beredas tillfälle att yttra sig. Givetvis är det i och för sig önskvärt att den erfarenhet och sakkunskap på detta område, som dessa myndigheter liksom fullmäktige i riksgäldskontoret representera, får komma till tals innan en fråga av här avsett slag avgöres. Emellertid torde det i vissa situationer vara nödvändigt, bl. a. för att förhindra spekulationer, att beslut om tillämpning av lagen kunna fattas med tillräcklig snabbhet. Ett remissförfarande medför alltid en viss tidsutdräkt. Det torde därför ej vara lämpligt att stadga obligatorisk skyldighet att inhämta yttrande från nämnda myndigheter. Jag förutsätter emellertid att, om så utan olägenhet kan ske, en eller flera av dessa myndigheter höras eller samråd med dem sker, innan beslut om förordnande fattas av Kungl. Maj:t.

Såsom redan tidigare angivits innefattar bankofullmäktiges förslag regler om ingripanden på räntemarknaden i olika former, nämligen föreskrift om anmälningsskyldighet beträffande tillämpade räntesatser m. m., vidare föreskrift om räntestopp och bestämmande av maximi- och minimiräntor samt slutligen tillståndstvång för utgivande av obligationer, förlagsbevis och liknande värdepapper. Anmälningsskyldighet skulle enligt förslaget avse endast yrkesmässig utlåning samt yrkesmässig inlåning i den mån den är förbunden med utlåningsverksamhet. Räntestoppbestämmelserna och bestämmelserna om maximi- och minimiräntor, vilka till sin allmänna utformning nära ansluta sig till prisregleringslagens föreskrifter om prisstopp och om normalpris, skulle däremot kunna tillämpas även på icke yrkesmässig utlåning resp. in- och utlåning. Räntestoppet skulle i princip innebära, att å viss angiven dag tillämpade utlånings- eller inlåningsräntor icke finge överskridas respektive underskridas. Då riksbanken så prövade skäligt, skulle genom räntestopp fixerade utlåningsräntor kunna sänkas och inlåningsräntor kunna höjas. Fastställelse av maximi- och minimiräntor skulle innebära

att överskridande respektive underskridande av dessa icke finge ske utan tillstånd. Tillståndsprövningen beträffande utgivning av obligationer m. m. skulle omfatta räntesatser och övriga lånevillkor samt även tidpunkt för utgivandet.

En räntereglering, utformad efter de grundlinjer som bankofullmäktige sålunda föreslagit, torde vara ägnad att på ett tillfredsställande sätt tillgodose syftet med regleringen. Då förslaget till lagstiftning till sina huvudgrunder även i övrigt synes väl avvägt, anser jag mig kunna i stort sett ansluta mig till detsamma. På en del punkter torde emellertid vissa förtydliganden och jämkningar vara erforderliga.

I fråga om den föreslagna lagens tillämpningsområde innebär bankofullmäktiges förslag såsom nyss nämnts att den egentliga ränteregleringen, d. v. s. bestämmelserna om räntestopp samt maximi- och minimiräntor, liksom även anmälningsskyldigheten, skall avse ut- och inlåning av penningar. I vissa remissyttranden synes emellertid förslaget ha uppfattats så att regleringen skulle vara avsedd även för sådan kreditgivning som sker i form av exempelvis lämnande av anstånd med betalning vid köp av varor. En sådan varukredit kan uppenbarligen ha samma ekonomiska effekt som en banks rörelsekredit och kan i många fall mer eller mindre ersätta denna. Ur denna synpunkt skulle det möjligen kunna anses motiverat att utsträcka tillämpningen av en räntereglering också till varukrediter och andra liknande krediter. Emellertid skulle man då komma in på ett ur räntesynpunkt mycket känsligt och svårkontrollerbart område. Inom affärlivet torde existera ett stort antal varierande betalningsformer med speciella pris- och rabattsystem. Då härtill kommer att i ett läge med åtstramning av den allmänna kreditmarknaden riskerna för en mera betydande ansvällning av varukreditgivningen icke äro alltför påtagliga, synes man böra stanna vid att låta ränteregleringen avse endast lån av penningar (försträckning).

I åtskilliga författningar finnas upptagna bestämmelser om beräkning av räntor. I vissa fall är räntesatsen direkt angiven, medan i andra fall stadgande givits om viss grund, efter vilken räntan skall beräknas. I ytterligare andra författningar har stadgats att räntan skall bestämmas av Kungl. Maj:t eller av annan myndighet.

De nu åsyftade räntebestämmelserna äro av olika karaktär. Vissa av dem avse rättsförhållanden, som icke beröras av den nu ifrågasatta lagstiftningen. Som exempel må nämnas stadganden i skatteförfattningar om ränta vid anstånd med skatts erläggande eller vid restitution av utskylder. Andra exempel äro vissa bestämmelser av civilrättslig karaktär, såsom stadgandena i 38 § köplagen om ränta å köpeskillning och 141 § konkurslagen om ränta vid återbäring av medel till konkursbo.

Emellertid lämnas i åtskilliga författningar bestämmelser om ränta vid lån av penningar. Bland dessa må nämnas stadgandena om dröjsmålsränta i 9 kap. 10 § handelsbalken. Enligt detta lagrum, som avser det fallet att

ränta ej utfästs i låneavtalet, är den som ej betalar på föreskriven tid skyldig att erlägga sex procent ränta från förfallodagen. Är ingen betalningstid nämnd, utgår dröjsmålsränta efter fem procent från den dag borgenären anhängiggjort rättegång eller lagsökningsförfarande mot gäldenären. Andra räntebestämmelser vid penninglån äro upptagna i 2 § kungörelsen den 31 december 1943 (nr 936) angående ränta å lån från statens utlåningsfonder, 9 § förordningen den 21 juni 1922 (nr 277) angående postsparbanken samt 9 § förordningen den 11 juli 1924 (nr 378) angående postgirorörelse. Enligt nämnda stadgande i 1943 års kungörelse utgår ränta antingen efter viss angiven räntefot eller efter räntefot som bestämmes av Kungl. Maj:t eller riksbanksfullmäktige. För postsparbanksrörelsen gäller, att ränta å innesående medel gottgöres efter den räntefot och på det sätt Kungl. Maj:t bestämmer. Beträffande postgirorörelsen är stadgat, att Kungl. Maj:t bestämmer huruvida och efter vilka grunder ränta å medel, som inneså å postgirokonton, skall gottgöras kontoinnehavare. Som ytterligare exempel må nämnas bestämmelsen i 6 § lagen den 29 december 1949 om pantlånerörelse. Enligt detta lagrum ankommer det på länsstyrelsen att bestämma låneavgifter för sådana lån som avses i lagen.

Det synes icke lämpligt att genom föreskrifter grundade på en lagstiftning av beredskapskaraktär och med i huvudsak penningpolitiskt syfte rubba bestämmelserna om ränta vid lån av pengar i nyss angivna och liknande författningar eller i beslut, meddelade av Kungl. Maj:t. I lagen bör därför införas en bestämmelse av innehåll att stadgandena i lagen icke skola ha avseende å ränta, för vars beräkning eller fastställande gälla särskilda bestämmelser, givna i lag eller annan allmän författning eller eljest i beslut, som meddelats av Konungen. Härigenom skulle bl. a. postsparbanksrörelsens och postgirorörelsens inlåning bli helt undantagen från tillämpningen av lagen.

Såvitt nyssnämnda stadgande berör sådan dröjsmålsränta, som avses i 9 kap. 10 § handelsbalken, skulle mot stadgandet kunna resas den invändningen, att de i nämnda lagrum fastställda räntesatserna torde vara betydligt högre än de som riksbanken med stöd av den nya lagstiftningen kan komma att fastställa för dröjsmålsräntor vid sådana lån, där enligt utfästelse ränta löper före förfallodagen. Någon egentlig olägenhet torde emellertid icke kunna följa därav med hänsyn till att det — om man bortser från handlån, som i detta sammanhang torde sakna betydelse — endast relativt sällan torde förekomma att någon ränta icke utfästs vid tagandet av lånet.

Vissa remissinstanser ha hävdadt, att ränteregleringen icke borde avse annan penningutlåning än yrkesmässig sådan. Självfallet är det i första hand den egentliga kreditmarknaden, d. v. s. kreditinstitutens utlåning, som är av betydelse i detta sammanhang. Jag har i det föregående angivit att farhågorna för omfattande sidomarknader tedde sig obefogade med den tillämpning, som en räntereglering kunde förväntas få. Givetvis kan man icke bortse från möjligheten att dock tendenser till sidomarknader kunna uppkomma, ehuru, som jag också framhållit tidigare, dessa i grund och botten

skulle bli en följd av kreditåtstramningen och ej av ränteregleringen. En räntereglering, som inbegriper även sidomarknaderna, torde emellertid i och för sig vara ägnad att försvaga dessa tendenser. Genom att regleringen motverkar den ränteglidning på sidomarknaderna, som eljest gärna uppstår på sådana, minskas nämligen de särskilda vinstmöjligheterna vid kredittransaktioner på dessa marknader, vilka eljest utgöra ett incitament för placeringsvilligt kapital att söka sig utanför det ordinarie kreditväsendet. För att få tillräcklig effekt bör sålunda ränteregleringen i princip kunna tillämpas på även annan än yrkesnässig utlåning. En annan sak är att vid ikraftsättandet av en räntereglering vissa ur regleringssynpunkt betydelselösa låneformer inom den icke yrkesmässiga sektorn böra undantagas från tillämpningen. Detta gäller främst rena handlån och andra tillfälliga mindre lån mellan privatpersoner eller företag, som ej äro kreditinstitut, upp till en viss gräns, exempelvis ett eller några tusental kronor. Vidare torde i flertalet situationer från tillämpningen av en räntereglering kunna undantagas sådana icke yrkesmässiga lån mellan privatpersoner, som härröra från tiden före regleringens ikraftträdande, samt omplaceringar av dylika lån, under förutsättning att också det nya lånet är av samma privata natur som det gamla. I vissa lägen torde tillämpningen av en räntereglering kunna ytterligare begränsas genom undantagande av även andra låneformer.

I fråga om inlåningen är läget ett annat än beträffande utlåningen. Syftena med en reglering av inlåningsräntorna — nämligen dels önskvärdheten att kunna förhindra vissa strukturförändringar som kunna befaras uppkomma i samband med maximering av utlåningsräntorna och dels omsorgen om sparandet — torde icke göra det erforderligt att annan än bankmässig inlåning från allmänheten innefattas under regleringsbestämmelserna. Denna inlåning bör lämpligen — efter mönster av en bestämmelse i lagen om bankrörelse — definieras som inlåning från allmänheten på räkning som av bank allmänligen begagnas. Med denna avgränsning skulle ränteregleringen såvitt den avser inlåning, komma att beröra endast affärsbanker, sparbanker och centralkassor för jordbrukskredit. Upplåning genom utgivande av obligationer och liknande förbindelser skulle falla utanför denna regleringsform. Detsamma gäller sådan inlåningsverksamhet, som bedrivs av vissa kreditföreningar och andra sammanslutningar.

Beträffande bestämmelserna för kontroll av obligationsmarknaden m. m. bör bankofullmäktiges förslag jämkas i så måtto att riksgäldskontorets utgivning av obligationer och andra skuldförbindelser undantages.

Enligt bankofullmäktiges förslag skulle administreringen av en räntereglering handhas av riksbanken ensam. Sålunda skulle riksbanken, sedan Konungen genom förordnande enligt 1 § i den föreslagna lagen satt ränteregleringsbestämmelserna i kraft, äga befogenhet att meddela föreskrifter om de olika regleringsformerna. Riksbanken skulle vidare utöva tillsynen över efterlevnaden av meddelade föreskrifter och i samband därmed ha i sin hand att bestämma om åtal finge ske för överträdelser av föreskrif-

terna. Slutligen skulle riksbanken kunna lämna dispens från bestämmelsen om räntestopp och om maximi- och minimiräntor.

Mot detta system ha anförts erinringar i remissyttrandena. Man har bl. a. gjort gällande, att den allmänna administreringen och tillsynen skulle bli för betungande för riksbanken. Vidare har man vänt sig mot att riksbanken, vars beslut frånsett vissa speciella undantagsfall icke kunna överklagas, skulle bli ensam avgörande instans.

Vad till en början gäller befogenheten att meddela de egentliga regleringsföreskrifterna — om anmälningsskyldighet, om räntestopp, om maximi- och minimiräntor och om tillståndstvång för utgivande av obligationer — så skulle denna befogenhet såsom framhållits i riksbankspromemorian bli ett komplement till de övriga penningpolitiska medel, som handhas av riksbanken. Att riksbankens beslut i sådana frågor icke skulle kunna överklagas kan icke vara ägnat att ingiva några större betänkligheter. Framhållas bör dessutom att det ju ytterst skall ankomma på Kungl. Maj:t att besluta om ränteregleringsbestämmelserna över huvud taget skola komma i tillämpning. Jag ansluter mig sålunda till fullmäktiges förslag i denna del.

Beträffande tillsynen och dispensgivningen synes emellertid anledning föreligga att överväga en viss modifikation av vad fullmäktige föreslagit. För bedömningen av denna fråga bör först erinras om att det är ovisst om lagstiftningen över huvud taget behöver komma i tillämpning och att, om så dock skulle bli förhållandet, den i varje fall icke torde komma att behöva tillämpas annat än för relativt korta tidsperioder; det vore under sådana omständigheter icke lämpligt att tillskapa någon stor administrativ apparat, som kanske aldrig skulle behöva träda i funktion eller som i varje fall icke skulle komma att fungera fortlöpande. En annan synpunkt är att det av administrativa och rättsliga skäl är angeläget att frågor om dispenser från de föreskrifter riksbanken lämnat kunna prövas av mer än en instans, d. v. s. att dispensgivningen handhas av ett organ, vars beslut kunna överklagas.

De nu angivna önskemålen skulle kunna tillgodoses genom en lösning av frågorna enligt följande linjer. Tillsynen över efterlevnaden av ränteregleringsbestämmelserna anförtros beträffande bankväsendet, sparbanksväsendet och försäkringsväsendet åt de allmänna inspektionsmyndigheterna för dessa områden, nämligen bank- och fondinspektionen, sparbanksinspektionen respektive försäkringsinspektionen. Kreditmarknaden utanför dessa områden ställes under tillsyn av riksbanken. En viktig del av denna marknad omfattar industriföretags och andras obligationsutgivning, beträffande vilken såsom nyss angivits riksbanken skulle vara tillståndsmyndighet. Dispensgivningen liksom prövningen av åtalsfrågor överlämnas åt ett nytt organ — en nämnd — bestående av sju ledamöter, av vilka fyra utses av riksbanksfullmäktige samt de tre övriga utgöras av representanter för envar av de tre inspektionerna, förslagsvis vederbörande inspektions chef. Beslut av nämnden skola kunna överklagas hos Kungl. Maj:t. Sekreterar- och kansligöromålen hos nämnden ombesörjas av personal från riksbanken.

Den nya nämnden skulle bli ett naturligt sambandsorgan mellan den i de penningpolitiska frågorna beslutande instansen, riksbanken, samt tillsynsmyndigheterna. Genom den överblick nämnden härigenom får på detta område kan den bli ett värdefullt stöd för tillsynsmyndigheterna och komma att verka för en samordning och lämplig inriktning av tillsynen. Självfallet bör det åligga tillsynsmyndigheterna att till nämnden rapportera alla överträdelser av lagen, som myndigheten vid tillsynen får kännedom om.

Kostnaderna för en beredskapsorganisation av det här åsyftade slaget skulle bli relativt blygsamma, om ränteregleringen användes på det sätt som tidigare förutsatts.

Jag förordar att frågorna om tillsynen och dispensgivningen lösas enligt de nu angivna principerna. Det synes emellertid icke lämpligt att man direkt i lagtexten anger vilka myndigheter som skola handha de nu ifrågasvarande uppgifterna. Det torde få ankomma på Konungen att bestämma där-om. Härigenom vinnes att om erfarenheterna vid en eventuell räntereglering skulle visa att vissa jämkningar i systemet äro erforderliga, dessa kunna genomföras snabbt och med liten omgång. Det torde också få ankomma på Konungen att meddela närmare föreskrifter om nämndens sammansättning och verksamhet. Medel för eventuella arvoden till ledamöterna för deltagande i nämndens sammanträden synas kunna ställas till förfogande av riksbanken.

Den föreslagna lagstiftningen torde böra träda i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling. I likhet med flertalet övriga fullmaktslagar bör den bli till giltighetstiden begränsad. Förslagsvis bör den gälla t. o. m. den 30 juni 1953. Dessförinnan torde få prövas om behov föreligger att förlänga lagstiftningens giltighetstid.

I överensstämmelse med vad jag nu anfört har med ledning av riksbankens lagutkast och med beaktande av vissa erinringar som framförts i remissyttrandena inom finansdepartementet utarbetats förslaget till lag om räntereglering m. m. Förslaget torde såsom *Bilaga* få fogas till statsrådsprotokollet.

Speciell motivering.

Lagförslaget ansluter i sin allmänna utformning till gällande prisregleringslag. För att få bättre överensstämmelse med denna lag ha vissa huvudsakligen redaktionella ändringar vidtagits i riksbanksutkastet, bl. a. i fråga om ansvarsbestämmelserna. Vidare har, såsom framgår av den allmänna motiveringen, sakliga ändringar vidtagits i fråga om det i utkastet föreslagna tillämpningsområdet samt rörande tillsynen över efterlevnaden av givna föreskrifter. Jag övergår nu till att närmare redogöra för de särskilda bestämmelserna i förslaget.

1 §.

I fråga om utformningen av de formella förutsättningarna för en tillämpning av lagen, får jag hänvisa till vad som anförts i den allmänna motiveringen.

Såsom framgår av det tidigare anförda bör ett förordnande jämlikt 1 § ränteregleringslagen kunna avse att allenast vissa fullmakter tagas i anspråk. Vidare bör i samband med ett förordnande av Konungen generella undantag för vissa delar av kreditmarknaden kunna göras. I enlighet härmed har 1 § formulerats på sådant sätt att förordnande skall kunna avse, att stadgandena i 4—7 §§ helt eller delvis skola äga tillämpning.

I ett andra stycke av 1 § i riksbankens utkast har föreslagits en bestämmelse av innebörd, att i fall, då förordnande jämlikt första stycket meddelats, även de allmänna bestämmelserna och straffbestämmelserna i tillämpliga delar skola gälla. Då med hänsyn till lagförslagets formulering en bestämmelse av angivna innehåll torde vara onödig, har den i departementsförslaget uteslutits.

2 §.

I *riksbankspromemorian* har anförts, att vid bedömandet av om överträdelse skett av det tidigare i handelsbalkens 9 kap. 6 § stadgade förbudet mot att taga högre ränta än 6 % domstolarna med ränta hade jämställt andra kreditavgifter, som under benämning diskont, kapitalrabatt, o. dyl., betingats utöver utsatt räntebelopp. I enlighet härmed har i utkastet föreslagits en definition av innebörd att vid tillämpning av lagen skulle med ränta avses varje form av förmögenhetsvederlag, som någon vid inlåning lämnar eller erbjuder (*inlåningsränta*) eller vid utlåning tager eller betingar sig (*utlåningsränta*).

I likhet med bankofullmäktige anser jag att av lagtexten klart bör framgå, att vid bedömning av det vederlag, som utgår vid lån (försträckning) av penningar, hänsyn skall tagas icke blott till ränta i den mening, som detta begrepp har i allmänt språkbruk, utan även till andra gottgörelser av förmögenhetsnatur som må ha avtalats. I departementsförslaget har därför upptagits ett stadgande av innehåll att med ränta likställes varje annan gottgörelse, som måste antagas utgöra vederlag vid lån av penningar. Bestämmelsen är formulerad i nära anslutning till vad som beträffande hyra stadgats i 27 § hyresregleringslagen.

3 §.

Denna paragraf, som saknar motsvarighet i riksbankens lagutkast, upptager den i det föregående omnämnda bestämmelsen, att stadgandena i lagen icke skola ha avseende å ränta, för vars beräkning eller fastställande gälla särskilda bestämmelser, givna i lag eller annan allmän författning eller eljest i beslut, som meddelats av Konungen.

4 §.

Denna paragraf upptager bestämmelserna om anmälningsskyldigheten beträffande tillämpade lånevillkor och planerade ränteändringar.

Enligt departementsförslaget kan anmälningsskyldighet åläggas endast den som yrkesmässigt driver utlåning av penningar. Anmälningsskyldigheten omfattar i första hand de räntesatser m. m. som tillämpas vid utlåningen. Om samtidigt med sådan verksamhet drives även bankmässig inlåning från allmänheten, skola även därvid tillämpade räntesatser anmälas.

För bedömandet av frågan om yrkesmässighet föreligger vid penningutlåning torde vara av betydelse om verksamheten haft eller uppenbarligen är avsedd att få en viss varaktighet. Under begreppet yrkesmässig utlåning torde böra inbegripas icke endast utlåning till allmänheten utan också den utlåningsverksamhet, som bedrivs av föreningar med väsentligt syfte att tillgodose medlemmars kreditbehov.

Föreskrift om anmälningsskyldighet enligt denna paragraf torde, vare sig den lämnas i generell form eller såsom en direkt anmodan till vederbörande långivare, i allmänhet innehålla viss tidsfrist inom vilken anmälan skall ha gjorts. Underlåtenhet att fullgöra anmälningsskyldighet är straffbelagd i 9 § 1 mom. 1). Därest någon, sedan straff utdömts, fortfarande tredskas, kan han icke ånyo straffas för förseelsen. Möjlighet bör då finnas att vid vite förelägga honom att inkomma med anmälan. I anledning härav har i 9 § 3 mom. införts ett stadgande av innebörd, att om någon, som genom laga-kraftvunnen dom dömts till ansvar jämlikt 9 § 1 mom. 1), underlåter att därefter fullgöra honom åliggande anmälningsskyldighet, riksbanken äger vid vite förelägga den försumlige att fullgöra sin skyldighet.

5 och 6 §§.

I 5 och 6 §§ av departementsförslaget upptagas bestämmelserna om räntestopp samt om maximiränta vid utlåning och minimiränta vid inlåning. Paragraferna motsvara 4 och 5 §§ i riksbankens utkast. I förhållande till detta har såsom tidigare nämnts den inskränkningen i tillämpningsområdet vidtagits, att bestämmelserna, i vad de avse inlåning, endast gälla sådan inlåning som sker från allmänheten på räkning som av bank allmänligen begagnas.

I *riksbankspromemorian* har i anslutning till de i 4 § av riksbankens lagutkast föreslagna räntestoppbestämmelserna anförts.

Räntestoppet innebär i regel, att de räntor, som tillämpats på stickdagen, vid inlåning icke få underskridas och vid utlåning icke få överskridas. Jämförelsen skall avse inlåning eller utlåning, som på stickdagen skett i samma form och under i huvudsak samma betingelser som efter det räntestoppet trätt i kraft. Emellertid torde ofta sådan jämförelse ej kunna ske. Detta kan bero på att vederbörande på stickdagen ej in- eller utlånat pengar eller att sådant ej skett i den form, som efter räntestoppet blir aktuell. I sådana fall torde jämförelse i stället böra ske med de på stickdagen gängse räntorna för lånetransaktioner av olika slag eller, i förekommande fall, med de räntor, som före nämnda dag senast tillämpades vid jämförbar kreditform. Kännedom om gängse räntor vinnes genom att anmälningsskyldighet enligt 3 § föreskrives.

I 4 § 2 mom. har föreslagits bestämmelser, som avse att ge riksbanken möjlighet att efter införandet av räntestopp justera tillämpade räntor. Sådan åtgärd torde kunna innebära föreskrift om antingen en allmän ränte-

ändring, en ränteändring för viss eller vissa låneformer eller om en ränteändring avseende allenast de räntor en viss person eller vissa personer tillämpat. Vidare bör ränteändring kunna föreskrivas antingen för hela riket eller för viss landsdel.

Dessa uttalanden föranleda ingen erinran från min sida. Det torde emellertid få förutsättas att med stöd av bestämmelsen i 5 § tredje stycket av departementsförslaget (4 § 2 mom. i riksbanksutkastet) om ändring av räntestopp endast mera undantagsvis lämnas föreskrifter, som avse allenast viss person eller visst företag. Föreskrifter av denna art böra i största möjliga omfattning givas generell karaktär.

I överensstämmelse med vad som i prisregleringslagen stadgats beträffande prisstopp, ha i 5 och 6 §§ av departementsförslaget införts bestämmelser om tidsbegränsning för föreskrifter om räntestopp samt maximi- och minimiränta. Dylik föreskrift skall sålunda meddelas att gälla för viss tid, högst sex månader; då skäl därtill äro, må regleringen förlängas, varje gång för högst sex månader. Genom en sådan tidsbegränsning torde vinnas vissa garantier för att ett räntestopp eller en föreskrift om maximi- eller minimiränta icke bibehålles längre än nödvändigt är.

Utan särskilt stadgande torde framgå att enligt 5 § tredje stycket fastställd utlåningsränta eller inlåningsränta icke må höjas respektive sänkas utan sådant tillstånd som avses i första stycket av samma paragraf.

Såsom i riksbankspromemorian uttalats torde föreskrifter om maximiräntor ofta med fördel kunna utformas så att räntorna ställas i relation till det av riksbanken tillämpade diskontot.

Ansvarsbestämmelserna m. m. (9—11 §§).

De i lagförslaget upptagna ansvarsbestämmelserna ha upprättats i nära anslutning till prisregleringslagens motsvarande bestämmelser. I riksbankens utkast har föreslagits, att straff skulle kunna ådömas även för det fall att överträdelse av föreskrift som lämnats med stöd av lagen skett av vårdslöshet. Om tillsynsmyndighet finner att överträdelse av föreskrift skett, torde man få förutsätta, att tillsynsmyndigheten, därest ej särskilda förhållanden till annat föranleda, i första hand kommer att genom ett påpekande söka åstadkomma rättelse. Först om detta ej får åsyftad verkan torde anmälan till åtal komma att äga rum. Med en sådan praxis vid utövandet av tillsynen torde behovet av bestämmelser om straff för överträdelser som skett av vårdslöshet vara relativt litet. Några sådana bestämmelser ha därför ej upptagits i departementsförslaget.

I 9 § 1 mom. 3) stadgas straff för den som utan tillstånd uppburit eller betingat sig högre utlåningsränta eller guldit eller utfäst lägre inlåningsränta än den i vederbörlig ordning bestämda. Detta stadgande innebär att straffansvar inträder först då avtal om räntan kommit till stånd. Att en långivare under förhandlingsstadiet kräver en utlåningsränta, som överstiger den tillåtna, eller att en låntagare erbjuder en inlåningsränta, som understiger den vederbörligen fastställda, blir sålunda i och för sig icke straff-

bart. Det skulle enligt min mening föra för långt att straffbelägga sådana krav och erbjudanden, vilka ofta kunna vara avsedda att utgöra endast preliminära och kanske i många fall icke allvarligt menade bud i en förhandling om ett låneavtal.

Beträffande frågan om ansvar för delaktighet i brott mot ränteregleringsföreskrift, som meddelats med stöd av lagen, må erinras om att strafflagens delaktighetsregler torde bli tillämpliga i den mån annat ej stadgas. En undantagslös tillämpning av dessa regler skulle emellertid leda till konsekvenser, som i vissa fall skulle te sig obilliga. Man torde nämligen icke kunna fordra att låntagare eller insättare i allmänhet skola kunna känna till de högsta eller lägsta räntor, som fastställts för olika slag av ut- eller inlåning. Med hänsyn härtill synes vid överskridande av fastställd utlåningsränta låntagaren och vid underskridande av fastställd inlåningsränta insättaren böra dömas för medverkan till brottet endast om han är anstiftare. En bestämmelse härom har, efter mönster av 12 § 2 mom. andra stycket gällande prisregleringslag, införts i 9 § 1 mom. sista stycket.

I 9 § 2 mom. stadgas, att om någon fälles till straff för överskridande av fastställd utlåningsränta, domstolen skall förplikta honom att till kronan utgiva värdet av uppburen ränta. I den mån särskilda förhållanden föranleda därtill, kan nedsättning ske av det värde som skall utgivas. Detta stadgande innebär en begränsning i vad riksbanken i sitt lagutkast föreslagit.

14 §.

I denna paragraf stadgas att Konungen äger meddela de närmare bestämmelser som erfordras för tillämpningen av lagen.

I tillämpningsföreskrifterna torde bl. a. få regleras hur av riksbanken utfärdade bestämmelser skola bekantgöras. För offentliggörandet torde böra tillämpas i stort sett samma förfarande som användes inom priskontrollen.

Övergångsbestämmelser m. m.

I fråga om lagens tillämpning på avtal, vilka träffats innan föreskrift som meddelas med stöd av lagen trätt i kraft, har i *riksbankens promemoria* anförts följande.

Effekten av en räntekontroll — särskilt då syftet är att efter inträffade ränteglidningar återföra räntenivån till ett läge, som eftersträvas med hänsyn till den ekonomiska målsättningen — sammanhänger i viss mån med frågan, i vilken utsträckning meddelade föreskrifter kunna givas retroaktiv tillämpning. Till belysning av detta spörsmål torde följande synpunkter få anföras.

Enligt hittills allmänt tillämpade rättsgrundsatser har civillagstiftning icke ansetts äga återverkande kraft. Grundsatsen har ansetts böra upprätthållas jämväl i fråga om stadganden, som givits tvingande natur. Vid tillkomsten av 1942 års prisregleringsanslag föreslog priskontrollnämnden, att meddelade prisföreskrifter i viss utsträckning skulle få retroaktiv verkan.

I remissyttranden över nämndens förslag kommo delade meningar till uttryck angående lämpligheten av den av nämnden föreslagna bestämmelsen. Föredragande departementschefen ansåg visserligen, att det kunde vara förenat med vissa olägenheter, att meddelade prisbestämmelser icke ägde tillämpning på sådana avtal, som ingåtts före bestämmelsernas utfärdan-

de, men att en retroaktiv tillämpning av bestämmelserna skulle innebära ett avsteg från allmänt tillämpade rättsgrundsatser. Departementschefen fann sig därför icke kunna förorda en regel, enligt vilken meddelade prisbestämmelser principiellt skulle äga tillbakaverkande kraft. Ej heller fann han sig böra biträda det i ett par av remissyttrandena framkomna förslaget, att meddelade prisbestämmelser skulle äga retroaktiv verkan, då omständigheterna i det särskilda fallet därtill föranledde, emedan en dylik bestämmelse syntes vara alltför godtycklig till sina verkningar bl. a. med hänsyn till svårigheterna att avgöra om visst avtal tillkommit i syfte att kringgå en förväntad prisreglering eller icke. — Till undanröjande av tvekan angående lagstiftningens innebörd i förevarande avseende ansåg departementschefen det lämpligt, att i övergångsbestämmelserna till lagen upptoges en bestämmelse, att meddelad pridföreskrift (eller avgiven prisutfästelse) icke skulle äga tillämpning i fråga om sådant dessförinnan ingånget avtal om köp eller om utförande av tjänst, i vilket vederlaget blivit till beloppet bestämt.

Under extraordinära förhållanden kan det givetvis finnas situationer, då avsteg från eljest vedertagna rättsgrundsatser kunna te sig försvarliga. En räntereglering, som icke i full utsträckning drabbar före regleringen tillkomna avtal, inrymmer självfallet vissa påtagliga svagheter. Dessa olägenheter få emellertid vägas mot den nackdel, som ett avsteg från hittills tillämpade rättsnormer får anses utgöra. En dylik avvägning torde — mot bakgrunden av vad som ovan anförts beträffande civillagstiftningens återverkande kraft och de synpunkter, som andragits, då spörsmålet aktualiserades i fråga om prisregleringsbestämmelserna — leda till slutsatsen, att en räntereglering i nuvarande läge i princip knappast kan givas retroaktiv verkan.

Den nu intagna ståndpunkten innebär emellertid icke, att en räntereglering skulle bliva utan effekt å samtliga vid tidpunkten för regleringens ikraftträdande löpande låneavtal. Vad först angår affärsbankernas utlåning må erinras om att denna formellt är kortfristig med skyldighet för låntagaren att återbetala lånet vid viss i avtalet angiven tidpunkt, även om krediten i realiteten ofta blir långfristig därigenom att lånet omsättes. Eftersom omsättningen är att betrakta som ett nytt lån, kan tvekan icke råda om att en räntereglering, som trätt i kraft före omsättningen, blir tillämplig å det nya lånet. Vidare må anmärkas, att en avsevärd del av de nu utelöpande lånen — exempelvis sparbankernas — äro ställda på återbetalning efter viss tids uppsägning. Vid lån av denna typ ha sålunda parterna vid avtalets ingående haft att räkna med eventualiteten av en uppsägning bl. a. i räntereglerande syfte. Den ovan angivna ståndpunkten i fråga om en räntereglerings retroaktiva verkan synes därför icke trädas för nära, om riksbanken gives befogenhet att föreskriva, att uppsägningsklausulen skall tillämpas i syfte att göra ränteregleringen tillämplig å löpande krediter enligt sistnämnda låneformer. En ofta förekommande typ av låneavtal är försedd med klausul om rörlig ränta (åtminstone för det fall att räntan höjes). Att göra ränteregleringsbestämmelser tillämpliga på dylika lånekontrakt torde icke kunna mötas av några allvarliga invändningar. Man torde med andra ord vara berättigad till den slutsatsen, att de förut berörda allmänna rättsgrundsatserna beträffande civillagstiftningens återverkande kraft, tillämpade på här ifrågavarande område, närmast kunna åberopas som hinder för att göra en räntereglering retroaktivt tillämplig å de bundna lånen.

Till vad sålunda anförts i riksbankens promemoria kan jag i stort sett ansluta mig. Vissa förtydliganden torde emellertid böra göras. Såsom i pro-

memorian anförts äro låneavtal i stor utsträckning försedda med klausul om rörlig ränta. I affärsbankernas låneavtal finnes sålunda regelmässigt intagen en bestämmelse, enligt vilken den ränta, som gällde vid avtalets ingående, omedelbart ändras om banken annonserar förändring av räntesatserna för den låneform avtalet avser. I sådana fall skola givetvis ränteförändringar, som föranledas av regleringsföreskrift, omedelbart vidtagas även i löpande avtal. Om i avtal, som slutits före ikraftträdandet av en ränteföreskrift, på bindande sätt för hela lånets löptid bestämts högre utlåningsränta eller lägre inlåningsränta än den enligt föreskriften tillåtna, torde visserligen aldrig hinder möta för långgivaren att sänka eller för låntagaren att höja den avtalade räntan. Skyldighet härtill bör emellertid såsom i promemorian anförts ej föreligga. Är i ett avtal intagen klausul, enligt vilken avtalet före den utsatta slutdagen kan hävas, ställer sig saken annorlunda. Räntan är då ej på sådant bindande sätt bestämd att den part, som har att iakttaga ränteföreskriften, bör befrias från skyldighet att vid utgången av en tidsperiod, som motsvarar uppsägningstiden räknad från föreskriftens ikraftträdande, jämka avtalet så att räntan överensstämmer med den enligt föreskriften tillåtna. Som exempel kan anföras följande. Ett låneavtal har slutits för en tid av fem år. Utlåningsräntan har i avtalet bestämts till 5 %, men avtalet kan av vardera parten under lånets löptid uppsägas att upphöra efter tre månader. Under avtalstiden utfärdas föreskrift, genom vilken för den i avtalet avsedda låneformen fastställs en maximiränta av 4 %. Långgivaren bör då vara skyldig att tre månader efter det föreskriften trätt i kraft sänka räntan med 1 %. I enlighet med det nu anförda har i departementsförslaget — med jämkning av riksbankens lagutkast — i övergångsbestämmelse stadgats, att ränta som bestämts i avtal om ut- eller inlåning, vilket slutits innan föreskrift enligt 5 eller 6 § trätt i kraft, utan hinder av sådan föreskrift må tillämpas, om uppsägningsrätt föreligger, under en tid som motsvarar uppsägningstidens längd och eljest under hela den tid lånet enligt avtalet löper.

Riksbanken bör i samband med att regleringsföreskrift utfärdas lämna klargörande besked i vad mån avtal, som härröra från tiden före föreskriftens ikraftträdande, träffas av föreskriften.

Föredragande departementschefen hemställer härefter, under återopande av vad i det föregående anförts, att lagrådets utlåtande över det inom finansdepartementet upprättade förslaget till *lag om räntereglering m. m.* måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:
Nils Fjellander.

Bilaga.

Förslag
till
Lag
om räntereglering m. m.

Härigenom förordnas som följer.

Inledande bestämmelser.

1 §.

I den mån så prövas oundgängligen nödigt för att uppnå det mål, som fastställts för riksbankens penningpolitiska verksamhet, må Konungen på framställning av fullmäktige i riksbanken förordna att stadgandena i 4—7 §§ om befogenhet för riksbanken att föreskriva anmälningsskyldighet, räntestopp, maximi- eller minimiränta eller skyldighet att inhämta tillstånd i fråga om utgivande av vissa skuldförbindelser helt eller delvis skola äga tillämpning.

2 §.

Med ränta likställes i denna lag varje gottgörelse, som måste antagas utgöra vederlag vid lån av penningar.

3 §.

Stadgandena i denna lag hava ej avseende å ränta, för vars beräkning eller fastställande gälla särskilda bestämmelser, givna i lag eller annan allmän författning eller eljest i beslut, som meddelats av Konungen.

Om anmälningsskyldighet.

4 §.

Riksbanken äger föreskriva skyldighet för den som yrkesmässigt driver utlåning av penningar att

1) till riksbanken anmäla därvid tillämpade räntesatser och övriga lånevillkor samt, om i verksamheten ingår inlåning av penningar från allmänheten på räkning som av bank allmännen begagnas, jämväl räntesatser och övriga villkor vid sådan inlåning; ävensom

2) om höjning av utlåningsränta eller sänkning av inlåningsränta är avsedd att vidtagas, minst åtta dagar före ränteförändringen göra anmälan därom till riksbanken med angivande av skälen till förändringen.

Om räntereglering m. m.

5 §.

Riksbanken äger föreskriva, att den som utlånar penningar icke må utan tillstånd av myndighet som Konungen bestämmer tillämpa högre ränta vid viss utlåning eller, om jämväl inlåning av penningar sker från allmänheten på räkning som av bank allmännen begagnas, lägre ränta vid viss sådan inlåning än den, som han tillämpade å dag som i föreskriften angives, eller,

om han då icke utlånade eller inlånade penningar i jämförbar form, den ränta, som den angivna dagen var att anse som gängse eller som han före nämnda dag senast tillämpat (*räntestopp*).

Föreskrift om räntestopp meddelas att gälla för viss tid, högst sex månader. Då skäl äro därtill må räntestoppet förlängas, varje gång för högst sex månader.

Har räntestopp föreskrivits beträffande viss ut- eller inlåning, äger riksbanken då så prövas skäligen förordna om sänkning av utlåningsräntan eller höjning av inlåningsräntan. Sådant förordnande må jämväl meddelas beträffande allenast viss person eller visst företag. Förordnande gäller under den tid räntestoppet är gällande.

6 §.

Riksbanken äger fastställa viss högsta ränta vid viss utlåning (*maximiränta*) eller viss lägsta ränta vid viss inlåning av penningar från allmänheten på räkning som av bank allmänligen begagnas (*minimiränta*). Ej må maximiränta överskridas eller minimiränta underskridas med mindre myndighet som Konungen bestämmer givit tillstånd därtill.

Vad i 5 § andra stycket stadgas skall äga motsvarande tillämpning i fråga om föreskrift om maximi- eller minimiränta.

7 §.

Riksbanken äger föreskriva, att obligationer, förlagsbevis eller andra för den allmänna rörelsen avsedda skuldförbindelser ej må utgivas utan tillstånd av riksbanken. Vad nu sagts skall dock ej gälla skuldförbindelser, som utgivas av riksgäldskontoret.

Om tillsyn.

8 §.

Tillsyn över efterlevnaden av föreskrifter, som lämnas med stöd av denna lag, utövas av myndighet som Konungen bestämmer (*tillsynsmyndighet*).

Tillsynsmyndighet äger förelägga den som yrkesmässigt driver utlåning av penningar ävensom annan, vilken kan antagas hava utlånat penningar i sådan form att meddelad föreskrift om räntestopp eller maximiränta är tillämplig å utlåningen, att till tillsynsmyndigheten lämna de uppgifter myndigheten finner erforderliga för tillsynen ävensom att för kontroll av lämnade uppgifter eller tillämpade räntor förete handelsböcker och affärshandlingar för myndigheten. Vid föreläggande må vite utsättas.

Ansvarsbestämmelser m. m.

9 §.

1 mom. Med dagsböter eller fängelse i högst sex månader eller, om brottet med hänsyn till omständigheterna är att anse som grovt, med fängelse eller straffarbete i högst två år straffes

1) den som underlåtit att fullgöra anmälningsskyldighet, som föreskrivits jämlikt 4 §;

2) den som vid anmälan, varom i 4 § sägs, lämnat medvetet oriktig uppgift;

3) den som, med vetskap om att räntestopp föreskrivits i fråga om viss

ut- eller inlåning eller att förordnande jämlikt 5 § tredje stycket om sänkning av viss utlåningsränta eller höjning av viss inlåningsränta givits eller att maximiränta eller minimiränta fastställts vid viss ut- eller inlåning, utan tillstånd uppburit eller betingat sig högre utlåningsränta eller guldit eller utfäst lägre inlåningsränta än den sålunda bestämda;

4) den som, med vetskap om föreskrift, som meddelats jämlikt 7 §, i strid mot samma föreskrift utgivit skuldförbindelse som avses i nämnda paragraf; eller

5) den som vid lämnande av uppgift som avses i 8 § sökt vilseleda tillsynsmyndighet.

Ej må vid överskridande av fastställd utlåningsränta låntagaren eller vid underskridande av fastställd inlåningsränta insättaren dömas för medverkan till brottet, där han ej är anstiftare.

2 mom. Fälles någon till straff för överskridande av fastställd utlåningsränta, skall domstolen tillika förplikta honom att till kronan utgiva värdet av uppburen ränta. I den mån särskilda förhållanden föranleda därtill, må dock nedsättning ske av det värde som skall utgivas.

3 mom. Underlåter någon, som genom lagakraftvunnen dom dömts till ansvar jämlikt 9 § 1 mom. 1), att därefter fullgöra honom åliggande anmälningskyldighet, äger riksbanken vid vite ålägga den försumlige att fullgöra sin skyldighet.

10 §.

Vad som med stöd av bestämmelserna i denna lag inhämtats genom anmälan eller uppgift eller vid granskning av handelsböcker eller affärshandlingar må ej yppas i vidare mån än som erfordras för att vinna det med bestämmelserna avsedda ändamålet. Bryter någon häremot straffes, där han för brottet ej är underkastad ansvar enligt allmänna strafflagen, med dagsböter.

11 §.

Brott varom i 9 § sägs må av allmän åklagare åtalas allenast efter anmälan eller medgivande av myndighet, som Konungen bestämmer.

Brott som avses i 10 § må, där det icke skall straffas enligt allmänna strafflagen, av allmän åklagare åtalas allenast efter angivelse av målsäganden.

12 §.

Böter och viten, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan.

13 §.

Över riksbankens beslut må klagan icke föras.

14 §.

Konungen äger meddela de närmare bestämmelser, som erfordras för tillämpningen av denna lag.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling, samt gäller till och med den 30 juni 1953. Förordnande, som meddelas jämlikt denna lag, skall ej gälla längre än lagen äger giltighet. I 10 § meddelad föreskrift om tystnadsplikt och vad i lagen stadgas rörande överträdelse av samma föreskrift ävensom vad där stadgas i fråga om annat brott, som begåtts under

tiden för de i lagen meddelade bestämmelsernas giltighet, skall äga tillämpning även efter det lagens bestämmelser i övrigt upphört att gälla.

Föreskrift, som meddelats med stöd av 5 eller 6 §, skall icke utgöra hinder mot att ränta som bestämts i avtal om ut- eller inlåning, vilket slutits före ikraftträdandet av föreskriften, tillämpas jämväl efter denna tidpunkt, i fall då rätt att uppsäga avtalet föreligger, under en tidrymd, som motsvarar uppsägningstiden, samt eljest så länge lånet enligt avtalet löper. Föreskrift som avses i 7 § skall icke äga tillämpning på skuldförbindelser, vilka utbjudits till allmänheten innan föreskriften trätt i kraft.

Bihang.

**Riksbankens
utkast till lag om räntereglering m. m.***Inledande bestämmelser.*

1 §. I den mån sådant prövas oundgängligen nödigt för uppnående av det mål, som fastställts för riksbankens penningpolitiska verksamhet, må Konungen, på framställning av fullmäktige i riksbanken, förordna att vad i 3—6 §§ stadgas helt eller delvis skall äga tillämpning.

Har förordnande som i första stycket sågs meddelats, skola även 7—14 §§ i denna lag i tillämpliga delar gälla.

Denna lag äger ej tillämpning på rörelse, för vars utövande tillstånd erfordras enligt lagen den 29 december 1949 om pantlånerörelse.

2 §. Med ränta avses i denna lag varje form av förmögenhetsvederlag, som någon vid inlåning lämnar eller erbjuder (*inlåningsränta*) eller vid utlåning tager eller betingar sig (*utlåningsränta*).

Om anmälningskyldighet.

3 §. Riksbanken äger föreskriva skyldighet för den som yrkesmässigt driver in- och utlåning eller enbart utlåning av penningar att till riksbanken anmäla därvid tillämpade räntesatser och övriga villkor samt att, om sänkning av inlåningsränta eller höjning av utlåningsränta är avsedd att vidtagas, minst åtta dagar före sänkningen eller höjningen till riksbanken anmäla den avsedda ränteförändringen och skälen därtill.

Om räntereglering m. m.

4 §. 1 mom. Riksbanken äger föreskriva, att den som in- och utlånar eller enbart utlånar penningar utan riksbankens tillstånd icke må tillämpa lägre inlåningsräntor eller högre utlåningsräntor än de, vilka han på dag, som i föreskriften anges, tillämpade vid olika slag av in- eller utlåning (*räntestopp*). Kan sådan jämförelse ej ske, skall räntestoppet i stället avse de räntor, som den angivna dagen voro att anse som gängse eller som han före nämnda dag senast tillämpat.

2 mom. Har räntestopp föreskrivits, äger riksbanken då så prövas skäligt förordna om höjning av inlåningsräntor eller sänkning av utlåningsräntor. Sådant förordnande må meddelas antingen allmänt eller beträffande allenast viss in- eller utlåning.

5 §. Riksbanken äger fastställa viss lägsta inlåningsränta (*minimiränta*) och viss högsta utlåningsränta (*maximiränta*) samt föreskriva, att dessa räntor vid inlåning icke få underskridas och vid utlåning icke få överskridas med mindre riksbanken givit tillstånd därtill.

6 §. Riksbanken äger föreskriva, att obligationer, förlagsbevis och likartade skuldförbindelser icke få utgivas utan riksbankens tillstånd.

Allmänna bestämmelser och straffbestämmelser.

7 §. Konungen äger uppdraga åt riksbanken att giva närmare föreskrifter rörande tillämpningen av meddelat förordnande.

Konungen må ock uppdraga åt riksbanken att pröva och avgöra ansökningar om tillstånd, vartill förordnandet giver anledning, samt att i övrigt handlägga de ärenden, som föranledas av förordnandet.

Över riksbankens beslut må klagan icke föras.

8 §. Den som på grund av sin befattning med i denna lag avsett ärende erhållit del av enskildas förhållanden må ej, i vidare mån än ärendets beskaffenhet kräver, yppa vad för honom sålunda blivit känt.

9 §. Den som uppsåtligen

1) underlåter att fullgöra anmälningsskyldighet, som föreskrivits jämlikt 3 §, eller

2) vid fullgörande av sådan anmälningsskyldighet, som under 1) avses, lämnar oriktig uppgift eller

3) utan tillstånd lämnar eller erbjuder lägre inlåningsränta eller tager eller betingar sig högre utlåningsränta än som fastställts enligt föreskrift, som lämnats med stöd av 4 eller 5 §, eller

4) åsidosätter villkor, som riksbanken föreskrivit för åtnjutande av tillstånd, som avses i 4 § 1 mom. eller 5 §, eller ock

5) bryter mot föreskrift, som lämnats med stöd av 6 §,

straffes med dagsböter eller fängelse i högst sex månader, eller, om brottet med hänsyn till omständigheterna är att anse som grovt, med fängelse eller straffarbete i högst två år.

Förbryter sig någon av vårdslöshet på sätt i första stycket sägs, vare straffet dagsböter.

10 §. Åsidosätter någon föreskrift, som med stöd av denna lag meddelats av riksbanken, straffes, där ej gärningen i 9 § är belagd med straff, med dagsböter.

11 §. Bryter någon mot förbud, som avses i 8 §, straffes, där han för brottet ej är underkastad straff enligt allmänna strafflagen, med dagsböter.

12 §. Dömes någon till straff enligt 9 § första stycket, 3) eller 4), skall domstolen tillika förplikta honom att utgiva belopp, som motsvarar värdet av lämnat, erbjudet, taget eller betingat räntebelopp, dock att i den mån särskilda förhållanden därtill föranleda, nedsättning må ske av det belopp, som skall utgivas.

13 §. Brott, som avses i 11 § och ej straffas enligt allmänna strafflagen, må av åklagare åtalas allenast efter angivelse av målsäganden.

Brott, varom i 9 eller 10 § förmåles, må av allmän åklagare åtalas allenast efter anmälan eller medgivande av riksbanken.

14 §. Böter, som ådömas enligt denna lag, ävensom vad någon förpliktas utgiva enligt 12 §, tillfalla Kronan.

Denna lag träder i kraft den _____ och gäller tills vidare till och med den _____ 1952. Förordnande, som meddelas jämlikt denna lag, skall ej gälla längre än lagen äger giltighet. I 8 § meddelad föreskrift om tystnadsplikt och vad i lagen stadgas rörande överträdelse av samma föreskrift ävensom vad där stadgas i fråga om annat brott, som begåtts under tiden för de i lagen meddelade bestämmelsernas giltighet, skall äga tillämpning även efter det lagens bestämmelser i övrigt upphört att gälla.

Föreskrift, som meddelas med stöd av 4 eller 5 §, skall icke äga tillämpning på avtal om in- eller utlåning, som slutits innan föreskriften trätt i kraft, såvida i avtalet räntan blivit på bindande sätt bestämd. Föreskrift, som avses i 6 §, skall icke äga tillämpning på skuldförbindelser, vilka utbjudits till teckning innan föreskriften trätt i kraft.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 18 oktober 1951.

Närvarande:

justitieråden EKBERG,
STRANDBERG,
LJUNGGREN,
regeringsrådet BJÖRKHOLM.

Enligt lagrådet den 15 oktober 1951 tillhandakommet utdrag av protokoll över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 28 september 1951, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upp- rättat förslag till *lag om räntereglering m. m.*

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av revisionssekreteraren A. F. Ribbing.

Förslaget föranledde följande yttranden av lagrådet och dess särskilda ledamöter.

Justitierådet Ekberg:

Såsom flertalet av de sakkunniga myndigheter och sammanslutningar, som hörts uti föreliggande lagstiftningsärende, framhållit, möta allvarliga betänkligheter mot en räntereglering, särskilt om den icke vidtages med största aktsamhet eller om den går längre än tidsläget i varje fall kräver. Av remissprotokollet framgår emellertid, att förslaget närmast har karaktären av en beredskapslagstiftning, som skall träda i tillämpning allenast i sällsynta undantagsfall, då särskilda omständigheter det påkalla, samt väsentligen har det begränsade syftet att förhindra omotiverade och samtidigt ogynnsamma räntekonsekvenser av de direkta kreditåtstramande åtgärder, vilka utgöra ett led i statsmakternas nuvarande ekonomiska politik. Med hänsyn härtill och i betraktande av den ovisshet, som råder angående de ekonomiska framtidsutsikterna i världen och vårt land, har jag — om ock med stor tvekan — ansett mig icke böra helt avstyrka den ifrågavarande lagstiftningen. Vissa ändringar i lagförslaget äro emellertid enligt min mening nödvändiga i rättssäkerhetens intresse. Till denna fråga återkommer jag under 1 §.

Justitieråden Strandberg och Ljunggren samt regeringsrådet Björkholm:

Det till lagrådet remitterade förslaget till lag om räntereglering m. m. skiljer sig endast beträffande vissa mindre väsentliga punkter från det av bankofullmäktige framlagda lagutkastet, som varit föremål för remissbehandling. Därvid ha endast några få av remissinstanserna ansett sig kunna

tillstyrka den föreslagna fullmaktslagstiftningen, under det att det stora flertalet, däribland riksgäldsfullmäktige och de statliga inspektionsmyndigheterna på kreditväsendets område, funnit densamma icke böra komma till stånd, i varje fall ej i nuvarande läge. De skäl av olika slag, som enligt vad remissprotokollet utvisar anförts mot denna i enskild närings- och avtalsfrihet djupt ingripande lagstiftning, vars verkningar äro mycket svåröverskådliga, synas vara så tungt vägande, att vi icke kunna tillstyrka att förslaget, som för övrigt praktiskt taget torde sakna motsvarighet i andra länders ekonomiska lagstiftning, för närvarande upphöjes till lag.

Beträffande de särskilda bestämmelserna i förslaget anfördes följande.

1 §.

Justitierådet Ekberg:

Sådana åtgärder som föreskrifter om räntestopp, maximi- och minimiränta och skyldighet att inhämta tillstånd i fråga om utgivande av vissa skuldförbindelser innebära ett långt gående ingrepp i näringslivet och de enskilda medborgarnas avtalsfrihet. Det är därför av synnerlig vikt, att ingrepp av denna beskaffenhet icke sker på tidigare stadium eller går längre än tidsläget och övriga omständigheter i varje särskilt fall kräva. En räntereglering måste, såsom departementschefen antytt, utövas med smidighet och på ett sådant sätt som är förenat med det praktiska livets krav. Tydligt är, att åtgärd av detta slag ej bör tillgripas i andra fall än då det eftersträfvade målet icke kan nås genom annat medel, till exempel frivillig överenskommelse med kreditinstituten. Vid nu angivna förhållanden framstår det såsom angeläget, att beslutanderätten i det särskilda fallet angående nämnda åtgärder anförtros ej åt riksbanken utan åt den högsta förvaltningsmyndigheten, Kungl. Maj:t. Sker detta, skapas största möjliga säkerhet för att vid ärendets avgörande icke blott tidslägets krav och ekonomiska synpunkter beaktas utan jämväl att tillbörlig hänsyn tages till därav berörda enskilda medborgares rätt och intressen. De praktiska skäl, som måhända kunna anföras emot en dylik procedur, torde mer än väl uppvägas av de fördelar av större rättssäkerhet och vidgat förtroende från allmänhetens sida, som härigenom kunna vinnas. Om det oaktat en sådan ordning som nu förordats icke finnes böra genomföras, synes i allt fall den skärpning av bestämmelserna i förevarande paragraf böra vidtagas, att förordnande om tillämpning av stadgandena i 4—7 §§ må givas endast för viss kort tid åt gången, förslagsvis tre månader. Såsom lagteknisk förebild kan härvid tjäna bestämmelsen i 1 § andra stycket allmänna förfogandelagen. En bestämmelse av nu antydd innebörd har särskilt värde därigenom att ökad kontroll vinnes över riksbankens sätt att handhava givet bemyndigande. Biträdets första förslag, måste vissa mindre jämkningar vidtagas i 5, 6 och 7 §§, medan mitt andra förslag förutsätter, att andra stycket i 5 § och sista stycket i 6 § utgå.

Förslagets karaktär av en för särskilda undantagsfall avsedd beredskaps-

lagstiftning skulle med större tydlighet framhävas, därest såsom villkor för Kungl. Maj:ts befogenhet att förordna om lagens tillämpning uppställes, att det på grund av särskilda omständigheter prövas oundgängligen nödigt för att uppnå det mål, som fastställts för riksbankens penningpolitiska verksamhet.

9 §.

Lagrådet:

Enligt 1 mom. 1) straffbelägges underlåtenhet att fullgöra anmälnings-skyldighet, som föreskrivits jämlikt 4 §. Huruvida härvid åsyftas allenast uppsåtlig underlåtenhet framgår icke av lagtexten, men av motiven torde man kunna draga den slutsatsen, att stadgandet skall så tolkas. Det synes emellertid önskvärt, att ifrågavarande straffbestämmelse får sådan avfattning, att någon tvekan om dess rätta tolkning i detta hänseende ej behöver förekomma.

I 2 mom. stadgas, att domstolen, om någon fälles till straff för överskridande av fastställd utlåningsränta, tillika skall förplikta honom att till kronan utgiva värdet, helt eller delvis, av uppburen ränta. Vad sålunda skall utdömas är att betrakta såsom sådan påföljd som avses i 2 kap. 16 § strafflagen. Särskilt med hänsyn till innehållet i 5 kap. 13 § andra stycket nämnda lag synes påföljdens tillämpande icke böra göras beroende av att den brottslige fälles till straff. Lagrådet hemställer, att förslaget omformuleras härutinnan.

Ur protokollet:

Bengt Larson.

*Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 19 ok-
tober 1951.*

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden SKÖLD, QUENSEL, DANIELSON, TORSTEN NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, ANDERSSON, LINGMAN, HAMMARSKJÖLD, NORUP, HEDLUND, PERSSON, HJALMAR NILSON.

Chefen för finansdepartementet, statsrådet Sköld, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter lagrådets den 18 oktober 1951 avgivna utlåtande över det den 28 september 1951 till lagrådet remitterade förslaget till *lag om räntereglering m. m.*

Efter redogörelse för utlåtandets innehåll anför föredragande departementschefen följande.

Majoritetens i lagrådet avstyrkande av förslaget grundar sig väsentligen på de skäl av olika slag som av remissinstanserna anförts mot den föreslagna lagstiftningen. Jag torde i anledning av vad majoriteten anfört få hänvisa till de synpunkter som jag utvecklade vid min tidigare anmälan av förslaget för Kungl. Maj:t. Jag konstaterade att med den av mig förordade användningen av de befogenheter, en fullmaktslag på området gäve, de i remissyttrandena påtalade riskerna på grund av befarade spänningar på ränteorrådet tedde sig såsom starkt överdrivna eller obefintliga. Om, såsom jag förordade, ränteregleringen icke användes för att etablera en räntenivå ur balans med marknadsläget, sådant detta på något längre sikt gestaltades bl. a. under inflytande av den ekonomiska politiken, försvagades även andra anmärkningar av ekonomisk natur, som riktats mot förslaget. Över huvud taget syntes olägenheterna väga mindre tungt än de fördelar regleringen erbjöde. Den uppfattning, åt vilken jag sålunda gav uttryck, har icke rubbats av vad som framkommit vid lagrådsbehandlingen.

En av lagrådets ledamöter, som icke ansett sig böra helt avstyrka den ifrågasatta lagstiftningen, har funnit vissa skärpningar av de i första paragrafen uppställda villkoren för lagens tillämpning nödvändiga. I första hand har förordats, att det skall ankomma på Kungl. Maj:t och icke på riksbanken att i det särskilda fallet meddela bestämmelserna om räntereglering och om skyldighet att inhämta tillstånd i fråga om utgivande av obligationer m. m. Gentemot detta yrkande kan till en början invändas, såsom ock nämnde ledamot antytt, att praktiska olägenheter skulle följa av en sådan ordning, särskilt för det fall att den mera detaljbetonade regleringen med faststäl-

lande av maximi- och minimiräntor skulle behöva tillgripas. Vidare må betonas att rätten att bestämma om lagens stadganden över huvud taget skola tillämpas och sålunda också om tillämpningen skall upphöra är förbehållen Kungl. Maj:t. Med hänsyn härtill och då, såsom jag i tidigare sammanhang framhållit, befogenheten att meddela de föreskrifter varom här är fråga utgör ett naturligt komplement till de övriga penningpolitiska medel som handhas av riksbanken, anser jag mig icke kunna tillstyrka en ändring av förslaget på denna punkt.

De synpunkter, som ligga till grund för nyssnämnde ledamots alternativa yrkande om viss tidsbegränsning av förordnande jämlikt 1 §, äro i och för sig beaktansvärda. Emellertid må erinras om att redan den ifrågasatta lagen är avsedd att bli tidsbegränsad, i första hand t. o. m. den 30 juni 1953. Därest fortsatt behov av lagstiftningen skulle konstateras, torde giltighetstiden därefter — i likhet med vad fallet är beträffande åtskilliga andra fullmaktslagar — komma att förlängas med ett år i sänder. Den årliga prövning av behovet av lagstiftningen, som sålunda torde komma till stånd hos Kungl. Maj:t och i riksdagen, torde innefatta garanti för att riksbankens sätt att handha ränteregleringen blir tillfredsställande kontrollerat. För övrigt torde det stå Kungl. Maj:t fritt att, utan att särskild bestämmelse därom intagits i lagen, meddela tidsbegränsade förordnanden därest så skulle finnas lämpligt. Departementsförslaget torde sålunda få bibehållas oförändrat även i nu förevarande avseende.

Nämnde ledamot har slutligen ifrågasatt viss jämkning i ordalydelsen beträffande den i 1 § angivna förutsättningen för Kungl. Maj:ts befogenhet att förordna om tillämpning av fullmakterna. Då emellertid redan genom departementsförslagets ordalydelse tillräckligt klart torde betonas lagstiftningens karaktär, synes någon ändring icke erforderlig.

Vad lagrådet erinrat beträffande 9 § torde böra beaktas. Paragrafen har därför ändrats i enlighet därmed.

Härjämte ha vidtagits vissa rent redaktionella jämkningar i lagförslaget i övrigt.

Föredragande departementschefen hemställer härefter, att det sålunda ändrade förslaget till *lag om räntereglering m. m.* måtte jämlikt § 87 regeeringsformen genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Hans Wenker.